

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE BASIN VE DEMOKRASİ
28 ŞUBAT SÜRECİNDE
HÜRRİYET GAZETESİ
(28 ŞUBAT 1997 – 28 ŞUBAT 1998)

Yüksek Lisans Tezi

Damla SEVİMLİ
1150Y81101

İstanbul, Mayıs 2013

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE BASIN VE DEMOKRASİ
28 ŞUBAT SÜRECİNDE
HÜRRİYET GAZETESİ
(28 ŞUBAT 1997 – 28 ŞUBAT 1998)

Yüksek Lisans Tezi

Damla SEVİMLİ
1150Y81101

Danışman: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

İstanbul, Mayıs 2013

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi’ **in**
“.....” konulu tez çalışması jürimiz tarafından
..... **Yüksek lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile**
başarılı bulunmuştur.

	Adı-Soyadı	İmza
Tez Danışmanı :
Jüri Üyesi :
Jüri Üyesi :

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezi ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

TÜRKİYE’DE BASIN VE DEMOKRASİ: 28 ŞUBAT SÜRECİNDE HÜRRIYET GAZETESİ (28 ŞUBAT 1997-28 ŞUBAT 1998)

SEVİMLİ, Damla

Yüksek Lisans Projesi, Uluslar arası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

Mayıs 2013

Bu çalışmada; 28 Şubat 1997 tarihli postmodern darbenin analizi yapılarak, bu darbeye mahal veren kaynaklar araştırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişte bürokratik elitizmin temelleri incelenerek darbenin arkasında yatan felsefi temel oluşturulmuştur. Bu temeli oluşturan kaynakların medya ile olan teması incelenmiş, bu süreçte özellikle Hürriyet Gazetesi’nin manşet ve metinlerine yansıyan haberler ile gazeteciliğin etik - ahlak kuralları çalışmanın konusunu belirlemiştir. Demokrasinin verdiği düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü çerçevesinde ele alınan Türkiye siyasi hayatının darbeler dönemine yansımaları ve basının bu konudaki verileri çalışmaya kaynak oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Merkez ve Çevre İlişkileri, Demokrasi, Darbe, 28 Şubat Darbesi, Medya, Hürriyet Gazetesi

ABSTRACT

TÜRKİYE'DE BASIN VE DEMOKRASİ: 28 ŞUBAT SÜRECİNDE HÜRİYET GAZETESİ (28 ŞUBAT 1997-28 ŞUBAT 1998)

SEVİMLİ, Damla

Mater of Science Project, International Relations

Project Consultant: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

May 2013

In this study, the sources, which have given rise to the postmodern coup in 28 February 1997, have been researched based on analyses. The philosophical Fundamentals were obtained by investigation of the bases of bureaucratic elitism which was occurred during the transition from to Ottoman Empire to the Turkish republic. The relation of media and the sources which were providing the Fundamentals, were examined. The subject of the study was determined according to the news which have been reflected on the headings and texts of Hürriyet Newspaper within this period and the ethics-moral principles of journalism. The reflection to the coup period of the Turkey's political life, which was handled within the framework of freedom of thought and opinion provided by democracy, has been used as source for his study.

Key Words: Bureaucracy, Center and society relations, Democracy, The coup of 28 February 1997, Media, Hürriyet Newspaper

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Tablo ve Şekil Listesi.....	vii
Kısaltmalar Listesi.....	viii
GİRİŞ: MERKEZ – ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE MERKEZİN ÇEVREYE OLAN HÜKMÜNÜN ANALİZİ.....	1
1. DEMOKRATİK SİSTEMDE BASIN.....	36
1.1. DEMOKRASİ KAVRAMININ ANALİZİ.....	36
1.1.1. Demokrasinin Oluşumu Ve Gelişimi.....	38
1.1.2. Demokrasinin Unsurları.....	42
1.2. BASIN TARİHİ.....	44
1.2.1. Medya Kavramı	44
1.2.2. Haber Kavramı.....	45
1.2.3. Gazete Kavramı.....	47
1.2.4. Gazeteci Kavramı.....	49
1.3. BASIN TANIMI, TARİHİ VE DÖNÜŞÜMÜ.....	51
1.4. TÜRKİYE’DE BASIN VE DEMOKRASİ.....	66
1.4.1. Türk Basın Tarihi.....	70
1.4.2. Türk Basınının Dönüşümü.....	76

2. ASKERİ MÜDAHALELER VE BASIN.....	79
2.1. 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN.....	80
2.2. 12 MART 1971 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN.....	82
2.3. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN.....	83
2.4. 28 ŞUBAT 1997 POSTMODERN DARBESİ VE BASIN.....	85
2.4.1. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesinin Nedenleri.....	87
2.4.2. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı ve Kararları.....	88
3. HÜRRİYET GAZETESİ.....	89
3.1. HÜRRİYET GAZETESİNİN TARİHİ.....	89
3.1. HÜRRİYET GAZETESİ İÇERİK DEĞERLENDİRMESİNE DAİR ÖRNEKLER.....	91
SONUÇ.....	100
EKLER.....	103
KAYNAKÇA.....	106

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 1 Şubat 1997 tarihli manşet

Şekil 2: 5 Şubat 1997 tarihli manşet

Şekil 3: 6 Şubat 1997 tarihli manşet

Şekil 4: 13 Şubat 1997 tarihli manşet

Şekil 5: 7 Şubat 1997 tarihli yazı

Şekil 6: 26 Şubat 1997 tarihli manşet

Şekil 7: Hürriyet Gazetesi yazarı Bekir oŐkun'un Değerlendirmesi

Őekil 8: Hürriyet Gazetesi yazarı Tufan Türeń'in Deęerlendirmesi

Şekil 9: Hürriyet Gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök'ün 20 Şubat 1997 tarihli yazısı

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partidi
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BÇG	: Batı Çalışma Grubu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEV-GENÇ	: Dev-Gençlik
DİSK	: Devrıcı İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru yol Partisi
HİF	: Hürriyet Ve İtilaf Partisi
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
OAF	: Omsalı Ahrar Fırkası
ODF	: Osmanlı Demokrat Fırkası
OSF	: Osmanlı Sosyalist Fırkası
RP	: Refah Partisi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

MERKEZ – ÇEVRE İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE MERKEZİN ÇEVREYE OLAN HÜKMÜNÜN ANALİZİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte her alanda dönüşüm olmuştur. 1920 yılı ile beraber Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılması, yeni anayasanın kabulü, saltanatın ve hilafetin ilgası, cumhuriyetin devletin şekli olarak kabul edilmesi ve devrimlerin somut göstergesi olan inkılâpların topluma yerleştirilmeye çalışılması Osmanlı rejiminden resmiyette kopuşu getirmiştir. Yeni bir devletin kurulmasıyla oluşan bu kopuklukla birlikte siyasal iktidarın kendisini meşrulaştıracak zeminler de değişikliğe uğramıştır. İslami uygulamaların başat güç olduğu bir toplumun ümmetten millete dönüşümü politik zeminde ve dışsal itici güçlerden dolayı aynı zamanda siyasal iktidarın kaynağını da değiştirmiştir. Değişim var olmakla birlikte değişimi gerçekleştirenler, değişimin çekirdeğini oluşturanlar kullandıkları metotlar itibariyle süreklilik arz etmiş, olması gereken ve amaçlanandan ziyade bürokratik elitizmin temelleri daha da sıkılaştırılarak zaten var olan düzenin devamını sağlamıştır. Egemen sınıfın kullandığı dil ve ideoloji kendini korumaya adanmış, sınıfsal çıkarlar ön planda tutulmuştur.

Toplumsal talepler yerine siyasi kurum ve ilkeler adına çalışmış olan Türk bürokrat ve aydını bu sürekliliği sağlayan kesim olmuştur. Bu kesimin temelleri ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat döneminde atılmıştır. Tanzimat döneminde başlayan bürokratik yapıdaki değişim Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atacak kadroların yetişmesine olanak sağlamıştır. Bu değişme ve kadroların varlığına fırsat veren ise, Osmanlı'nın gerileme dönemine girmiş olmasıyla paralellik arz eden merkezîyetçi bir yapının kurulması olmuştur. Bu nedendir ki günümüzdeki bürokratik seçkinciliğin oluşumu 1830'lu yıllarda olmuş, cumhuriyetin kurulmasıyla

giderek gücünü arttırmış ve Türkiye'nin siyasal hayatında kontrolü sağlamıştır. ¹ Osmanlı Devleti'nin bekasını sağlama adına yapmış olduğu köklü değişimler ile beraber giden Batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak padişaha bağlı kul bürokrasisi yerini padişah karşısında kendini güvence altına almış merkezi bürokrasiye bırakmıştır. Bu Babiâli bürokrasisi iktidarın yeni merkezini teşkil etmiş, reformları gerçekleştirecek bir araç olmuştur.² Bu aracın güçlenmesi, III. Selim döneminde başlayan ıslahat ve reform hareketlerinin pratiğe aktarılması sonucu oluşturulan kurumlarla sağlanmış, bu kurumların varlığı iktidarın merkezinin bürokratlara geçmesine neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu gücünü askeri oluşumdan almakla birlikte imparatorlukta padişaha itaat asli oluşumu sağlamıştır. Padişah, devletin tek söz sahibi olmuştur. Padişaha mutlak olarak bağlı olan toplumun yönetici sınıfı; askeri kanadını oluşturan seyfiye, şeriatın savunucusu ilmiye, bürokratik işlerin hâkimi kalemiye gruplarından oluşmuştur. Bu grupların bulunduğu yer Divan-ı Hümayun olmuş ve klasik Osmanlı bürokrasisi bu şekilde ortaya çıkmıştır.³ Bu dönem imparatorluğun en güçlü devri olmuş, askeriye'nin başarıları ile devletin siyasasının doğru orantılı şekilde olması devletin gücünü arttırmada paralellik arz etmiştir. Ancak devletin askeriyesindeki sorunlar ve gelişmeleri yakalayacak toplumsal ve kültürel kimliğe sahip olmama özelliği bozulmaları da beraberinde getirmiştir.

Klasik Osmanlı sisteminin bozulmasının ilk işaretleri 1596 yılında gerçekleşmiş Eğri Seferi'nde belirmiş, dönemin teknolojisindeki geri kalınlık

¹Bekir Günay, "Osmanlı Devletinde Seçkin (Elit) Bürokrasi Sınıfının Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler – 1", **Demokrasi Platformu-Üç Aylık Fikir, Kültür, Sanat ve Araştırma Dergisi**, Y.4, S.14 (Bahar 2008), s.167

²Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı Ve Düşüncesinin Değişimi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, C.II, S.1, s.s.289-290

³Günay, **a.g.e.**, s.168

anlaşılmıştır.⁴ 1699 Karlofça Anlaşması, 1718 Pasarofça Anlaşması, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması askeri yenilgilerin ve toprak kayıplarının yaşandığı savaşların sonuçları olmakla birlikte imparatorluğun gerileme döneminin resmiyete dökülmüş halleridir. Bu gerileyiş yalnızca Osmanlı Devlet sisteminin bozulması sonucu olarak oluşmamış, Avrupa'nın yükselişinin de bir sonucu olarak çift taraflı etkilenişin var oluşunu yansıtmıştır.

Devletin Avrupa fetihlerinin durması, Avrupa'nın ticaretinin gelişmesi ve güçlenmesi ve özellikle 16. yüzyıldan sonra İspanya ve Portekiz'in denizlerdeki tehdidine karşılık İngiltere ve Fransa'ya sağlanan ticari kolaylıklar, ticarete doğu üstünlüğüne son vermenin hazırlayıcıları olmuşlardır.⁵

Avrupa'da Burjuva devrimi ile başlayan dönüşüm dönemi, 1789 Fransız İhtilali ile ivme yapmış, Aydınlanma Çağı ve onun getirmiş olduğu Rönesans ve Reform hareketleri ile bilim ve aklın ve bunların ürünü olan daha sonra gelecek Sanayileşmenin oluşması ile dinamizm kazanmıştır. Ortaçağ'ın feodalite düzeninde tarımsal üretimin esas olduğu, asıl üretim aracı olan toprak mülkiyetine sahip feodaller egemen konumda olmuştur. Feodaller içinden seçilen en yetkili mercii kral tam egemenliğe sahiptir. Kilise aynı dönemde dini feodalite olarak egemenliğe ortak bir kurumdur. Bu dönemde yapılan üretim herhangi bir Pazar amacı gütmemiş, kapalı ekonomi niteliğinde olmuştur. Coğrafi Keşifler ile yeni yolların keşfi sermayenin birikimini sağlamıştır. Birikimi gerçekleştiren burjuva sınıfı, artık ürün elde edebilmek ve politik güce sahip olabilmek adına kilise, kral ve aristokratlar arasında çıkarların maksimizasyonuna bağlı seçimler yaparak ve sınıflar arası çekişmelerden yararlanarak konumunu güçlendirmiştir.⁶ Burjuva sınıfı, kendi için istediği hakları topluma mal etmiş, bu şekilde aydınlanmanın temel öğretileri olan eşitlik, özgürlük, mülkiyet kavramlarını ortaya çıkaracak dinamizmi sağlamıştır. Sınıf, sahip olduğu birikimi politik güçle birleştirmesi ile Avrupa'nın değişim

⁴Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, ed. Ayşe Erdem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.76

⁵Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2006, s.121

⁶İdris Küçükömer, **Batılılaşma Ve Düzenin Yabancılaşması**, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2010, s.30

hareketlerinin öncüsü olmuştur. Bu şekilde hem üretim aracı hem de üretim aracına sahip olan el değiştirmiştir.

Feodal düzen üretim aracının değişimi kapitalizmin öncüsü merkantilist ekonomi politikasının önünü açmıştır. Batı'da kapitalist düzenin merkantilist aşamasını oluşturan bu dönemde bağımsız şehirler ticaret odaklı gelişmiş, kral diğer sınıflara karşı çıkar uyumlu desteklenmiş ve kapitalizmin devlet modeli ulus-devlet oluşumu sağlanarak merkezi krallıklar kurulmuştur. Aynı dönem kilisenin feodal kurum olarak ekonomiye müdahalesi burjuva sınıfının çıkarını zedelediğinden dolayı laiklik ilkesinin temellerini atacak Reform hareketleri başlamıştır.⁷ Kapitalizmin olgunluk aşamasını tamamlaması ve yeni bir devreye geçmesi Sanayi Devrimi ile olmuştur. Bu dönemle emperyalizmin ortaya çıkışı ile merkezin çevreye hükmü başlamıştır. Güç dengesinin merkez kapitalist devletler lehine oluşması ile Pazar ve ucuz hammadde bulunması paralellik arz etmiştir. Bu nedenledir ki bu devletler, Pazar ve ucuz hammaddenin var olduğu bölgelere doğru hareket etmiş, kendi siyasal, ekonomik, kültürel düzenlerini bu bölgelere aksettirmişlerdir.⁸

Batı, 1500'lerle birlikte yaşadığı dönüşüm ile geleneksel sistemden izole olmuş, yaşadığı evrim ile dünya görüşü köklü değişime uğramıştır. Bilim ve tekniğin önem kazanması, Avrupa'nın çehresini değiştirdiği gibi bu değişim sürecinde diğer medeniyet sahalarına müdahil olması dünyanın da muhteviyatını değiştirmiştir. Bu değişiklik yalnız teknolojik alanda olmamış, siyasal kurumları, hayat tarzlarını, toplumların yapısını da kapsamıştır. Dünyayı algılayış biçimlerinin değişime uğraması ve yepyeni dünya görüşlerinin oluşması geleneksel toplumlara da aksetmiştir. Asya tipi toplumlar da bu değişimin bir parçası olmuştur. Doğu'nun geleneksel sistem ve kültür yapılandırmasının dönüşümü bunalımı da beraberinde getirmiştir.⁹ Batı'daki burjuvanın sahip olduğu üretim aracının artık ürün elde etme

⁷a.g.e., s.32

⁸a.g.e., s.35

⁹Bedri Gencer, **İslam'da Modernleşme 1839-1939**, Ankara: Lotus Yayınevi, 2008, s.101

çabası ile oluşan ve Sanayi Devrimi ile gücünü doğura çıkararak yeni hak söylemleri fikirselleşmesini başlatarak Aydınlanma Çağı ile vücut bulmuştur. Bu dönüşümün getirdiği hümanizm, sekülerizm ve demokrasi üzerine kurulan ve egemenliği insana veren, kurtuluşu akıl ve bilimde arayan, insan merkezli modernleşme olgusu Asya tipi toplumun özelliğini taşıyan Osmanlı İmparatorluğunda zaten mevcut olan bozulmaya başlayan düzende kültürel bunalımları beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi ile yeni pazar olanakları arayan Batı'nın modernleşme olgusunun yayılması kendi egemenliğinin de yayılmasına olanak sağlamıştır. Avrupa'da var olan ekonomik, teknolojik, siyasal hareketlerle gelen değişimlerin temelini oluşturan aydınlanma felsefesinin arka planı dünyanın özellikle de imparatorluğun bölgelerine yayılması ile dönüşümün belirleyici etkenini oluşturmuştur.¹⁰ Bu yayılmaya neden teşkil edecek yalnız Batı'nın pazar arayışı olmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı yüzyıllarda üst üste aldığı askeri yenilgiler ve sistemin bozulmaya başlaması da imparatorluğun kurtulma çabasına saik oluşturmuş, bu çaba ile Avrupa merkezli modernleşme olgusuna eğilimin temelleri atılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu modernleşmeyi yani değişimi Batı karşısında kendini kuvvetlendirmek amaçlı araç olarak kullanmıştır. Bu bağlamda cumhuriyet modernleşmesinden kopuşu ifade etse de her iki dönemin kullandığı yöntemlerin pratiğe dökülmesi modernleşmeyi gerçekleştirenlerin aynı zihniyet dünyalarında yetişmeleri ve cumhuriyetin imparatorluktan aldığı mirası devam ettirmesi açısından dönemlerin süreklilik zeminine oturması yaklaşımı ağır basmıştır.¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıl ile başlayarak gerileme dönemine girmesi ve 1918 yılı ile sona ermesini oluşturan birçok neden bulunmaktadır. Bu

¹⁰Himmet Hülür ve Gürsoy Akça, "İmparatorluktan Cumhuriyet'e Toplum Ve Ekonominin Dönüşümü Ve Merkezileşmenin Dinamikleri", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.17, Bahar 2005, s.312

¹¹İlyas Söğütü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modernleşme: Kırılmalar Ve Süreklilikler", **Muhafazakar Düşünce – Üç Aylık Yerel Düşünce Dergisi**, Y.5, S.18 (Güz 2008), s.34

nedenler birbirleriyle etkileşim içinde olsalar da en genel hatlarıyla iç ve dış gelişmeler olarak toplamak mümkündür. Batı'nın ileri teknolojiye sahip oluşu ve fikirsel dönüşümü ile ilerleyişi dış tehdidin omurgasını oluştururken imparatorluğun yapısal bozukluğunun diğer nedenleri ise, iç tehdidi meydana getirmiştir.¹²

İmparatorluğun çöküş nedenlerini oluşturan iç tehditlerin başında yayılma siyasasının getirmiş olduğu ekonomik bozulmalar gelmektedir. Osmanlı altın çağını yaşadığı Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile toprakları oldukça büyümüştür. Büyüyen coğrafyaya paralel askerlerin yetiştirilmesi ve konumlandırılması Osmanlı ekonomisinin sorunlarından birini teşkil etmiştir. Askerlerin bölgede istihdamı ekonominin sapmasına neden olmuştur. Fetihlerin durmasıyla birlikte Osmanlı hazinesine girecek olan ganimet ve vergilerin yoksunluğu buna paralel toprakta değişiklik olmaksızın nüfusun çoğalması ve bütçe açığının kapatılması adına arttırılan vergilerle gelen enflasyon ve Osmanlı parasının değerinin düşmesi zayıflamanın ekonomik nedenlerini oluşturmuştur.¹³ Diğer bir ekonomik temelli neden ise Osmanlı kimlik yapısının getirmiş olduğu sermaye birikiminin olmayışıdır ki bu ekonomi de durgunluğu ve stabil kalmaya neden olmuştur.¹⁴ Osmanlı'da toprağın temel üretim aracı olarak devam etmesi, ilkel teknoloji, ülkelerarası ticaretin olmayışı ve imparatorluk içerisindeki halkın beslenmesi odaklı ekonominin varlığı sermaye birikiminin oluşmasını engellemiştir. Osmanlı'nın Batı'daki gibi kapitalizme geçiş olanaklarının olmayışı, merkantilizme karşı kimliği ekonomiyi bozan temel nedenlerdendir. İhracatın kısıp ithalat teşviki iktisat politikası kapitalizm odaklı gelişmeyi engellemiştir.¹⁵ Üretim fonksiyonu her iki medeniyette de farklı ellerde toplanmıştır. Batı'da feodalite dönemi toprağın sahibi feodaller iken, üretim aracının değişmesi üretim aracı sahibini de değiştirmiş, burjuva sınıfı kapitalizmin öncüsü olmuştur. Osmanlı'da ise, üretim fonksiyonuna sahip kesimin

¹²Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Asker Ve Siyaset**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s.20

¹³Sander, **a.g.e.**, s.129

¹⁴Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, ed. Neval Akbıyık, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s.90

¹⁵Küçükömer, **a.g.e.**, s.39

olmayışı, toprak mülkiyetinin padişahıta toplanması girişimciliğın önüne set çekmiş, kapitalizmin oluşmasını engelleyen diğerk faktörler arasında yer almıştır.¹⁶ Aynı zamanda Batı'daki gelişmeler yaşanırken Osmanlı, kendini Batı'dan üstün görmesi ve gelişmeleri takip etmemesi soncunda toplumsal talepleri oluşturacak bir orta sınıfın varlığının olmayışı hem ekonomik faaliyetlerin bu çerçeveden gelişmemesine hem de fikirsel dönüşümün yaşanmamasına neden olmuştur.¹⁷ Nitekim ekonomik gelişmeler teknolojik gelişmelerin tetikleyicisidir. Ancak ekonomik gelişmenin oluşumunu engelleyen neden servetin tüccarların yani orta sınıfın elinde toplanmaması bunun yerine siyasi konum aracı olarak iktidarın elinde toplanmasındandır. Bu birikimin toplanmış olduğu el teknolojik gelişmeyi beraberinde getirecek kesim olmamıştır.¹⁸

İmparatorluğın çöküşünü hazırlayan iç tehditlerin diğerk nedenleri arasında imparatorluğın toprak sistemi olan tımar dağıtımındaki bozuklular ve tımar sisteminin kaldırılması yer alır. Osmanlı'nın 1800'lerle adem-i merkeziyetçi yapısından merkeziyetçiliğe dönüşü ile tımar sistemi merkeze bağlanmıştır.¹⁹ Toprak dağıtımının merkezde toplanması aksaklıları ve bozuklukları beraberinde getirmiş, Osmanlı geleneksel toprak sisteminin sonunu hazırlamıştır. Diğerk yandan devletin teknolojik imkanlara ulaşma çabası, ateşli silahlar ve savaş teknolojisindeki gelişmeye önem vermesi tımarlı sipahilerin önemini azaltmıştır. Geleneksel toprak sisteminin bozulmasını hazırlayan diğerk neden ise, ekonomiktir. Devletin ekonomisindeki bozukluk, enflasyon, bütçe açığı ve hazinenin nakde ihtiyacı iltizam sisteminin ortaya çıkması neticesini vermiştir. Osmanlı tarım sistemindeki bu çöküş, geçim kaynağı olan tımarlı sipahilerin kaldırılmasına ve yerine vergi mültezimlerinin getirilmesine neden olarak 17. yüzyılda yeni toprak aristokrasisi olan ayanları meydana çıkarmıştır.²⁰ Osmanlı için diğerk bir tehlike yeniçerilerin

¹⁶Kazım Berzeg, **Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği**, Ankara: Liberte Yayınları,2000, s.161

¹⁷Karpat, Türk..., **a.g.e.**, s.29

¹⁸Hülür, **a.g.e.**, s.313

¹⁹Carter V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi – İslam, Milliyetçilik Ve Modernlik (1789-2007)**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.29

²⁰Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s.33

disiplinsizlikleri olmuştur. Topraksal gelişmenin durmasıyla devletin ekonomik durumunun kötüleşmesi sonucu Kapıkulu sınıfının askeri kanadını oluşturan Kapıkulu Ocağı çeşitli mesleklere yönelmişlerdir. Ocağın disiplini bu şekilde bozulmuş, devletin siyasi nüfuzunda yer alma çabalarının önü açılmıştır.²¹

İmparatorlukta yapısal dönüşümlerle birlikte eş zamanlı oluşan Batı'nın yükselişine karşılık devletin neden gerilediğine dair çalışmalar başlamış, bu çalışmaların göbeğinde Osmanlı sivil bürokrasisi etkin rol oynamıştır. Araştırmalar, devletin askeri gücü ve teknolojisinin gerilemenin ana unsurlarından olduğunu ortaya çıkarmıştır.²² Çalışmalar sonucunda imparatorlukta oluşan askeri yenilgi, toprak kaybı ve bütçe açığı tehditlerinin engellenmesi için çareler aranmış ve bunun sonucunda yenilik çabalarıyla oluşan Batı'ya has kurumların Osmanlı topraklarına ithali gerçekleştirecek modernleşme olgusu Osmanlı bürokratları ile ortaya çıkarılmıştır.²³ Osmanlı İmparatorluğu bu dönem yüzünü Batı'ya çevirmiş, Batı'da oluşan gelişmeleri takip etmeye başlamıştır. 1703 – 1730 yılları arasında III. Ahmed zamanı çalışmalar başlamış, padişahın desteği ile geleneksel düzenden sapma gerçekleşmiştir. Bu sapmaya örnek teşkil eden 1720 yılında Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa'ya ittifak anlaşması yapması amacıyla gönderilmesi görevidir. Çünkü bu görevine ilaveten bölgenin araştırılması, tanımlanması ve incelenmesi eklenmiştir. Çelebi Mehmet'in Sefaretname'si bölgenin gelişmişliğini sağlayan unsurları sıralamış, yeni teknikler ve kurumların oluşumunu gözler önüne sermiştir.²⁴ Bu tarihten itibaren imparatorlukta Batı'nın gelişmişliğini sağlayan unsurlar, devlet eliyle inşa edilmeye başlamıştır. Yeni reform projeleriyle bozulmuş sistem ve geleneksel kurumlar diriltilmeye çalışılmış, devletin bekasını sağlayacak yenilikler benimsenmiş ve böylece imparatorluk klasik gelenekten çıkarak savunma esaslı hareketlere yönelmiştir. Klasik sistemin terk edilişi, devlette köklü değişimler

²¹Berzeg, **a.g.e.**, s.159

²²Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.10

²³Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye'de Politik Değişim Ve Modernleşme**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, s.13

²⁴Berkes, **a.g.e.**, s.56

getirmiştir. Devletin değişimi ve yönetici sınıfın değerlerinin Batı endeksli olmaya başlaması bu yaşayış tarzını benimsemeyen ve buna karşı olan kesimleri de doğurmuştur. Bu doğma, askerin siyasetteki varlığını sağlam zeminlere koyacak çeşitli ayaklanmaların nedenini teşkil edecektir.

18. Yüzyıl Osmanlı reform yüzyılı olarak tanımlanmış ve özellikle 1789 yılında III. Selim'in tahta çıkışıyla reformlar ivme kazanmıştır. III. Selim ile orduda modernizasyon çalışmaları başlamıştır. Çalışmaların ortak noktasını, askeri reformlar teşkil etmiştir. Reformun nasıl gerçekleşeceği konusunda ayrışmalar olsa da III. Selim, eski ordunun işlerliğinin kaybolduğu ve bundan dolayı tamamıyla Avrupa tarzı modern ordunun oluşturulması gerektiği konusunda ısrarlı olmuştur.²⁵ Bu, orduda gelenekseller ve yenilikçiler olarak ayrışmaya sebep olmuş, III. Selim'in ise tahtan indirilişinin nedenini teşkil etmiştir. Bu dönem Avrupa'da elçiliklerin kurulması, orduda Avrupa tipi subayların yetiştirilmesi Batı akımlarını savununa kemsin doğuşunu getirmiştir. III. Selim, haleflerinin yapmış olduğu gibi bir köklü değişime neden olmasa da Osmanlı toplumunu kökünden değiştirecek ıslahat, reform gibi kelimeleri literatüre sokmuştur.

III. Selim yeniçeriler tarafından tahtan indirilmesini, Osmanlı devletinde siyasi değişmelerin sağlanmasında önemli olan ve merkezi otoritenin zayıflaması dolayısıyla bölgelerinde ekonomik ve siyasi nüfuz kazanan ayan zümresinin güçlenmesi izlemiştir.²⁶ Ayanların yani Osmanlı yeni orta sınıfının güçlenmesi toplumsal taleplerin yansması sonucu olmamış, devletin sistemindeki bozulmalara paralel olan kırsal kesim üzerindeki denetimin zayıflaması ve geleneksel toprak sisteminin bozulması ile miri arazilerin özel şahıslara geçmesinin doğal sonucu olarak olmuştur. Bu sınıfın doğuşu modernleşmenin etkilerinden olan politik katılımı teşvik etmiş, halk ile hükümet arasında aracı kurum vazifesi görmüştür.²⁷

²⁵Lewis, **a.g.e.**, s.59

²⁶Kemal H. Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2010, s.27

²⁷Kemal H. Karpat, **İslam'ın Siyasallaşması**, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.161

Devletin modernleşme olgusu ile topraklara soktuğu yenilik çalışmalarına dinamizm katacak olan bu yeni orta sınıf kapitalizm neticesi liberalizasyon politikası yanlısı olmuştur. Bu politikanın gereği girişimciliği teşviki ve özel mülkiyetin yasallaşması savları ile hareket eden bu grup, 1858 Arazi Kanunnamesi ile özel mülkiyetin yasallaşmasını hükümete kabul ettirerek değişim ve ilerlemenin farklı yollarla olacağına inanan seçkinci bürokratlar karşısında mevcudiyetini kanıtlamıştır.²⁸

Tarımsal kanadı oluşturan ayan kesimi yani Müslüman orta sınıfı ile bürokrat seçkinci grup arasındaki mücadelenin temelleri atılmış, Türk siyasal hayatının iki gruba ayrışmasının çekirdeği oluşmuştur.²⁹ Böylece siyasal hayat, aşkinci ve araçsalcı yönetim biçimleri arasında hareketlilik yaşamış ve her iki yönetim biçimini savunanların mücadelesine sahne olmuştur.³⁰

Kapıkulu Ocağının geleneksel değerlerini savunan yeniçerilerin reformları desteklememeleri sonucu III. Selim tahtan indirilmiştir. Dönemin Rusçuk ayanı olan Alemdar Mustafa Paşa'nın yeni padişah II. Mahmut ile yapmış olduğu 1808 tarihli Sened-i İttifak, ayanların güçlendiklerini belgelemiştir. Ayanlar, bu belge ile hem siyasal nüfuzlarını arttırmışlardır hem de kapıkulu sınıfının fiili egemenliğini sınırlamışlardır. Böylece bürokrasinin diktasına karşı hareketlenmelerin önü açılmıştır.³¹ III. Selim ile reformist çalışmalar literatüre girmiş, II. Mahmut'un ayanlarla yapmış olduğu ittifak ile de Osmanlı modernizasyonunun fiiliyata ve resmiyete dökülmesi gerçekleşmiştir.³² Bu belge, ayanlarla merkezi otorite arasında karşılıklı hak ve ödevleri içermiştir. Bu karşılıklı görevlerin belgelenmesi ile Osmanlı hükümranlılığı tarihinde bir ilk gerçekleştirilerek taban ile otorite arasında

²⁸a.g.e., s.190

²⁹Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.10

³⁰Metin Heper, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006, s.34

³¹Berzeg, a.g.e., s.162

³²Findley, a.g.e., s.34

dolaylı yoldan dahi olsa geçiş sağlanmışır.³³ Bu durum çok fazla sürmemiş, merkezi otoriteyi güçlendirme odaklı siyasa izleyen II. Mahmut, 1815 yılından sonra ayanları pasif duruma getirerek yavaş yavaş silinmelerini sağlamıştır.³⁴ Klasik Osmanlı fetih ideolojisinin sonu paralelinde gelişen geleneksel ekonominin çökmesi ile ayanların gücü artmış olsa da bağımsız güçte olmamaları ve toplumda devletten bağımsız bir şekilde zemin oluşturmamaları tasfiyenin nedeni olmuştur.³⁵ Böylece bürokrasi merkezi otoritenin sağlanması konusunda güçlenecek konuma gelmiş, toprak sahibi Müslüman burjuvanın doğuşu engellenmiştir.³⁶

II. Mahmut idareyi eline aldığıında merkezîyetçilik yapısını güçlendirme siyasasını tercih etmiştir. Tercih etmiş olduğu siyasa ile birlikte merkezi gücün üstünlüğü ve bu güce hizmet edecek kadroların varlığı ile eski Osmanlı geleneğinin de kapanışını başlatmıştır. Böylece yeni rejimle beraber çağdaşlaşma salt askeri ağırlıklı olmamış, reform alanları genişleyerek askeri alandan idari, toplumsal, siyasal kurumlara da uygulanmaya başlanmıştır.³⁷ II. Mahmut ile başlayan mutlakîyetçi monarşi dönemi Batı'daki karşılığı kameralizm olan “*aydın despotizmini*” de beraberinde getirmiştir.³⁸ Kurallarla yönetimin işlenmesini sağlayan bu dönemde üç meclisli yapı kurularak geleneksel olandan ayrılma yaşanmıştır. Böylece II. Mahmut, modernleşme projesinin fiiliyatta ivme yaptığı dönem olmuştur. 1826 yılı ile reform programına başlayan padişah, ilkin yeniçerilerin lağvedilmesini sağlayarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurmuş ve bu girişim ile geleneksel düzenin askeri kanadının yok olmasına neden olmuştur.³⁹ Bu modelle Batı'ya dönük, Batı modelli asker yetiştirilmesine kaynak oluşturacak yeni okullar kurulmuştur. Yeni orduda görev yapacaklar için eğitim kurumlarının kurulmasına paralel idari hizmette bulunacak yeni memur modeli için

³³Karpat, Kısa..., a.g.e., s.33

³⁴Karpat, Osmanlı'dan....., a.g.e., s.32

³⁵Hülür, a.g.e., s.319

³⁶Keyder, a.g.e., s.34

³⁷Berkes, a.g.e., s.169

³⁸Mardin, a.g.e., s.12

³⁹Lewis, a.g.e., s.81

de dönüşümler gerçekleşmiştir. Böylece yeni memur tipinin oluşumunun temelleri atılarak bürokratik elitizmin doğuşu sağlanmıştır. Seyfiyenin sistem dışına itilerek mülkiyeye önem verilmesi yeni idari kurumların kuruluşunu gerektirmiştir. Bu nedendir ki 1833 yılında Hariciye Nezaret dahilinde Fransızca eğitim başlatılmış, Tercüme Odası kurulmuştur. Yine bu dönemde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine başlanılarak ülkenin dönüşümünü sağlayacak kadroların oluşumu sağlanmıştır.⁴⁰ Bu şekilde Batı'yı tanıma olanağına kavuşan kuşak, reformist zihniyetle geleceğin dönüşüm hazırlayıcıları olmuşlardır. II. Mahmut devlet yönetimini Avrupa çizgisinde oluşturmayı esas olarak alsa da kendisinin kurduğu sistemde yetişen yeni bürokrat kanat, kapıkulu sınıfı yerine geçen ve bu sınıfın imtiyazlarını olduğu gibi alan, halka yabancı ve üretim fonksiyonlarına sahip olmayan yeni egemen sınıfı oluşturmuştur. Kapıkulu sınıfı ile halk arasındaki mesafe bu yeni bürokratlarla korunmuştur.⁴¹

Batı'da burjuva sınıfının yaptığı hareketlenme ile oluşan dönüşüm hareketleri, Osmanlı Devleti'nde bizzat merkezi otorite tarafından yapılmış, Batı'dakinin tersine dönüşüm devletin kurtulması için araç görülmüştür. Bu aracın diğer itici gücü yine Batı olmuş, imparatorluk dahilindeki gayrimüslimleri himaye altına alma gayesi gütmüştür. Nitekim "*milleti mahkume*" sıfatından kurtularak "*milleti hakime*" ile eş olma çabaları Batı'daki gelişmelere paralel gayrimüslimleri harekete geçirmiştir.⁴² Fransa'da 1789 İhtilali ile oluşan milliyetçilik, eşitlik ve özgürlük olguları imparatorluk dahiline girerek gayrimüslim azınlığın hareketlenmesini sağlamıştır.⁴³ Bu durum dış konjonktürün iç dinamikleri hareketlendirmesini ve yeni düzene geçmeyi sağlamıştır.⁴⁴

⁴⁰a.g.e., s.84

⁴¹Berzeg, a.g.e., s.164

⁴²Mümtaz'er Türköne, **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, ed. Mehmet Akif Memmi, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2011, s.69

⁴³Lewis, a.g.e., s.64

⁴⁴Keyder, a.g.e., s.12

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşundan batışına kadar geçen dönemde dünya coğrafyasında kazandığı topraklara biçmiş olduğu sınır ne etnik ne de dini bölünmeyi beraberinde getirmiştir. Nitekim İmparatorluğun gerilemesi toprak kayıplarına ek olarak jeopolitik olduğu kadar dini ve ideolojik süreçlerin de etkili olduğu bir çerçevede gerçekleşmiştir. Özellikle Balkan halklarının Avrupa'dan esinlenmiş oldukları milliyetçilik akımı ulusal hareketlenmeleri beraberinde getirmiştir.⁴⁵ Bu çerçevede imparatorlukta ayrılmaların önünün kesilmesi amacıyla yeni siyasal görüş şekillendirilmiş, devlet dahilinde yaşayan tüm tebaanın mal ve namusunu güvence altına alan, eşitliğini kabul ederek belgeleyen ancak devletin İslami yorumuna hanel getirecek hareketlerden kaçınan dönemin bürokrati Mustafa Reşit Paşa tarafından yazılan ve Sultan Abdülmecid'in kabul ettiği 1839 Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.⁴⁶ Ancak ne var ki Ferman ile tebaadaki milliyetçilik hissi daha da kuvvetlenmiş, Osmanlı Devleti'nin dağılmasının parçası oluşturulmuştur.⁴⁷ Ferman, Batılı ülkelerce istekler doğrultusunda gayrimüslim halkın imparatorluk içerisindeki eylemlerini güvence altına almış, Osmanlı'nın zaten bozuk olan ekonomisini daha da bunalıma sokacak olan 1858 Osmanlı – İngiltere Ticaret Anlaşmasının tamamlayıcısı olarak doğmuştur.⁴⁸

Ferman ile birlikte yasa ve kuralla yönetim anlayışına geçilerek yönetimde merkezileşme ve bürokratikleşme hız kazanmış, bu süreçte iktidarın kaynağının el değiştirerek saraydan Babıali'ye geçmesine neden olmuştur.⁴⁹ Yönetimin saraydan bürokrasiye geçişi bürokratların güçlenmesine, padişahın egemenliğinin kesintisine zemin hazırlamıştır. Tanzimat dönemi içerisindeki diğer bir ferman olan 1856 Islahat Fermanı ise, milleti hakime ve milleti mahkume kavramlarının kaldırılışının

⁴⁵Stefanos Yerasimos, **Milliyetler Ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya Ve Ortadoğu**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.s.16-18

⁴⁶Karpat, Türk..., **a.g.e.**, s.97

⁴⁷Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.52

⁴⁸Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839 – 1950**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s.24

⁴⁹Findley, **a.g.e.**, s.76

simgesi olmuştur.⁵⁰ Bu dönemin en belirgin özelliği toplumu kontrol eden ve yenileşme öncüsü sayılan kadronun değişmesi olmuştur. İmparatorluğun askeri teokratik yapıdan modern bürokratik yapıya geçmesi yönetimin de Saray bürokrasisinden Babıali bürokrasisine kaymasına neden olmuştur. Merkeziyetçiliğin karakter özelliği olan bürokrasi sivilleşmiş ve Babıali’de toplanmıştır.⁵¹ İdarenin Babıali’de toplanması geleneksel Osmanlı kul bürokrasisinin sonunu getirerek saray egemenliğini azaltmış, gücün padişaha bağlı olmayan Tanzimatçı bürokratik elitlere geçmesine neden olmuştur. Modern bürokratik devlet oluşumunu meşrulaştıracak yen, aydın tipinin de oluşumu bu dönemde meydana gelmiştir.⁵² Bu yeni aydın sınıfı, cumhuriyet dönemi oluşacak merkezi kadronun seleflerini içinde barındırmıştır. Nitekim halktan kopuk, halk için çalışna fakat halka rağmen hareket eden, toplumsal taleplerin varlığı ile değil kendi bildiğinin doğruluğu ile reformları gerçekleştiren bu sınıf, Türk siyasal hayatındaki büyük geleneğin temsilcisi olmuştur.⁵³ Yeni seçkin tabakayı oluşturan merkezi bürokrasinin oluşumunda Tercüme Odası ve Hariciye Nezaretinin büyük rolü olmuştur. Reformcu zihniyetin yetiştiği, laikleşmenin tohumlarının atıldığı Babıali’deki bu görevi üstlenen kesim, Avrupa’nın dünya görüşü ile beslenmiş, hayat tarzlarını Avrupa’ya göre şekillendirmiştir. Yeni iktidar eliti şeriatın uygulayıcısı ulema veya seyfiyeyi oluşturan ordu mensupları değil, Avrupa’yı tanıyan, tercüme odasından çıkan ve hariciye nezaretinde görev yapan kişilerden oluşmuş, karar mercii bu grup olmuştur.⁵⁴ Bu çerçevede Tanzimat dönemindeki en belirgin değişikliklerden biri yönetici sınıfın reformların uygulanmasına paralel değişikliğe uğraması olmuştur. Bu bakımdan 19. yüzyıl değişikliklerinin başında yeni seçkin sınıfının yani sivil bürokrasinin doğuşu gelmektedir.⁵⁵ Oluşacak olan yeni sivil bürokrasiye vasıflı eleman yetiştirmek üzere 1859 yılında açılan Mekteb-i Mülkiye yönetimde meydana

⁵⁰Lewis, **a.g.e.**, s.116

⁵¹Hülür, **a.g.e.**, s.324

⁵²Aslan, **a.g.e.**, s.291

⁵³ Şerif Mardin, **Türkiye’de Toplum Ve Siyaset**, der.Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.56

⁵⁴Lewis, **a.g.e.**, s.118

⁵⁵Aslan, **a.g.e.**, s.294

gelecek değişimin okulu olmuştur.⁵⁶ Bu bağlamda bu yeni sınıf, Avrupa ile Osmanlı arasında yenileşmenin aracı rolünü üstlenmiştir.⁵⁷

Yönetimde var olan temel değişiklik diğer alanlarda da varlığını göstermiştir. Tanzimat dönemi değişiklikler kapsamında belirgin olarak laik Batı kurumlarının İmparatorluk dahiline alınması gerçekleşmiştir. Avrupa hukukuna göre düzenlenen yasalar ve konulmuş bu yasaların uygulayıcısı mahkemeler açılmıştır. 1847 yılında Avrupa usullerine uygun katma hukuk ve ceza mahkemesinin kurulması, 1850 yılında Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan ticaret kanunnamesinin ilan edilmesi ve bir yıl sonra ceza kanunnamesinde yapılan değişiklikler, şeriat kapsamında olmayan konularla görev icra eden ve ulemadan ayrı bir şekilde oluşan yargı sisteminin varlığı hazırlanan kanunnamelerle resmen teyit edilmiştir.⁵⁸ Ticsret sistemindeki temel değişiklik ise, 1858 Arazi Kanunnamesi ile olmuş, devlete ait toprakların özel mülkiyet kapsamına verilmesi Osmanlı'da uygulanacak kapitalist sistemin kapısını açmıştır. Bu kanunname hem devletin içinde bulunduğu ekonomik buhrana çare olarak değerlendirilmiş hem de Batı kurumlarının ithali çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunun sonunda ticaret ile uğraşan orta sınıf ile tarımı meslek edinmiş Müslüman orta sınıf güçlenmiştir. 1834 yılında posta sisteminin, 1855 yılında telgrafın ve 1866 yılında demiryollarının kurulması hızlı bilgi alışverişini de beraberinde getirmiştir. Kurumsal ağların kurulmasının doğal sonucu olarak gazetelerin oluşumu ve buna bağlı aydınların seslerini duyurmaları yine bu dönemde var olan değişikliklerdir.⁵⁹

Tanzimat ile gelen ve Batılı devletlerle iletişim yürütülmesi sonucunda oluşan sekülerleşmenin oluşturduğu diğer değişiklik alanı eğitim olmuştur. Devletin kurtuluşunu seküler alanda arayan bürokratların Avrupa'ya gönderilmesi ve hazırladıkları raporların eğitim üzerine yenilik olması zorunluluğunu kapsaması sonucu yeni elitleri yetiştirecek okulların açılmasını gündeme getirmiştir. Eğitimin

⁵⁶Mustafa Erdoğan, **Türkiye'de Anayasalar Ve Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları, 2011, s.33

⁵⁷Keyder, **a.g.e.**, s.41

⁵⁸Lewis, **a.g.e.**, s.114

⁵⁹Karpat, Osmanlı'dan....., **a.g.e.**, s.s.40-42

kontrolü ulemeden alınıp kalemiyeye verilerek vasıflı eleman yetiştirmek üzere Maarif Nezareti dahilinde bu alanda kontrol sağlanmıştır.⁶⁰ Yeni elit okullarının açılması ulemanın kontrolünde yürütülen ve eğitim gören kadroların geri planda olması sonucunu vermiş, eğitimde “mektepli” ve “alaylı” olarak ikilik oluşturmuştur.⁶¹ Sekülerleşmenin ivme yaptığı bu dönem, bilimsellik ve maddiyatçılıkla beslenen yeni kuşağı geleneksel köklerden koparmıştır. Köklerden kopuşun en fazla hissedildiği yer ise, askeri okullar olmuş, eğitimin uzun sürmesi ve bu süre zarfında askerlikle yoğrulan kadronun kültüründen uzak kalması kapalı bir dünyayı hazırlamıştır.⁶² Yönetimde değişimin yapıldığı, yargılama mevkiinin çiftleştirildiği ve geleneksel değerlerin barındığı eski usul eğitimin rafa kaldırılmaya başlandığı bu dönem seküler kalemiye ile geleneksel sistemin koruyucusu ulemanın rekabette olduğu dönem olmuştur.⁶³ Bu şekilde oluşan sistem, eğitim reformlarının hızla genişletilmesi ve yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında özel okullarla kültürel yayılcılığı başlatması Batı düşünce sistemine yatkın olanlar ile geleneksel İslam yönelimi içinde olanlar arasında karşıtlığı başlatmıştır.⁶⁴

Bu dönemden itibaren yeni kuşağın ortaya çıkmasıyla cumhuriyet ve sonrasında yönetimi şekillendirecek kadronun tohumları atılmış, atılan tohumlarla “merkez” ile “çevrenin” ifa edeceği görevler belirtmeye başlamıştır.

Tanzimat döneminde yapılan bu değişiklikler, felsefi arka planda Avrupa'nın üstünlüğünün kabul edilmesinin simgeleri olmuştur. Yapılan reform çabaları ve bu çabaların pratiğe aktarılışının referansı Avrupa olmuş, ithali yapılan örnekler Batı felsefesine uygun şekilde Osmanlı kanunlarına eklenmiştir.⁶⁵

⁶⁰Şerif Mardin, **Türkiye’de İslam Ve Sekülerizm**, çev. Elçin Gen ve Murat Bozluolcay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.30

⁶¹**a.g.e.**, s.37

⁶²**a.g.e.**, s.33

⁶³**a.g.e.**, s.176

⁶⁴Carter V. Findley, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.153

⁶⁵Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.49

Tanzimat Fermanının kabulü ile birlikte hürriyet, eşitlik kavramları sorgulanmaya başlanmıştır. Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde görevlerini yerine Osmanlı bürokratları bu kavramların sorgulanmasında ve imparatorluğa girmesinde rol oynamışlardır. Ancak ne var ki hürriyet ve politik katılımın imparatorluk kıstaslarına uymaması fermanın getirdiği bu kavramların içerisinin daralmasına neden olmuştur. İmparatorluktaki eşitliğin anlamı tebaanın eşitliği olarak görülmüş, çok uluslu ve etnik karmaya sahip devletin üyelerinin yönetime katılımı düşünülmemiştir.⁶⁶

Babıali yönetiminin despotlaştığı, merkezi hükümet otoritesinin arttığı ve yeni gelen padişah Abdülaziz ile birlikte otokratik yapının kurulduğu 1860 yılı sonrasında mevcut yapıya karşı hareketlenmeler baş göstermiştir. Hareketlenmenin teşekkül ettiği örnek olan ortak endişelerinin imparatorluğun dağılması hususunda birlik oluşturan dönemin bürokratları Ali ve Fuat Paşaların yönetimdeki istibdadına ve Abdülaziz'in otokratik tavrına karşı gelen, mutlakiyet idaresini meşruti yönetimlere dönüştürmeye çalışan, hürriyet tanlısı olmakla beraber padişahın şahsına karşı olmayan ve siyasi mahiyette olup gelecek kuşaklara demokratik anayasal hareketin temelini bırakan Yurtseverler Birliği ya da diğer adıyla İttifak-ı Hamiyyet 1865 yılında kurulmuştur. Bu örgütün öne çıkan isimleri Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi ve Ali Suavi'dir. Örgüt, 1867 yılında Paris'te aynı işlevlerin çatısında birleşen bir cemiyete dönüşerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti adını almıştır.⁶⁷ Böylece "*ilk devrimci kuşak*" yani Birinci Jön Türk hareketi örgütlenmeye giderek devleti kurtarma amacı gütmüştür.⁶⁸ Batılılaşmaya ideolojik yön kazandıran, imparatorluğun ilerlemesine dair çözümler üretmeye çalışan ve bu amaçla siyasal şekilde hareket eden nu gruba liberal öğreti kaynaklık etmiştir. İlerlemenin temelinde özgürlüğün olduğu, özgürlüğün denetim mekanizmasını oluşturup halkın yönetimi frenleyebileceğini, anayasalı devlet şeklini savunmuşlardır.⁶⁹

⁶⁶Lewis, **a.g.e.**, s.133

⁶⁷Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.55

⁶⁸Sina Akşin, **Jön Türkler Ve İttihat Ve Terakki**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2011, s.46

⁶⁹Çavdar, **a.g.e.**, s.33

Cemiyet, batılılaşmanın getirdiği modern kurumların yanında İslami geleneksel yöntemlerin de olabileceğini gösteren bir çalışma içerisinde olmuştur. Bu çalışmada modern Batılı kurumların İslami ilkelere dayanarak meşrulaştırılması ve İslam'da ilerlemeye teşekkül edecek kurumların zaten mevcut olduğu temel prensip olarak belirlenmiştir.⁷⁰ Cemiyetin temel prensiplerinin oluşumunda Ali ve Fuat Paşaların yönetimindeki siyaset anlayışları, imparatorluk dahilindeki dini temeli ayrı olan uluslar ile Batılı devletlerin ekonomi politikaları etkili olmuştur. Bu üç yaklaşım grubun eleştiri kaynağını oluşturmuştur. Ancak eleştirilerin hedefinde hanedan değil, Babıali olmuştur.⁷¹

Cemiyeti oluşturanlar devletin kurtulma çabasında, eksikliklerin ortaya çıkarılmasında hem fikir olmuş ancak kullanacakları yöntem bakımından birbirlerinden ayrılmışlardır. Grup, ilk olarak Tanzimat Fermanı ile ortaya çıkan Islahat Fermanı ile pekişen Müslümanların millet-i hakime statüsünden koparılması konusunda eleştirel yaklaşım ileri sürmüştür.⁷² Yeni Osmanlılar, Osmanlıların bir bütün olarak ilerlemeye geçme eğilimi ile hareket etmeleri gerektiğini dile getirmiş olsalar da Balkan milliyetçiliğinin döneme ağırlığını koyması ve özellikle de bu milliyetçiliği besleyen dış itici güçlerin varlığı bütün olarak Osmanlılık düşüncesini pratiğe aktaramamıştır. Diğer eleştirdikleri nokta ise, imparatorluk içinde yaşayan gayrimüslimlerin iktisadi olarak Avrupa'nın ekonomi politikasına hizmet etmeleri olmuştur. Azınlıkların kapitalist ekonomi politikası ile Osmanlı'daki faaliyetleri ve buna ilaveten devletin mali bunalımda olması dolayısıyla oluşan dışa bağımlılık eleştiri noktaları olmuştur. Devleti mali iflasın eşiğine getirmiş olan dış borçlanma ve azınlıklara verilen ekonomik imtiyazlar dolayısıyla oluşan eşitsiz vergilendirme sistemi Müslüman halkın iktisadi anlamda zayıflamasını, gayrimüslim halkın ise hem benlikleriyle bütünleşerek hem de ekonomik olarak güçlenmelerine sebep olmuştur. Bu durum İmparatorluktaki azınlık kesimin milliyetçilik fikirlerinin daha

⁷⁰Karpat, Osmanlı'dan...., a.g.e., s.43

⁷¹Mardin, a.g.e., s.124

⁷²a.g.e., s.184

da güçlenmesine kaynaklık etmiştir. Böylece millet sistemi değişmiş, din temelli milliyetçiliğin oluşumu sağlanmıştır. Geleneksel millet sisteminin değişmesi yani dinin milliyet ekseninde unsur olması milli tarih ve kültürleri şekillendirecek yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Böylece gruplara ayrılan gayrimüslim azınlıkların üzerindeki yabancı müdahalesi din eksenli olmaya başlamıştır.⁷³

Dönemin bürokratları olan Ali ve Fuat Paşaların bu duruma zemin hazırladığını savunan Yeni Osmanlılar, Batı taklitçiliği olarak gördükleri Tanzimat dönemini İslam'dan uzaklaşma olarak değerlendirmişler, buna zemin oluşturan paşaların da Avrupa müdahalesine kapı araladıklarını savunmuşlardır.

Şeriatın temel ilkeleri esasına uygun olarak meşruti ve parlamenter yönetimi çözüm yolu olarak gösteren Yeni Osmanlılar, seslerini basın yoluyla halka duyurmaya çalışmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılmaktan kurtaracak çözüm önerilerini yazdıkları gazetelerle seslerini duyurarak “*toplumsal seferberlik*” sağlamaya çalışmış, “*toplum hareketlendiricisi*” rolü üstlenmişlerdir.⁷⁴

Namık Kemal, Şinasi ve Ali Suavi'nin programlarını anlatma amacı için kullandığı araç basın olmuştur. Hepsi yazılarında imparatorluğun çöküşünün nedenlerini sorgulayarak sıralamış, kurtulma yolları için gerekli olan reform çalışmalarını anlatmışlardır. Ne var ki yönetim tarafından hoş karşılanmayan yazılar ve eserler dolayısıyla sürgün gönderilmiş, gazeteleri kapatılmıştır. Osmanlı çöküş sürecinin anlaşılması ve bu sürecin sona ermesi çabasıyla hareket eden cemiyetin hürriyet ve vatan tarafları Namık Kemal'in yeni anayasa taslağı hazırlaması, dini teşekkül ile hareket eden Ali Suavi'nin başarısız darbe girişimi sonrasında diğer üyelerinin de sürgün edilmesiyle hareket sona ermiştir.⁷⁵

⁷³Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.s.59-61

⁷⁴Mardin, Türk..., **a.g.e.**, s.27

⁷⁵Mardin, Yeni..., **a.g.e.**, s.s.90-91

Fiilen sona eren cemiyet, düşünsel manada varlığını devam ettirmiş, bu varlıkla I. Meşrutiyet'e kanal açmış ve daha sonra gelecek yapılanmalara zemin hazırlamıştır. 1876 Devrimi ile meşrutiyetin ilanı ve anayasanın kabulü sonunda şartlı madde ile tahta geçen II. Abdülhamid, Osmanlı'nın bürokratik yapılmasında yeni dönemi başlatmıştır. Bu yeni dönem ile birlikte güç Babıali bürokrasisinden saray bürokrasisine geçmiştir.⁷⁶ II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle yetkilerin sarayda toplanması paralellik göstererek bu dönemin iktidar merkezi Yıldız Sarayı olmuştur.⁷⁷ II. Abdülhamid döneminde Tanzimat ile başlayan reformlar devam etmiş, fakat istibdat dönemi baskı ve sansür mekanizmaları kullanılarak mutlak iktidar sağlamlaştırılmıştır. Ülke yönetiminde parlamentoya dayanmak yerine merkezileştirme çabalarının doğal sonucu olarak oluşan bürokratik örgütlenme egemenliğin kaynağını oluşturmuştur ki bu yönetim ile padişah her kanadı kendisine bağlamış, anayasayı ve meclisi feshetmiş ve ülkede yapılacaklara dair verilen son sözün mercii olmuştur.

Bu dönemde İslam, yönetim tarafından devletin bütünlüğünü sağlama amaçlı birleştirici unsur olarak görülmüş, İslam'ın ideolojik işlevi kullanılmıştır. Osmanlı Devletinde meşrutiyetin ilanı sonrası Balkanlardaki isyan hareketlerinin hız kazanması, bu isyanların Batılı devletlerce tetiklenmesi ve özellikle bu bölgede Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun himayeci tavırları dolayısıyla isyanların bağımsızlıkla sonuçlanması ve bağımsızlığını ilan eden ya da ayrılıkçı fikrin pratiğe aktarıldığı bölgelerden Müslüman halkın Anadolu'ya göç etmesi sonucu oluşan Müslüman ağırlıklı devlet, kendini korumak için II. Abdülhamid'in pan-islamizm politikası ile hareket etmiştir. II. Abdülhamid'in İslamcılık politikasındaki kastı, ülkedeki tebaanın bu politika ile bütünlük sağlayarak devletin bekasını ve ülkenin dış ülkelerin yayılcılığına karşı korunmasını sağlamak olmuştur.⁷⁸

⁷⁶Hülür, **a.g.e.**, s.332

⁷⁷Findley, Modern..., **a.g.e.**, s.147

⁷⁸Şerif Mardin, **Türkiye'de Din Ve Siyaset**, der. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.14

II. Abdülhamid tahtta olduğu süre zarfında eğitim, adli, ulaşım, haberleşme gibi devlet kademelerini oluşturmuş kanatların yenileşmesine zemin hazırlayarak ilerlemelerini sağlamış, bu ilerleme bir yandan devlete hizmet eden aydın kadronun diğer yandan “ironik” olarak padişahın ve yönetim şeklinin aleyhine çalışacak kadronun yetişmesine olanak vermiştir.⁷⁹

Eğitim sisteminin dönüşümü ve bu dönüşümün sonucu oluşan yeni elit kesimi II. Abdülhamid dönemi oluşmuş, bu ilk önce muhaliflerin imparatorlukta yönetimi devralmasına sonrasında ise yeni bir milli devletin doğuşuna dayanak olmuştur. Eğitimde yapılan değişiklikler ile ilerlemeci tutumlarla oluşturulan modern okullar sultana muhalefet merkezi haline gelmiştir.⁸⁰ Muhalefet etmenin aracı ise merkezîyetçiliğe olanak sağlayan ulaştırma ve haberleşme ağının bir ayağı olan basın olmuştur. Namık Kemal’den esinlenen ve mutlakîyetçi yönetime karşı olup meşrutiyeti savunan yeni dönem aydınlar, bu muhalefet etme aracını kullanarak padişaha meşrutî yönetimi yeniden kabul ettirmek ve ülkedeki var olan olumsuz koşulların giderilmesi amacıyla çaba sarf etmişlerdir. Bu çabanın ilk örgütlü muhalefetini 1889 yılında kurulan ve kurucuları İbrahim Temo, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti olan İttihad-ı Osmani Cemiyeti oluşturmuştur.⁸¹ Bu muhalefetin ilk oluşumu Askerî Tıbbiye’de olmuş, Yeni Osmanlılar Cemiyetinin ise halefi konumda örgütlenmiştir.⁸² Aralarındaki fark ise, Jön Türklerin düşün hareketlerinin teoriksel çerçevesini materyalizm oluşturmuş, Auguste Comte pozitivizmi ağırlık noktası olmuş, bu nedenle İslami öğelerin varlığı oluşmamıştır. Bu yeni oluşumla cemaatten cemiyete adımlar hızlanmıştır.⁸³

Örgüt, 1895 yılında Paris’teki gruplarla teması sonucu Ahmed Rıza önderliğinde adını İttihad-ı Osmani’den İttihat ve Terakki Cemiyetine (İTC) çevirmiştir.⁸⁴

⁷⁹Karpat, Osmanlı’dan..., a.g.e., s.96

⁸⁰Karpat, Kısa...,a.g.e., s.97

⁸¹Lewis, a.g.e., s.195

⁸²Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.62

⁸³Findley, a.g.e., s.163

⁸⁴Karpat, Osmanlı’dan...,a.g.e., s.105

Toprak kayıpları, baskı düzeni, zümrelerin farklılığı ve buna bağlı ikili toplum yapısı İTC'nin kuruluşunu hazırlayan nedenlerdir.⁸⁵ İkinci Jön Türk hareketi olan bu cemiyetin amacı imparatorlukta yenileşme hareketlerine hız vererek toplumsal birliği sağlama ve böylece imparatorluğun parçalanmasını engelleme ve anayasayı yeniden yürürlüğe koyma yani II. Meşrutiyet'i ilan ettirme olmuştur.⁸⁶ Bu bakımdan 1889 ile 1895 yılları arası cemiyet ittifak-ı anasır ruhunu oluşturma çabasında olmuş, ideolojisini Osmanlılıktan, Osmanlı milliyetçiliğinden almıştır.⁸⁷ II. Abdülhamid'in istibdat yönetimine karşı muhalefetin siyasal gruplaşması heterojen bir yapıda olmuştur. Dönemin modern okullarında yetişen öğrenciler arasında başlayan gruplaşmalar gizli örgüt kurma yolunu beraberinde getirmiş, ortak noktaları imparatorluğun parçalanmasını engelleyecek çareler bulmak olmuştur. Grubu oluşturan arasında fikir ayrılıkları ve fikir ayrılıklarının getirdiği düşünsel çarelerin pratiğe aktarılması konusunda anlaşmazlıklar var olmuş, bu ayrılıklarla cemiyet heterojen yapıdan homojenleşmeye doğru gitmiştir. En belirgin ayrılık grubun üst kademesini oluşturan Ahmed Rıza Bey, Mizancı Murat ve Prens Sabahattin arasında olmuştur.

Materyalizmin etkisi altında olan Ahmed Rıza Bey, salt eğitimin dönüştürülmesini, dönüşümleri sağlayacak elit zümrenin gerekliliğini ve bu zümrenin halkın eğitim seviyesini yükselterek kurtuluş yolunu açacağını savunmuştur.⁸⁸ Bu dönem Jön Türk fikirleri Osmanlılık taraftarı olduğu içindir ki Ahmed Rıza Bey, fikirlerini yayma aracı olarak kullandığı "*Meşveret*" gazetesinde programını, Doğu medeniyetinin varlığını koruyarak Batı'nın ilmini alma ve tüm yurttaşlar için eşit imkanlarla yaşamak olarak açıklamıştır.⁸⁹ İslam'a ayrı derecede önem veren yazılarında dinin dirlik ve birlik için önem taşıdığını belirtmiştir. Ahmed Rıza Bey, otoritenin kuvvetlendirilmesinden yana olmuş, devlet yönetiminin seçkin

⁸⁵Akşin, **a.g.e.**, s.50

⁸⁶Mardin, **a.g.e.**, s.77

⁸⁷Akşin, **a.g.e.**, s.51

⁸⁸Mardin, **a.g.e.**, s.184

⁸⁹**a.g.e.**, s.204

bir zümreye verilmesi, bu zümrenin ise askeri unsurlara dayanması gerektiği üzerine teorisini geliştirmiştir.⁹⁰

Mizancı Murad Bey ise, şeriata verdiği önem şeriatın uygulayıcısı olacak İslam devletinin kurulması konusundaki yazıları ve yapılacak reformların Avrupa devletleri ile fikir birliği oluşturarak uygulanması konularında Jön Türklerden ayrılmıştır.

Grup içerisinde Ahmed Rıza Bey'e karşı diğer bir rakip ise Doğu toplumlarındaki devlet üstünlüğünün bireyin gelişmesine karşı engel bulan, Batı medeniyetinin ferdin gelişimini sağlayan olanakları öven bu bağlamda özel teşebbüsün, liberalizmin bireyciliğin savunucusu Prens Sabahattin olmuştur.⁹¹

Cemiyette faaliyet gösterenler imparatorluğun geleceğine çare bulma konusunda birleşeler de ideolojik manada ayrılmaları ayrılıkları getirmiş, homojenleşme 1902 yılında yapılan Birinci Jön Türk Kongresinde kesinleşmiştir.⁹² Bu tarih ile Jön Türklerin programları ve fikirleri değişmiş, imparatorluğun emperyal yayılmaya karşı çıkmak, Osmanlı Devleti'nin bekası için çalışmak, eşitlik içinde bütünlük anlayışı içinde Osmanlı tebaasının bütünlüğünü sağlamak temalar daha kesin dille ifade edilmiştir. 1902 yılında yapılan kongre ile beraber Prens Sabahattin kanadı Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nde birleşmiş, Ahmed Rıza kanadı ise, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinde varlığını devam ettirmiştir.⁹³ Ancak bu şekilde amaca ulaşamayacağı anlaşıldığı için 1907 yılında yapılan İkinci Jön Türk Kongresi ile II. Abdülhamid'in tahtan indirilerek istibdat dönemine son verilmesi, meşrutiyetin ilan edilmesi ve dış müdahalenin kesilmesi amaçlarına ulaşmak adına ortak noktada birleşmesi kararına varılmış, böylece ihtilalcı kimliklerini birleştirerek resmiyete dökmüşlerdir.⁹⁴ İmparatorluğun iç

⁹⁰a.g.e., s.219

⁹¹Berkes, a.g.e., s.398

⁹²Akşin, a.g.e., s.86

⁹³a.g.e., s.99

⁹⁴a.g.e., s.114

siyasette olduğu kadar dış siyasetteki gidişat, bu birleşmenin önünü açmıştır. II. Abdülhamid'in baskıcı tutumuyla istibdat döneminde yaşayanların kendisine hanel getirmemek kaydıyla özgürlük istemeleri birleşmenin mihenk taşından olsa da hürriyetin ilanının olması gerektiğinin işığını gösteren izler de yavaş yavaş koyulaşmaya başlamıştır. Nitekim dış müdahalelerin arttığı bir döneme girilmiş ve Osmanlı'yı Avrupa'dan çıkaracak toprak kaybının olacağı belirlemiştir. Makedonya'nın elden çıkarılması konusu gündem maddesine yerleştiği vakit İTC, çeşitli devletlere gönderdiği belgelerle hem bu konudaki tavrını belirtmiş hem de varlığını resmen duyurmuştur.⁹⁵ Böylece ihtilal Makedonya bölgesinde fiilen başlamış, cemiyet 23 Temmuz 1908 tarihinde Manastır'da II. Meşrutiyeti ilan etmiştir. Bu şekilde padişah II. Abdülhamid mutlakıyetçilikten meşrutiyet yönetimine geçişi ilan etmek zorunda kalmıştır. İmparatorluğun bu yeni döneme geçişi yönetimde yenilikleri getirmiş, fakat bu yenilikler özgürlük havasından çok oligarşinin yeni elde toplanmasına zemin hazırlayacak şekilde olmuştur.

Meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesiyle birlikte anayasal düzen yürürlüğe girmiş, özgürlük havasına paralel cemiyetleşme dönemi başlamış ve her grubun kendini ifade edebileceği basın organı kurulmuştur. Fakat oluşan özgürlük havası çok kısa sürerek seçimlerin yapılması ve meclisin açılması ile birlikte askeri oligarşi dönemi başlamış, İTC yönetimi eline alarak yeni düzende daha sıkılaşmaya gitmiştir. İttihatçılar yenilikleri ile köklü değişimler getirmiş, devlet yönetiminin modernleşmesi, modernleşme ile gelen bürokratik yapının yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır. Modern bir devlet aygıtının kurulması ve kurumsallaşmasını sağlayacak değişimin yapılması baskıcı ve seçkinci yaklaşımla yapılmış, akıl ve kanun düzenekleri ile devlet kurumlarının etkinliklerini sağlayacak faaliyetlerin düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Düzenlemelerin ideolojik eksenini Jön Türklerin Osmanlılık politikası belirlemiş, Osmanlı birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda köklü reformlar yapılarak imparatorluğun devamını sağlamak amaç olmuştur. Bu amaçta katı düzen egemen olmuş, yapılanlar sıkı disiplin dahilinde varlığını göstermiştir. Bu düzende İTC'nin hakimiyetine karşı muhalifler seslerini

⁹⁵ a.g.e., s.124

yükseltmeye başlamış, 1908 yılının cemiyetleşme tarihi olmasının da kaynağını oluşturmuşlardır. Nitekim aynı dönem kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası (OAF), Osmanlı Demokrat Fırkası (ODF), İttihad-ı Muhammedi Fırkası, Fedakaran-ı Millet Cemiyeti, Heyet-i Müttefika-i Osmaniye, Mütedil Hürriyetperveran Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) fikirlerin çarpıştığı bu ortamda İTC'ye muhalif kanatları oluşturmuşlardır.⁹⁶ Her grubun ortak amacı Osmanlı İmparatorluğunun devamını sağlamak olsa da amacın sağlanması konusunda yapılacak tedbirlerde farklılaşma ve fikir çatışması var olmuştur. Bu bakımdan İTC iktidarda kalarak kendi formüllerinin uygulanması konusunda ısrarcı davranması ve bu formüllerin tepeden inme zihniyeti ile pratiğe aktarılması muhaliflerin seslerini yükseltme nedenini oluşturmuştur. İTC homojenleştikçe muhalif kanat heterojenleşmiştir. Muhalifler, İTC'nin iktidar olmasıyla birlikte cemiyeti iktidardan indirmek konusunda birleşmişlerdir. Muhalif kesim, Prens Sabahattin ve Mizancı Murad Bey ve fikirleri çerçevesinde toplanmış ve fikirlerini yaymak adına basın yolunu tercih etmiştir. Fıkraları destekleyen basın organlarının oluşumu ve seslerini, düşüncelerini yayma amacıyla iktidarın İTC elinden alınması paralel düzeyde seyretmiştir.

“Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna verilen cevaplar dahilinde çatışan fikirler, Türkiye siyasi hayatının eksenini belirleyerek grupların da gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Verilen cevaplar ve bu cevaplar doğrultusunda gösterilen faaliyetler grupların günümüze kadar süre gelmesine neden olmuştur. Bu tarihten itibaren başlayan Genç Türkler arasındaki hizipleşme fikirlerin yol haritasını belirlemiş ve seçtikleri yol haritası ile fikirlerin coğrafya dağılımı cumhuriyetin kurulmasına zemin hazırlayarak, kurulan cumhuriyetteki seçkin kadroların ideolojilerinin belirlenmesine ve bu kadroların tabanlarının fikirlerine yansımaya denk düşmüştür.

Jön Türklerin yaptıklarına ve politik etkinliklerine olanak sağlayan II. Abdülhamid ve seleflerinin yenilikleri cumhuriyetin oluşumuna, varlığına ve devamına kaynaklık edecek kadroların yetişmesine ve bu kadroların haleflerine

⁹⁶ M. Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s.s.6-8

devlet düzeni konusunda örnek teşkil edecek şekilde hazırlanmasına olanak sağlamıştır.

Düzende yerlerini alan saflar, 1909 yılında anayasadaki 113. maddenin de değişimi ile birlikte padişahın yetkilerinin kısıtlanması dolayısıyla daha da belirginleşmiştir.⁹⁷ Bu belirginleşme, İTC iktidarı döneminde 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna-Hersek'in ilhakını duyurması ve 1910 yılında Girit'in Yunanistan ile birleştirilmesiyle artmıştır.⁹⁸ Bu olaylar, meşrutiyetçilerde hayal kırıklığı oluşturduğu gibi aralarındaki iktidar kavgasına da kaynaklık etmiştir. 31 Mart 1909 Vakası sonucunda muhaliflerin üslubunun sertleşmesi ile cemiyetin muhalefete yer vermeyecek derecede uygulamaları İTC'yi denetleme iktidarından tam iktidar konumuna taşımıştır.⁹⁹ 1909 Ayaklanmasının bastırılması sonrasında harp divanının kurulması ve sıkı yönetimin ilanı ile muhalif partilerin ve bu partilerin seslerini duyurma araçları olan gazetelerin kapatılması muhalif safları birbirine yaklaştırırken İTC'nin çeşitli gruplara dayanan derneklerin kurulmasını yasaklayan cemiyetler kanununu yayınlaması iktidarı elinde toplamasına neden olmuştur.¹⁰⁰ Bu dönemden sonra muhalefet etmek zorlaşmış olsa da birlikte hareket etmek ve İTC iktidarını devirmek adına pek çok unsurlardan meydana gelen ancak tek bir çatı altında toplanan muhalefet kanadı 1911 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkasını (HİF) oluşturmuştur.¹⁰¹

HİF, İTC'ye muhalefet ederken cemiyetin diktatörce yönetimine eleştirilerde bulunmuş, kendi programını sağ yönde tanımlayarak ideolojisini Osmanlılıktan, yönetimini adem-i merkezîyetçilikten olan esaslar belirlemiştir. Prens Sabahattin kanadını oluşturan bu grup, Müslüman toplumun düşüncelerine uygun hareket ederken gayrimüslimlerin de taleplerini yerine getirecek liberal politikaları

⁹⁷Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.84

⁹⁸Berkes, **a.g.e.**, s.213

⁹⁹Akşin, **a.g.e.**, s.179

¹⁰⁰Berkes, **a.g.e.**, s.217

¹⁰¹Akşin, **a.g.e.**, s.299

savunmuştur.¹⁰² Buna karşılık iktidarda olan ve Ahmed Rıza Bey'in safını oluşturan İTC kanadı, programını merkezîyetçi yönetimin var olmasında ve üst yönetim yani seçkin kadroların yönetimde söz sahibi olmasından yana seçerek diploma ve eğitimin önemini vurgulamıştır.¹⁰³ Cemiyet, muhalefetin ağırlığını koyması ve bu ağırlığın yankı bulmasına rağmen 1912 yılında yapılan seçimler ile 1918 yılına kadar iktidarda kalmıştır. 1913 Babıali Baskını olarak anılan cemiyetin hükümeti kesintisiz ele alışı ile beraber yenilikler de paralel düzeyde seyretmiştir. Partinin programındaki Osmanlılık ideolojisi yerini Balkan Savaşları ve bu savaşlar dahilinde cereyan eden gayrimüslimlerin dış devletlerden yardım alarak Osmanlı topraklarında milliyetçi akımlar çerçevesinde göstermiş oldukları ayrılıkçı hareketler ve buna müteakip toprak kayıpları ile yaşanan Müslüman toplumların Anadolu'ya göçü ve bu göç ile sınırların Müslüman ağırlıklı olması nedeniyle Türkçülük ideolojisine bırakması milliyetçiliğin kültürel bağlamda değil, etik bağlamda ele alınmasına neden olmuştur. Böylece İTC'nin Balkanlarda Osmanlı egemenliğini sürdürme amacıyla olan “denetleme iktidarı” yerini Anadolu'da Türk unsurunun dahilinde güçlü ve merkezîyetçi bir devlet oluşturma politikaları ile “tam iktidar dönemine” bırakmıştır.¹⁰⁴ Bu dönemden sonra Türkçülük ideolojisi ile belirlenen yolda ulusun kurtuluşunu Türk milleti ile beraber güçlü merkezi devlet kurmak ile sağlanacağına karar verilmiş, bu bağlamda milliyetçilik etnik yoldan harekete geçmiştir.

Yabancı devletlere ait olan şirketlerin Osmanlı kanunnamesine tabii kılınmaları, kapitülasyonların tek taraflı feshi, gümrük sisteminin değiştirilmesi etnik bağlamda milliyetçiliği desteklerken Osmanlı'nın bozulmuş olan ekonomi sisteminin de geliştirilmesi için örnek teşkil etmiştir.¹⁰⁵ Osmanlı Devleti'nin kamu harcamalarının artması sonucu iltizam sistemi ve vergilerin arttırılmasından başka dış borç alımı ekonomik bozulmayı giderecek çare olarak görülmüştür. Bu durum

¹⁰² a.g.e., s.300

¹⁰³ a.g.e., s.254

¹⁰⁴ a.g.e., s.387

¹⁰⁵ Hülür, a.g.e., s.335

imparatorluğa yabancı sermayenin girmesi ve Hıristiyan tüccar sınıfın veya “*komprador*” sınıfın gelişmesine karşılık ucuz Avrupa mallarıyla rekabet edemeyecek düzeyde olan yerli Müslüman orta sınıfın gerileyişi ile toplumsal sonuç doğurmuştur. Bu nedenle Genç Türklerin iktisadi ve toplumsal mahiyetteki milliyetçilik kararları Avrupa tüccarı olan bu imtiyazlı sınıfın gelişmesine engel olmak ve yerli sanayiye teşvik etmek amacıyla olmuştur.¹⁰⁶ Bu şekilde azınlık konumunda olan gayrimüslimlerin ayrıcalıkları sona erdirilmiştir. Bunu yapmadaki esas durum yerli bir burjuvazi sınıfının doğuşunu oluşturacak temelleri inşa etmek olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda Müslümanların uğraş alanı olan memurluk veya tarım kanadından aynı şekilde yeni geçim alanı oluşturulmaya ve böylece yerli burjuvazinin oluşumu ve Müslümanların ticaret ile uğraşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. İTC'nin iktisadi faaliyetleri millileştirme doktrini ayrılıkçı politika güden etnik gruplaşmaların verdiği zorunluluktan doğan milli devlet oluşturma amacına ulaşmada da kaynaklık etmiştir. Nitekim yerli girişimcilere destek verilerek yeni bir sınıf oluşturulması yeni oluşacak güçlü, merkezi ve milli devlete ulaşmada bir basamak olmuştur.¹⁰⁷ Cemiyetin millileştirme politikası yalnızca ekonomiden ibaret olmamış, 1915 yılında geldiği vakit, dilde reform süreci başlatarak “*Türkleştirme*” politikası gütmüştür.¹⁰⁸ Bürokrasi, ekonomiyi kontrol altına aldığı gibi iktidarı da kontrol altına almıştır. Bu dönem, iktidar zeminini İTC'nin karar alıcıları olan Mehmet Talat, Ahmet Cemal, Enver Paşa'lar oluşturmuştur. Aynı kadro imparatorluğu cihan harbine dahil ederek İtilaf Devletlerine karşı Alman yanlı politikadan hareket etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın devlet çıkarları doğrultusunda Osmanlı'ya karşı hareket etmeleri İmparatorluğun Almanya safında olmasına neden olmuştur. Küresel savaş mahiyetinde olan Birinci Dünya Savaşı ile başlayan Osmanlı'nın sonu 1918 yılına geldiği vakit tamamlanmış ve bu son, 30 Ekim 1918 Mondros Mütakeresi ile belgelenmiştir. Bu dönem sonrası cemiyetin üyeleri yurt dışına kaçmış ve cemiyetin kendini feshetmiş olmasına rağmen ittihatçıların oluşturdukları milli duygular ve vatanın kurtulması hareket etme düşüncesi daha

¹⁰⁶Berkes, **a.g.e.**, s.448

¹⁰⁷Keyder, **a.g.e.**, s.83

¹⁰⁸ **a.g.e.**, s.84

fazla önem taşıyarak kendini göstermiştir. Anadolu'nun işgaline karşılık mahalli teşkilatlanmalar ve rütbeli subaylar ile sivil idarecilerin birlikteliği milli direnişin kaynağını oluşturmuştur.¹⁰⁹ Anadolu'nun İtilaf devletleri tarafından işgaline, Mondros Mütakeresinin ağır koşullarına, İzmir'in Yunanlılarca işgaline karşı milli direniş başlamış, birlik ve direnme duygusu ile hareket eden halk ile aydın zümresi işbirliği içinde olmuştur. Sivil – asker bürokrasinin Anadolu halkı ile “tek” ittifakı bu zeminde sağlanmıştır.¹¹⁰

1919 yılı sonrası oluşan milli direniş örgütleri ile silahlı mücadele başlamış “vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı” adına milli mücadele Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışıyla hız kazanmıştır. Bu zaman zarfında Atatürk'ün koordinasyonu ile birlikte direniş örgütlerinin düzene sokulması sağlanmış, Kuva-yı Milliye hareketi teşkilatlandırılmıştır.¹¹¹ İmparatorluk parçalanma sürecinde olmasıyla ülkenin siyasal bütünlüğe sahip olamayışı ve nüfus etkilerinin parçalanmış olması ülkede devlet ile toplum arasında aracı rolü üstelenecek gücün noksanlığını açığa çıkarmıştır.¹¹² Bu noksanlığın giderilmesi adına Kongreler Dönemi başlatılmış ve kongrelerde alınan kararlar doğrultusunda yeni bir ulusun doğuşu sağlanarak imparatorluktan ayrılış gerçekleştirilmiştir.¹¹³

1918 yılından başlayarak 1920 yılında Misak-ı Milli'nin kabulüne kadar geçen dönem zarfı Türkiye siyasal sisteminin şekillenmesi ve bu şekillenme ile hem Batı felsefesinde kurulması hem de Doğu medeniyetinin korunması gerçekleşmiştir.¹¹⁴ Kurtuluş Savaşı, toplumun milli bilinç etrafında toplanmasına paralel yeni bir kimlik

¹⁰⁹Karpat, **a.g.e.**, s.s.113-114

¹¹⁰Berzeg, **a.g.e.**, s.166

¹¹¹Berkes, **a.g.e.**, s.246

¹¹²Hülür, **a.g.e.**, s.335

¹¹³Kemal H. Karpat, **Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi**, çev. Ceren Elitez, İstanbul: Timaş Yayınları,2012, s.21

¹¹⁴**a.g.e.**, s.18

ile oluşumunu sağlayacak temelleri atmıştır.¹¹⁵ 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM, bu temelin hem uygulayıcısı hem de milli iradenin temsilcisi mahiyetinde oluşmuştur. 23 Temmuz 1923 tarihinde TBMM'nin temsilcileri ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Lozan Anlaşması bu mahiyetin belgesi niteliğinde olmuştur. Nitekim 1920 yılında Sevr Anlaşmasının İstanbul Hükümeti tarafından imzalanması sonrası uygulamaya konulmaması, yeni kimlikle oluşacak “ulus” temelli toplumun temsilcisi olan Ankara Hükümetinin varlığının kabul edilişi olmuştur. 1920 yılında TBMM'nin kuruluşu, 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanununun kabul edilişi, 1922 yılında saltanatın ilgası, 1923 yılında Türk Devletinin kuruluş belgeleri olan Misak-ı Milli ve Lozan Anlaşmasının kabul edilişi ve 29 Ekim 1923 tarihinde yönetim şeklinin değiştirilerek cumhuriyetin ilan edilişi imparatorluktan kopuşu ifade etmiş olsa da sistemin getirdiği düzen ve ulusun var olduğu kökle oluşan kimliği devamın simgesi olmuştur. Bu nedenle cumhuriyetin kabul edilmesi ve reformlar ile seküler yapıda bir devletin oluşturulmaya çalışılması, Osmanlı'nın tarihsel kalıntılarından tamamen kopuşu değil, “toplumun yeniden inşasını” ifade etmektedir.¹¹⁶ Yeni bir toplum oluşturma adına yapılan reformların sekülerleşmeyi kapsamaması, fetih ideolojisine dayalı bir devletin siyasi ve ekonomik bağlamda savunmacı bir anlayışın önüne geçememesi bu nedenle yeni oluşan tekniklerle dünya düzenine paralel hareket edememesi dolayısıyla gerileyişi ve bu gerileyiş nedeni ile merkez devletlerin konumlarını kullanarak güçlerini arttırma politikası çerçevesinde hızla büyümeleri ve bu büyüme ile doğru orantılı şekilde güç dengelerinin değişimi ile bu değişimin lehte olduğu ülkelere yetişme arzusu olmuştur. Dünya düzeninde var olan akımların etkileşimi sonucunda kimlik inşasının din temelli olmaması milliyetçilik üzerinden bir devletin doğmasına neden teşkil etmiştir. Reformların laik ve milliyetçi unsuru modern ve çağdaş devlet oluşturma ve bu yeni devletin değerleri yanında varlığından söz ettirme gayesi ile oluşmuş, tepeden inme ve seçkinci şekilde uygulanışı ise hem dönüşümün natural bir şekilde gerçekleşmemesi hem de zamanın darlığı nedeniyle kendini göstermiştir.¹¹⁷

¹¹⁵ Hülür, a.g.e., s.335

¹¹⁶ a.g.e., s.336

¹¹⁷ a.g.e

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan durum, tarihi perspektif dahilinde sosyal, kültürel devamlılık ile gerçekleşmiştir. İmparatorluk çerçevesinde dil ve dinin kimlik niteliğinde bir bütün halinde olması ve bunun cumhuriyet dönemi aynı düzen etrafında yerleştirilmesi tarihi açıdan devamlılığın simgesi olmuştur.¹¹⁸ Osmanlı'da başlayan yenileşme hareketleri bir bütün halinde değerlendirildiğinde istibdat mekanizmasının var olmasına ve Batı felsefesinin ana kaynakları olan özgürlük, eşitlik ve demokrasi kavramlarının kimliğine sahip olmamasına rağmen Türkiye'nin belli zeminlerde temellerinin atılması gerçekleşmiştir.¹¹⁹ İmparatorluk dahilinde yenileşmenin ihtiyaç olduğu ortaya çıktığı vakit modernleşme adına yapılan eğitimsel, askeri, teknik ve ekonomik dönemlerin kurumsal inşası sonucu oluşan yeni sınıfın toplumun değerlerinden arınışı ve bu arınış neticesinde radikal Batıcı yaklaşımları sonucu aydın ve halkın ikiliği meşrutiyet döneminden başlayarak cumhuriyet Türkiye'sinde kendini göstermiştir.¹²⁰ Dolayısıyla II. Abdülhamid ve seleflerinin yaptığı kurumsal yenilikler Jön Türklerin doğuşuna, Jön Türklerin yapmış oldukları fikirsel yenilikler de cumhuriyeti oluşturacak kadroların doğmasına delalet etmektedir. Nitekim milli ve laik karakter ile doğacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için koşulların hazırlanması 1908 Devrimi sonunda iktidarı alan İttihatçılar tarafından gerçekleşmiştir. Osmanlı Devletinde de Türkiye Cumhuriyetinde de yapılan yenilikler ve modernizasyon çalışmaları devlet eliyle gerçekleşmiştir. Bu da tıpkı Osmanlı'da var olan mutlakiyetçi, otoriter tutumu bürokrasiye devrini sağlamıştır. Batı'yı örnek alarak toplumun sorunlarına topluma rağmen çözüm bulma arayışı içinde olan aydın kesimi bu dönem itibariyle halktan kopuk kesim olarak varlığını sürdürmüştür.¹²¹ Bunun neticesinde oluşan bürokratik elitizm devlet çerçevesi dahilinde, devletin kontrolü ve emrinde çalışan, aydınlanma adına devlet karşısında olan fakat devletin eliyle var olan zümreyi ifade etmektedir.¹²² Bu nedenle devlet ve toplum ilişkisini hem imparatorlukta hem de

¹¹⁸ Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.102

¹¹⁹ Karpat, Osmanlı'dan..., **a.g.e.**, s.108

¹²⁰ Mardin, Türk..., **a.g.e.**, s.55

¹²¹ Bayram Ali Çetinkaya, "Meşrutiyet Dönemi (1876-1909) Aydın Ve Devlet Adamının/Bürokratin Kimlik Yapısı", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XII, S.2 (2008), S.75

¹²² Karpat, Kısa..., **a.g.e.**, s.100

Türkiye'nin oluşumunda devlete öncelik veren, toplumun “*özerk bir varlık*” olmadığını sayarak siyasetin odağına devleti yerleştiren bir neticede oluşmuştur.¹²³ Bu temelde Türkiye'nin doğuşundan demokrasi denemesine kadar geçen süre zarfında “*bürokratik vesayet*” tam şekilde uygulanmıştır. Halkı siyasetin dışında tutan kadro, toplumsal katmanda yerini muhafaza edebilmek için devlet otoritesini genişletmek çabasında olmuştur. Bürokratik seçkinler kadro etkinliklerini zayıfladığı anda baskıcı politikalara başvurmuş ve bu şekilde istibdat sağlayarak egemenliklerini arttırmışlardır. Böylece seçkinler daima konumlarını korumuş, toplumsal taleplerin doğrultusunda hizmet anlayışı yerine, ithal edilen kurumların tepeden inme anlayışı çerçevesinde pratiğe aktarılması gerçekleşmiştir.¹²⁴ Bürokratik mekanizmalar ile vesayet sağlayan bu kadro muhalefetin doğuşuna izin vermeyerek iktidarı elinde tutmuştur.

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılmasından günümüze kadar geçen süre zarfında iktidar ve muhalefet tartışmaları Türkiye'nin siyasal hayatına yön veren gelişme olmuştur. 1920 yılında kurulan olağanüstü yetkilere haiz ve Kurucu Meclis niteliğinde olan Birinci TBMM, partilileşme kavramından çok gruplaşmaya örnek olmuştur. Bu nedenle meclis, heterojen bir yapıda kurulmuş ve geniş katılım ile varlığını sürdürmüştür.¹²⁵

Meclis kendi bünyesinden Birinci ve İkinci grup olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Birinci Grup, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin (ARMHC) halefi, Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) ise selefi konumunda olmuştur. ARMHC, tüm ideolojileri içinde barındıran, farklı grupların bir arada oluşturduğu Anadolu'nun işgaline karşı yolları arayanların aynı fikirsel düzlemde ve kongrelerde kabul edilen şartlar doğrultusunda egemenliği kurmak isteyenlerin birleştiği ortak nokta olmasına karşılık cemiyetin Mustafa Kemal Atatürk önderliği

¹²³ Erdoğan, **a.g.e.**, s.56

¹²⁴ İlyas Söğütü, “Cumhuriyet Türkiye'sinde Modernleşme Ve Bürokratik Vesayet”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.19, S.1 (2010), s.50

¹²⁵ Çavdar, **a.g.e.**, s.244

ile bütünleşmesi ve Atatürk'ün Birinci Grup dahilinde olması cemiyeti Birinci Grubun selefi konumuna taşımıştır.¹²⁶ Atatürk'ün lider olduğu bu grup, reformistlerden, Batı akımları yanlılarından, bürokrat geleneğin devamını sağlayacak kadrodan oluşarak, yeni yönetimde değişimlerin köklü ve temelden olmasını yani Batı kurumlarının alınması ile birlikte kültürel manada bir değişimin olması gerektiğini savunmuştur.

İkinci Grubu oluşturan kesim ise, Birinci Grubun aldığı kararların bazıları doğrultusunda gruptan ayrılan kanadı oluştururken heterojen yapıllığını devam ettirmiştir. Yeniden örgütlenmenin nasıl olması gerektiği sorusuna verdiği cevap ile Birinci Gruptan ayrılan bu kesim, yönetim anlayışının meclisin hakim olduğu çerçevede olmasından yana olmuş, yenilikçilerin taklitçiliğini kınayarak dinin ilerlemeye mani olmayacağını savunup halkın geleneksel değerlerine daha yakın bir yol izlemiştir.¹²⁷

Bu tartışma, Osmanlı'nın sonları itibariyle radikal Batıcılar ile ılımlı gelenekçiler arasında geçen devletin nasıl kurtulabileceği konusunda verilen cevapların uzantısını yansıtmaktadır.

İki grubun 1921 yılından sonra fikrîsel bağlamda birbirinden ayrılmasına neden olan temel nokta yeni rejimde alınan veya alınacak olan kararların seçkin zihniyette tepeden inme, zorla dayatılmasından ziyade var olan çoğunluğun tartışmaları ve dayanışması ile alınması gerektiği meselesi olmuştur. İkinci grubu oluşturanlar, meclis hakimiyeti üzerinde ısrarla durmuş, tek kişilik hakimiyet olarak atfettikleri Atatürk'ün hem meclis hem de hükümet başkanı olarak yetkileri elinde toplamasına muhalefet etmiştir.¹²⁸ Buna ilaveten her iki grup, halkçılık ilkesinin ne anlama gelmesi gerektiği konusunda da ayrılmış, birinci grup, halkın kendi adına ve yararına olacak kararların kuvvetlendirilmiş devlet mekanizması ile verilmesi olarak

¹²⁶ Karpat, Türk Siyasi..., a.g.e., s.43

¹²⁷ a.g.e., s.47

¹²⁸ Karpat, Kısa..., a.g.e., s.133

halkçılığı tanımlandırırken, ikinci grup, bu tanıma karşı gelerek halk adına verilecek kararların halkın istekleri ve düşünceleri, izlenimi altında verilmesi gerektiğini savunmuştur.¹²⁹ Bu dönem itibariyle başlayacak ikilik 1923 yılında İkinci Meclisin açılmasıyla birlikte İkinci Gruba mensup olan muhalif kanadın yeni yönetimde olmayışı ile son bulmuştur.

İTC'nin kurulması ve kendini siyasi parti olarak deklare etmesi sonrasında başlayan siyasi hareketlilik ve hizipleşme teşkilatlanma ve ideolojik süreçte günümüze kadar devam etmiştir.¹³⁰ CHP'nin İTC'nin uzantısı olması, CHP'ye muhalefet eden partilerin İTC'nin muhalif kanadını oluşturanların uzantısı olarak günümüze kadar süre gelmesi siyasi hayattaki devamlılığın göstergesi olmuştur. Milli kimliğin oluşturulması konusunda modernleşme kavramının seçkin modelde topluma dayatılması teorisinin pratisyenlerinin süreçte değişiklik göstermemesi, bürokratik geleneğin muhafazakarlarının kültürel değişim ile Batı'nın akılcılığının topluma enjekte etme çabaları laikliği din ve bilim çatışması olarak göstererek kendilerini toplumun geleceğini hazırlayacak halk için fakat halka rağmen öğretide çağdaşlaşma olabileceği konusunda olan aydınların kendilerini toplum eğitimcisi olarak görmeleri ve bunun sonucunda otoriter rejimin kurulması yanlıları İTC geleneğinden CHP'ye geçmiş, bu geleneğin devralınması sonucu bürokratik konumlarını korumak isteyenler ve devlet ile parti bütünleşmesini sağlayanlar demokrasi denemelerine karşı çıkmış, statükonun korunması adına daha da baskıcı sistem oluşturmuşlardır.¹³¹ Bu sisteme karşı gelen 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile Prens Sabahattin geleneğinin devamı sağlanmış, daha liberal eğilimler besleyen Türkiye'nin çağdaşlaşması konusunda halkın dini geleneklerine saygı göstererek Batı kurumlarının yanında yer alan halk ile bütünleşmiş siyasi partileri kurumları ile Birinci Meclisteki İkinci Grup geleneği farklı yapı ve kuruluşlarla fakat benzer tutum ve davranışlarla günümüze kadar gelmiştir. BU gruplar kendi aralarında “çevre” kültürünün devamını sağlamakta,

¹²⁹ a.g.e., s.142

¹³⁰ a.g.e., s.137

¹³¹ Söğütü, Cumhuriyet..., a.g.e., ss.53-55

“*merkez*” kültüre karşı sistemin seçkinci meşrulaştırmalarına muhalefet etmektedirler.¹³²

1889 yılında kurulan İTC geleneği 1921 yılında bir araya gelen Birinci Müdafaai Hukuk Grubu ve 1923 yılında kurulan CHP ile devam etmiştir. II. Meşrutiyet yıllarında devletçi, otoriter ve seçkinci yaklaşım yerine ferdiyetilikten yana olan gelenek ise, heterojen bir yapıda olarak çeşitli adlarla siyasi teşkilatlanma içinde oluşmuş, başta 1908 yılında kurulan OAF ve ODF ile başlayıp 1911 yılında kurulan HİF çatısı altında birleşmiştir. HİF geleneği 1922 yılında bir araya gelen İkinici Müdafaai Hukuk Grubu ile devam ederek 1923 yılında cumhuriyetin ilanı sonrasında 1924 yılında kurulan TCF, 1830 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), 1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP) varlığını sürdürmüştür. DP'nin fikirsel eğitimsel odakları ise 1961 yılında kurulan Adalet Partisi (AP), 1983 yılında kurulan Anavatan Partisi (ANAP), Doğru yol Partisi (DYP), Refah Partisi (RP) ile daha da teşkilatlanmış, 2001 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) evrenin yönetimi gerçekleşmiştir.

Bu bakımdan şerif Mardin'in merkez ve evre sınıflandırmasında merkezi yani asker ve sivil bürokrasi, devletçi sermaye, eşraf odağını birinci grup, çevreyi ise ikinci grup üstlenmiştir. Emre Kongar'ın devletçi ve seçkinci olarak tanımlandırđıęı, İdris Küçükömer'in Batıcı ve laik olarak tasnif ettiği ve Kazım Berkes'in Osmanlı İmparatorluğundan günümüze “eski bürokrasinin Avrupa kılığına girmiş modeli” olarak tarif ettiği Kapıkulu sınıfı üst tabakayı oluşturmuş, chp geleneğinin takipçisi olmuştur. Gelenekçi ve liberal, Doğucu ve İslamcı, reaya tabakasını oluşturan kesim ise, çevreyi sembolize ederken İkinici gruba mensup kitleleri desteklemiştir. Bu şekilde bürokratik muhafazakarlık devam ederken günümüze gelmiş, iktidar ve muhalefet tartışmalarının belirleyici mekanizması olmuştur.

¹³² Mardin, Türkiye'de Toplum..., a.g.e., s.41

1.DEMOKRATİK SİSTEMDE BASIN

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMININ ANALİZİ

Demokrasi kavramı, yunanca şekli ile “demos” ile “Kratos” sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur. “Demos” sözcüğünün Türkçe karşılığı halk “Kratos” sözcüğünün ise iktidardır. Bu bakımdan ikisinin birleşmesinden meydana gelen kavram halkın iktidarı şeklinde ortaya çıktı.¹³³ Halkın kendi kendisini yönetmesi manasında olan bu terim eski Yunan’da ortaya çıkmakla birlikte günümüze değin farklı yapıya bürünerek gelmiştir. Farklı dönem koşulları dolayısıyla farklı şekillere bürünen siyasal bir rejim olan demokrasi farklı uygulamalar altında biçimlenmiştir. 1864 yılında Abraham Lincoln’un Gettysburp söylevinde “*Halkın halk tarafından halk için yönetimi*” şeklinde yapmış olduğu demokrasi tanımı uygulandığı ve ithal edildiği her ülkede kültürel, sosyal ve ekonomik verilerin farklı olması dolayısıyla birbirinden farklı şekilde algılanarak, ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomisi basında ele alınmıştır.¹³⁴ Günümüzde klasik anlamda demokrasi kavramı liberal demokrasi ile eşleştirilerek uygun ve ülkeler başında var olması gereken rejim olarak kabul edilmiştir.¹³⁵

Demokrasi halka güven hissi aşıl原因 mekanizma olarak çalışmaktadır. Demokrasiye olan güven, halka var olan “*güvensizliğin kurumsallaşması*” nedeniyle var olmaktadır. Bir başka deyişle, güvensizlik duygusu demokrasiyi en iyi rejim vasıtası yapan veridir.¹³⁶ Demokrasiyi sağlayan kişi ve kuruluşların demokrasinin evrensel ilkelerini var ederek ya da bu ilkelere yaklaşmaya çalışarak güvensizliği kaldırmayı amaç edinmiştir. Devletin elinde toplanan meşru gücün kaynağı olan seçimler ile meclise gönderilen vasileri, halkın devlete olan güvensizliğini ortadan

¹³³ Şükrü Laçın, **Türkiye’de Devlet Ve Demokrasi**, İstanbul: Peri Yayınları, 2002, s.22

¹³⁴ Ahmet Akgül, **Din,Devlet, Demokrasi**, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2008, s.26

¹³⁵ Yusuf Şevki Hakyemez, **Militan Demokrasi Anlayışı Ve 1982 Anayasası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000, s.15

¹³⁶ Murat Çizakça, **Demokrasi Arayışında Türkiye: Laik-Dindar/Demokrat Uzlaşmasına Bir Katkı**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.119

kaldırmak suretiyle güven duygusu oluştururlar. Bu güven duygusu, iktidara gelen fakat iktidara geldikten sonra bu mevkiden ayrılmak istemeyen vasilerin periyodik el değiştirmeleri sağlanarak pekiştirilir. Pekiştirme, periyodik olarak değişen iktidarın yetkilerini kötü kullanması var sayılarak kuvvetler ayrımı ile gücün tek elde toplanması engellenerek daha da sağlamlaştırılmıştır. Her kurum için güvensizlik var olduğundan farklı kurumlar ile güven sağlanmaya çalışılmış ve bağımsız yargı için temyiz mahkemelerinin yasama organı için anayasa mahkemesinin kurulması devlete olan güvensizlikten kaynaklanmıştır. Demokrasi, bu güvensizliğin oluşumunu siyasal gelişmenin devamı açısından desteklerken aynı zamanda halktaki güvensizliği gidererek ilkeler sunmuştur.¹³⁷

Demokrasi, yönetimin fert rızasına dayandığı, zorlama ve vesayet yaklaşımının olmadığı temsili bir hükümetin varlığını öne çıkaracak serbest ve sistemli seçimlerin yapıldığı, bu seçimlere ek birden fazla siyasal hayata katılım gösterecek muhalefet kadronun olduğu, tartışma ve müzakere yoluyla farklı görüşlerin uzlaşmasının sağlandığı, düşüncelerin serbestçe ifade edilerek farklı düşüncelerin kabulü ile yeni fikirlerin harmanlandığı ve ağığa çıkararak çeşitli özgürlüklerin sunulduğu, halkın üstünlüğü ile devlet işlerinin hukuk kurallarınca düzenlenmesinin sağlandığı ve bu bakımdan devlet gücünün sınırlandığı sistemdir.¹³⁸ Bu sistemde genel ve eşit oy hakkı, yapılan seçimlerde sonuçların gizli oy ve açık sayım ilkesi ile oluşması ve siyasal iktidarın değiştirilmesini sağlayacak muhalefetin varlığı şarttır. Sistem halkın rızası ile oluşacak iktidarı ele geğirmek adına rekabet eden elitist grupların seçim ile iktidarı kazanma ve kaybetme olanağının olduğu siyasal kurumsallaşmayı ifade etmektedir.¹³⁹

¹³⁷ a.g.e., s.s.119-120

¹³⁸ Aytekin Yılmaz, **Modern Demokrasi, Gelişimi Ve Sorunları**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000, s.s.35-36

¹³⁹ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm Ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.37

1.1.1. Demokrasinin Oluşumu Ve Gelişimi

Demokrasi rejimi, Batı'da Rönesans devrimi ile başlayan günümüze kadar iktisadi ve kültürel değişime uygun olarak değişim gösteren, toplumsal bağlamda evrimleşme süreci olmuştur. Bu evrimleşme modernitenin kaynaklarını oluşturup geleneksel ile modern toplum tipini ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁰ Kavramın ortaya çıkmasında orta sınıfın kimlik kazanması, bilimin ve akılcılığın egemen olduğu dünyaya doğru geçişin yaşanması ve devletin ise çeşitli fert özgürlükleri ve hukukun üstünlüğü bağlamında hizmet sağlayıcı özelliğe bürünmesi etkili olmuştur. Bu bakımdan demokrasi batı tarihsel gelişimi içerisinde oluşmuştur. Eski yunan demokrasısından farklı olarak günümüz demokrasi anlayışının oluşumu batı medeniyetinin tarihi, sosyal, kültürel ve siyasal manada geçirmiş olduğu değişim ile var olmuştur.¹⁴¹ Modern demokrasi tarihsel süreç içinde oluşmuş sosyal ekonomik ve kültürel bağlamda şekillenmiş ve bundan dolayı tek bir demokrasi tasviri yapılmamasına paralel ithal edilen ülkeye göre model almıştır. Ülkelere göre farklılık içinde seyir eden bir rejim olsa da demokrasinin evrensel ilkeleri ortak özellik kabul edilerek siyasal yaşamın devamında bu ilkelere riayet edilmiştir. Günümüz modern demokrasinin ve ilkelerinin oluşumunu anlayabilmek için demokrasiyi oluşturan sosyal ortamın ve bunun devamında gelen siyasal yaşamdaki zihniyet ve kurumların gelişimini anlamak gerekmektedir.¹⁴²

Modern ulusal demokratik sistem, Batı medeniyetinin 16. ve 18. yüzyıllar arası geçirdiği değişimlerin ününü alarak oluşmuş olsa da eski yunan ve icra geleneğinden beslenmiştir. Modern demokrasi anlayışını oluşturan batı demokrasisinin anlayışını oluşturan Batı demokrasisinin doğuşu, Roma imparatorluğu döneminde belirginleşmeye başlamıştır.¹⁴³ Roma İmparatorluğunun 395 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılması ve aralarında kilise ile iktidar anlaşmazlığının oluşması demokratikliğin önünü açacak otoritenin

¹⁴⁰ a.g.e., s.41

¹⁴¹ Karpat, Türk Demokrasi ..., a.g.e., s.17

¹⁴² Yılmaz, a.g.e., s.35

¹⁴³ Çizakça, a.g.e., s.49

sınırlandırılmasını gündeme getirmiştir. Ekümenik Konsüllerden beşincisi olan ve 553 yılında İstanbul'da toplanan Konsül'de kilisenin imparatorun güdümünde kalarak ona bağlanması ve gücün tek elde toplanması kararına varılmıştır.¹⁴⁴ Ancak 495 yılında Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması sonucu Avrupa'da siyasi otorite boşluğu oluşturarak kilise ile otorite çalışmalarına neden olmuştur. 13. yüzyıldan sonra Batı Roma'da devlet yönetimi ile kilise yönetiminin birbirinden ayrılması ve devleti yöneten kişinin dinsel bağlamda sorumlu olmaması gündeme gelmiştir.¹⁴⁵ Batı Roma'daki bu kararda dini liderler ile siyasi liderlerin ayrışması ve din adamına öncelik tanıyan papa-sezarizm kuralı ile hareket edilmesi tek kontrol noktasını ortadan kaldırmıştır. Doğu Roma ise, bu karara uymayarak sezaro-papizm kuralı geçerli olmuş, gücü tek elde toplamış, kilisenin imparatorluğa bağlı kalması sağlanmış bundan dolayı da hukuk devleti ve demokrasiyi getirecek kuralların önüne set çekilmiştir. Bu şekilde Batı'da mekanizmasının olmayışı ve devlet ile kilise arasındaki çekişme, demokrasi kavramını oluşturacak zeminleri geliştirmiştir.¹⁴⁶ Batı'da güç çekişmelerinin olması, modern ulus devleti sağlayan mekanizmalara zemin hazırlarken Doğu Roma'daki yani Bizans'taki gelenek Osmanlı'ya sirayet ederek tek mutlak iktidar anlayışı ile bu mekanizma oluşumuna engel olmuş, demokrasi kavramının Batı'dan ithal edilmesine ve toplumsal taban yerine aydın zümresi ile gerçekleşmesine neden olmuştur.¹⁴⁷

Otoritenin sınırlandırılması aristokrasi, kilise ve burjuva sınıfları arasındaki çekişme ile olmuş, yetkeci mutlak devlet anlayışını değiştirerek özgürlüklerin ve bu bağlamda demokrasi rejiminin gelişimine zemin hazırlamıştır. Kilise ile dünyevi iktidarın otorite sağlama yarışı, iki gücün birbiri üzerinde müdahale etmemesi ve bu durumda din alanının devlet sınırı ile ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreç, Avrupa'nın muhteviyatını değiştirecek ve bu değişim ile dünyaya yayılacak modernleşme kavramının oluşmasını sağlayacak gelişmeleri başlatmıştır. Nitekim

¹⁴⁴ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.30

¹⁴⁵ Çizakça, *a.g.e.*, s.56

¹⁴⁶ *a.g.e.*, s.61

¹⁴⁷ *a.g.e.*, s.57

1789 Fransız İhtilali ile laiklik katı bir şekilde oluşturulmuş, burjuva devrimi ile özgürlüklerin yolu açılmıştır. Devletin birey karşısında üstün konumuna karşı hareket eden bu sınıf, bireyselliği vurgulayarak iktidar temeline karşı hukukun değişimini oluşturmuştur.¹⁴⁸ Bu değişimin alt zeminini ise, 17. yüzyıl aydınlanma felsefesi ile başlayan reformasyon çalışmaları gerçekleştirmiştir.¹⁴⁹ Aklın öne çıkıp, bilimi ön planda tutacak dönemin başlangıcı kişinin kendi kendini yönetebilme yeteneğinin oluşunu gündeme getirmiş, metafizik karanlıklardan bilimsel çağa adım attırılmıştır. Rönesans ile bireyselciliğe, sanat ile gelişmeciliğe, Reformasyon hareketleri ile seküler dünyaya geçilmiştir. Demokrasinin temelini oluşturan bu öğretiler, insan rızası ile sözleşmeli yönetim anlayışını oluşturan Thomas Hobbes, insanların doğal haklarla doğduğunu ve bu hakların değişmeyeceğini savunan John Locke, yönetenleri ile yöneticiler arasındaki bağı yine rıza ve sözleşmeye dayandıran Jean-Jencques Rousseau, gücün tek elde toplanarak yetkeciliğe karşı çıkan ve bu yüzden iktidarın bölünmesinin kaynağını oluşturan Montesquieu ile daha da güçlenmiştir.¹⁵⁰

Aydınlanma felsefesini oluşturan düşünürlerin tartışmaya başladıkları iktidarın kaynağı problemi daha sonraki yüzyılda devam etmiş, bu konuda araştırma yapan birçok düşünür bu felsefeyi oluşturanlardan etkilenerek günümüz modern demokrasi çağını başlatacak adımı da atmışlardır. Özellikle John Stuart Mill'in "Özgürlük Üzerine" adlı çalışması negatif özgürlüğün önemini vurgulayarak ifade özgürlüğünü tanımlamıştır. Düşünürlerin çalışmaları ile burjuva sınıfının ekonomik alanda özgürlük istemeleri devlet kaynağını meşru sayılmasını demokrasi modeline bağlayacak kuralları beraberinde getirmiştir.

Birey temelli devlet iktidarının sınırlandırılması burjuva ve sanayi devrimi ile hem sosyal hem de ekonomik özgürlükleri oluşturmuştur. Burjuva sınıfı demokrasi ve anayasalcılık oluşumuna katkı sağlarken aynı zamanda ulu devlet modelinin

¹⁴⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.105

¹⁴⁹ **a.g.e.**, s.88

¹⁵⁰ **a.g.e.**, s.s.88-90

oluşumunda da rol almıştır. Özellikle Fransa’da var olan şehirler arası vergi alımının bu sınıf için oluşturduğu zorluk ve sınıfın kendi için istediği özgürlükler dünyaya yayılacak toplumsal yenileşme hareketlerini meydana getirmiştir. Bu bağlamda modern demokrasinin ekonomik yapıyı değiştiren ticaret ve sanayileşme sonucuna bağlı oluşmuştur.¹⁵¹ Çünkü yeni rejimi oluşturan modern toplum ekonomik ilişki düzeyinde kendi emeği çerçevesinde tasarruf edebilme durumunu oluşturmuş, bu şekilde kapitalizm aşaması ile demokratik ülkenin özel mülkiyet hakkını tescillemiştir.¹⁵² Burjuva sınıfının oluşturduğu ekonomik ilişkilerin değişimi modernleşme kavramı ile sonuçlanmış, toplumsal değişme sürecinde modern toplum tipi ile geleneksel toplum tipi kıyaslanmasına neden olmuştur. Endüstri devriminin var ettiği modernite kuramı Thernborn’un analiz ettiği iki toplumsallaşma süreci ile açıklanmıştır.¹⁵³ Bu süreç geride kalmış ve geçmişini sembolize eden geleneksel toplum tipinden aydınlanmayı, özgürlüğü ve ilerlemeyi içeren modern toplum tipine geçişi ifade etmiştir. Gelecek ile tanımlanan modern toplum demokrasiyi var eden öğeleri oluşturmuş ve içselleştirmiştir. Geçmişini ifade eden toplum ise, bu kavramı ithal etmek zorunda kalan ve endüstriyel toplumun küreselleşmeyi getirecek inşasına karşı direnmeye çalışan kesim olmuştur. Bu bakımdan “*ilerleme sendromu*” yaşayan bu toplum tipi değişen dünya şartları karşısında demokrasi ve kurumlarını kendi bünyelerine alırken demokrasinin olduğu topraklardaki gibi bir rejim oluşturamamışlar, bu bazda ülke yönetiminde aksaklıklar yaşamışlardır.¹⁵⁴

Günümüz modern demokrasi anlayışının var olması için bazı şartlar gerekmektedir. Bu şartlar:¹⁵⁵

¹⁵¹ a.g.e., s.130

¹⁵² Köker, a.g.e., s.47

¹⁵³ Ergun Yıldırım, **Hayali Modernlik, Türk Modernliğinin İcadı**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2005, s.22

¹⁵⁴ Köker, a.g.e., s.111

¹⁵⁵ Yılmaz, a.g.e., s.36

- *Birden fazla siyasi parti bulunması ve partilerin siyasi iktidar için birbirleriyle serbestçe rekabet etmesi,*
- *Geniş oy hakkına dayalı periyodik seçimler olması,*
- *Sendikalar, gönüllü kuruluşlar ile baskı gruplarının sıkı şekilde hükümet kontrolünde olmaması ve hükümet kararlarını etkileme imkanına sahip olması,*
- *Düşünce, ifade ve din özgürlüğü ile keyfi gözaltı ve tutuklama, can güvenliği gibi özgürlüklerin devlet tarafından tanınması ve korunması,*
- *Bağımsız yargı olması,*
- *Kitle iletişim araçlarının devlet elinde toplanmaması ve hükümeti eleştirme özgürlüğünün olmasıdır.*

1.1.2. Demokrasinin Unsurları

Bir ülkede demokrasinin varlığı, serbest ve rekabetçi seçimlerin yapılması, iktidara gelenlerin karşısında muhalefetin oluşu ve seçimlerin belirli aralıklarla yapılarak iktidar kadronun değişimi sağlayacak usullerin uygulanmasıyla gerçekleşmektedir. İktidara gelecek olan kesimin halkın serbest seçimlerde verdiği, oy hakkıyla kullandığı rızası ile oluşumu şarttır. Bu şekilde oluşacak hükümet, seçim ve halkın rızasına dayanarak demokratik hükümet olacaktır.¹⁵⁶

Demokratik bir ülkede bireye saygı öncelikli koşuldur. Modern bir bireyin verdiği saygı topluma yayılarak toplumun saygınlığını oluşturacaktır. İnsanların kişisel ve fiziksel tercihlerine karşı duyulan saygı toplumda fikir birliği oluşturmayacak olsa da uzlaşma sağlayacaktır. Fikirlerin serbestçe ifade edilmesi sonucu gerçekleşen tartışmalarda oluşan olumlu ve uzlaşmacı durum, demokratik ülkenin donucudur. Bu durum, bireye ve kişisel haklarına saygı unsurundan gelmektedir.

¹⁵⁶ Ali Fuat Başgil, **Demokrasi Yolunda**, İstanbul: Yağmur Yayınları, 2009, s.19

Rejimin demokrasi olabilmesi için gereken siyasal partiler kavramı fikre ve kişiliğe saygının siyasete uzantısıdır. Bu uzantı ülkedeki eksikliklerin serbestçe tartışılmasının desteği ve ülkenin otokratik yönelimine karşı bir engelleyici öğedir. Muhalif siyasal partiler, hükümetin hareketlerine ve otoriter eğilimlerine karşı demokrasiyi dengeleyici unsurlardır. Bu bakımdan parti kavramı demokrasinin unsurlarındandır.¹⁵⁷

Anayasacılık; demokratik bir ülkede iktidarın tek elde toplanmasına karşı gelecek kurumların statülerini belirlenmesi, hukukun üstünlüğünü çerçevelemesi, iktidarın sınırlandırılmasını sağlanması, insan haklarının önemini yasal zemine oturtması bakımından önemli olup var olması gereken hukuki temeldir. Bu temel ile devlet ile birey arasındaki roller belirlenerek fert ile ferdin siyasi vasileri arasındaki uyulması gereken kurallar çizilmiştir.¹⁵⁸ Bu kurallar ile hem birey korunmakta olup hem de demokratik ülkenin var olabilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Demokrasi; eşitlik, özgürlük ve bunlarla gelen adalet ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir.¹⁵⁹ Demokratik bir devletin mihenk taşı bireye dayalı oluşan adalet sistemi olup, bu demokrasinin diğer bir kolunu oluşturmuştur. Bu anlayış fertleri birbiriyle eşit kılmış, devlet ile olan sözleşmelerinde haklarını adalet için devlete teslim ederken doğal hakları saklı tutulmuştur. Her kişi, dünyaya eşit olarak gelir ve kişi kimseden üstün varlık konumunda tutulamaz anlayışı ile kurulan eşitlik kaidesi demokrasinin unsuru olup adaletin gerçekleşmesinin de şartıdır. Demokrasi de adalet, imtiyazlı bir sınıf ile değil, halkın ortak kararı ve serbest oyu ile gerçekleşir ki bu toplum üyelerinin eşit olduğunun yansımasıdır.¹⁶⁰

Liberal demokrasi, insanın doğuştan hür olduğunu savunarak özgürlüğün temel öğesini fert olarak görmekte bu anlamda düşünme, örgütlenme, dini ve

¹⁵⁷ Yaşar Sarıbay, **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001, s.16

¹⁵⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.36

¹⁵⁹ **a.g.e.**, s.173

¹⁶⁰ Başgil, **a.g.e.**, s.59

ekonomik özgürlükler olan kişisel ve sivil özgürlükler ile bireyin siyasal faaliyetlerini kapsayan politik ve anayasal özgürlüklerini de içermektedir.¹⁶¹ Modern demokratik ülkede var olan özgürlük herkesin istediği şekilde hareket etmesi değil, bireyin yapmak istediği şeyi yapmaya engellenmemesi, yapmamak istediği şeyi yapmaya zorlanmamasıdır. Bireyin dışarıdan gelen keyfi bir müdahaleye maruz kalmadan hareket edebilmesidir. Isaiah Berlin'in "*Two Concepts Of Liberty*" (*İki Özgürlük Kavramı*) adlı çalışmasında bu özgürlük modeli negatif özgürlük olarak kategorize edilmiştir. Negatif özgürlük beşeri bir ünite olup, sosyal konteks içinde var olan özgürlük biçimidir.¹⁶² Bu özgürlük modelinde herkesin ölçsüzce hareket etmesini ise devlet kanunlarıyla engeller. Bu bakımdan devlet ile birey arasında bağlılık oluşmuş, özgürlüğü sağlayacak devlet bir araç, özgürlüğü sağlanan birey ise amaç olmuştur.¹⁶³ Planlı bir sistemdeki yani bu uyumdaki başarının ölçütü ise, önceden belirlenen kurallara uyulup uyulmadığı konusudur. Bireylerin sistemin kaidelerine uydukları takdirde güvenli ortamın var olması ve bu şekilde özgürlüğün de korunması gerçekleşmektedir.¹⁶⁴ Nitekim devlet bireylerin oluşturduğu özgürlük ihlallerini engelleyerek bireyleri güvence ortamına kavuşturur. Güvence ortamı özgürlüğün sınırladığı kurallar ile var olur. Özgürlüğün sınırı ise diğer bireyin özgürlüğünün başladığı nokta kabul edilmiştir.

1.2. BASIN TARİHİ

1.2.1. Medya Kavramı

"Yazı, ses ya da görüntü aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan yazılı (gazete ve dergi) ve elektronik basın (radyo, televizyon, teletext ve internet gazeteciliği, haber içerikli belgesel filmler), sinema, internet, bilgisayara, video, videotext,

¹⁶¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.175

¹⁶² Atilla Yayla, **Liberalizm**, Ankara: Liberte Yayınları, 2011, s.156

¹⁶³ Başgil, **a.g.e.**, s.122

¹⁶⁴ Friedrich von Hayek, **Kölelik Yolu**, çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldray Aslan ve Atilla Yayla, Ankara: Liberte Yayınları, 2010, s.190

haberleşme uyduları, kitap, slayt, mültivizyon, hibermedia, faks, lifaks, tele-foto, radyo-foto, telefon gibi kitle iletişim araçlarının tümüne medya denilmektedir."¹⁶⁵

Medya, tüm kitle iletişim araçlarına verilen ad olup, işlevi bilgilendirmektedir. Var olan olayın kitle iletişim araçları ile açığa çıkartılarak bilginin kamuoyuna yayılmasını ve bu şekilde kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlamaktadır.¹⁶⁶ Bu bakımdan bireyler arası iletişimin sağlayan medya, kişilere haber verme ve bunun sonucunda bilgilendirme özelliği taşımaktadır.

1.2.2. Haber Kavramı

*"Gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kurallarına göre biçim verdikleri, yine gazeteciği meslek edinmiş kitle iletişim araçlarının sorumluları tarafında seçilerek yazılı, görüntülü ya da sesli iletiler halinde okuyucu, izleyici ya da dinleyiciye ulaştırılan bilgilerdir."*¹⁶⁷

1980 yılında Unesco Genel Kurulunda kabul edilen ve McBride Raporu olarak oluşan kitle iletişimin araçlarının işlevlerinin açıklandığı Çağdaş Boyut Bölümüne göre haber,

*"Bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslar arası durumları akılcı bir biçimde kavramak ve gerekli kararları alabilmek için zorunlu olan yer, olgu, ileti, görüş ve yorumların türüne denmektedir."*¹⁶⁸

Haber kavramının ilk kuramcılarında olan Walter Lippman, haberi, "*bir olayın tarafsız biçimde anlamlandırılması*" şeklinde tanımlamıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁵A. Rıdvan Bülbül, **Haberin Anatomisi Ve Temel Yaklaşımlar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.2

¹⁶⁶ A. Rıdvan Bülbül, **Genel Gazetecilik Bilgileri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s.25

¹⁶⁷ Atilla Girgin, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2008, s.119

¹⁶⁸ Bülbül, Haberin ..., **a.g.e.**, s.76

¹⁶⁹ **a.g.e.**, s. 80

Haber konusunu oluşturacak olaylar, bireylerin bulunduğu her ortamda mevcuttur. Kitle iletişim aracılığıyla yaygınlaşan ve bireylere ulaşan haberler kişileri bilgi sahibi etmekte ve dűřüncelerine tesir ederek etki altında bırakabilmektedir.¹⁷⁰ Toplum bilincinin oluşumunu sağlayan kaynaklardan biri haber olmakla birlikte haber niteliği ağısından değerlendirildiğinde gerçeklik, ilginçlik, önemlilik, yenilik ve anlaşılabilirlik özelliklerini taşıması gerekmektedir.¹⁷¹ Bu bakımdan kamuoyuna doğru ve gerçek bilgi yansıtılarak haber ile yorum arasındaki fark gözetilmelidir.¹⁷² Haberin gerçeklere dayandırılarak verilmesi, eldeki verilerin gizlenerek ya da çarpıtılarak lanse edilmemesi gerekmektedir. Objektif bakış ağısı ile yazılan ve duyulan haber konusu tarafsızlık ilkesine riayet edilerek kamuoyuna sunulmalıdır. Haber konusunu oluşturan olayın gerçekliğinden emin olunarak ve şüpheli bilgilerin yayınlanmasından kaçınılarak konunun sunulması haber söylemindeki doğruluğu kuvvetlendirmektedir. Haber söyleminin tarafsızlığı ÷lkeadaki iktidarın ya da muhalefetin kamuoyu yönlendirme aracı olara kullanabileceği aracın inandırıcılığını arttırmaktadır. Bu bakımdan haberden ve haber kaynaklarından etkilenecek hedef kitle haber söyleminin tarzı ile hem demokratik yaşamın gerekliliği olan iletişim çağının getirdiği doğru bilgi edinme olanağına kavuşacak hem de topluma karşı ahlaki sorumluluk yerine getirilecektir.¹⁷³ Bu medyanın kamuoyunu tarafsız ve bağımsız oluşturma gücünü de ortaya çıkaracaktır.

“*Bireyde benlik ile belirsizliğin azaltılmasını*” sağlayan iletişim, haber alma ve alınan haberin yayılması ile gerçekteşir.¹⁷⁴ İletişim özgürlüğü ise, demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurudur. İletişimi sağlayan haber alma süreci iletişim özgürlüğünün getirmiş olduğu sonuçtur. Bu sonuca bağlı olarak alınan haberde eksiklik, farklı yönlendirme, kasıtlı olarak bilginin verilmesi ya da yanlış bilgilerin aktarılması söz konusu olabilmektedir. Haberde yapılacak yanlış bilgilendirme,

¹⁷⁰ Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber Ve Gazetecilik Etiği**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003, s.76

¹⁷¹ **a.g.e.**, s. 96

¹⁷² Ekrem Dumanlı, **Haber, Gazetecinin El Kitabı Kılavuzu**, İstanbul: Zaman Kitap, 2011, s.40

¹⁷³ Girgin, Gazeteciğin ..., **a.g.e.**, s.s. 110-112

¹⁷⁴ Girgin, Yazılı ..., **a.g.e.**, s.12

genel olarak medya – hükümet ilişkilerinde var olur. Siyasiler, medyayı ve medyaya bağlı kimlikleri kamuoyu oluşturmada ve kamuoyunu etkilemede kullanmaktadırlar. Egemen güçlerin kullandıkları, devlet tarafından maddi şekilde destekledikleri ve çıkar ilişkisine dayandırdıkları kuruluş veya kişilerin bulunduğu medya kuruluşlarının, yine aynı kişilerin oluşturdukları haberlerin tarafsızlığında ve bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir.¹⁷⁵ Çeşitli baskı grupları veya sermayedar çevresi tarafından yönlendirilen kişi ve kurumların hedef kitleye yaydığı verilerin yansıması demokratik bir ülkede bağımsızlık ilkesi gereği doğrultusunda hareket edilmemesinden doğmaktadır. Bu dezenformasyon denilen yanlış bilgilendirme, nem management olarak geçen haberin yönlendirilmesi, misinformation adı verilen kasıtlı olarak eksik bilgi verilmesi ve distortion diye adlandırılan haberin çarpıtılmasına yol açmaktadır.

1.2.3. Gazete Kavramı

Gazete, kelime anlamı itibariyle bir para ismidir. Eski Roma’da üst sınıfa ait haberlerin halka ulaşımını sağlamak amacıyla çıkarılan “*Fogli Volanti*” isimli yazılı kağıdın satın alınmasını sağlayan ve piyasaya çıkarılan özel sikkeye gazete denmiştir.¹⁷⁶

1438 yılında Gutenberg tarafından matbaanın bulunmasından sonra Batı’da ilk kitap 1460 yılında yayımlanmıştır. Bu süre zarfından sonra basılı haberlerin oluşumu gelmiş, ancak düzenli bir seyir izlememiştir. Fransa’da yayına çıkan “*Occasionnelles*” (ara sıra yayınlanan, süresiz gazeteler) bulunmakla birlikte bu tür gazeteler İtalya’da “*bozuk para*” anlamına gelen “*gazetta*”dan türeyerek süreli yayın olan gazeteye adını vermiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Girgin, Gazeteciğin ..., a.g.e., s.131

¹⁷⁶ Muhammet İspirli, **Medya Gerçeği Ve Haberler**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s.13

¹⁷⁷ Jean-Noel Jeanneney, **Başlangıçtan Günümüze Medya Tarihi**, çev. Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.25

*“Gazete, en taze haberleri, en geniş alanda, en kısa zamanda basılı olarak nakleederken, olaylar önünde genel kamuoyuna yol gösteren ve yine olaylar önünde genel kamuoyunun tesiri altında kalan bir kuruluştur.”*¹⁷⁸

Olayları habere dönüştürerek haber verme, öğretme, dinlendirme ve ilan ve reklamlarıyla ekonomiyi canlandırma işlevi gören gazete, olaylardan halkı haberdar ederek kamuoyuna yol gösterici bir rol üstlenirken aynı zamanda haberlerin sosyal bir kuruluş olan ve bir işletme olan gazetede yansımaları halkı etkileyerek siyasal mercileri de uyaran bir görev halinde bulunur.¹⁷⁹

15. yüzyılda baskı makinesinin icadı, gazetelerin hızla yayılmasına yol açmış olsa da süreli yayının doğuşu 17. yüzyılla birlikte mümkün olmuştur.¹⁸⁰ Gerçek anlamda süreli yayının ilk örneği 1605 yılında “*Nieuwe Tydingen*” isimli gazetenin yayınlanması ile başlamıştır.¹⁸¹ 19. yüzyılın son çeyreğinde iletişimin dünyaya yayılması ile posta ile başlayan enformasyonun dönüşümü gazetelerin ve haberlerin aktarılmasını sağlamıştır. 19. yüzyıl ile oluşan teknolojinin değişimi iletişim ağının hızla gelişimi sağlarken gazete aktarımını daha uzak mesafelere ulaştırmıştır. Teknolojik ilerleme ile basım tekniklerinin gelişmesi hem haberlerin daha uzak mesafeye ulaşımını sağlamış, hem de geniş kitlelerin algılamalarına etki ederken zihniyetlerinde oluşacak değişimi getirmiştir. Bu değişim, modernizasyon sonucu olmuş, demokrasinin ise kaynağını oluşturmuş. Birbirleriyle paralel şekilde gelişen ekonomik ve teknolojik değişimler kültürel algılamaları da değime uğratmıştır.¹⁸²

¹⁷⁸ Bülbül, Genel ..., **a.g.e.**, s.34

¹⁷⁹ Bülbül, Haberin ..., **a.g.e.**, s.17

¹⁸⁰ Girgin, **a.g.e.**, s.146

¹⁸¹ Jeanneney, **a.g.e.**, s.26

¹⁸² Frederic Barbier ve Catherine Bertho Lavenir, **Diderot’tan İnternet’e Medya Tarihi**, çev. Kerem Eksen, İstanbul: Oksyanus Yayın, 2001, s.s. 131-132

1.2.4. Gazeteci Kavramı

“Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde gazeteci şekilde tanımlanmaktadır: Düzenli bir şekilde, günlük yahut sürekli bir yazılı, görüntülü, sesli, elektronik veya dijital basın ve yayın organlarında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşılığındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir.”¹⁸³

“Ulusları Gazeteciler Federasyonunun (International Federation of Journalists) model sözleşmesinde gazeteci tanımı şöyle yapılmaktadır: Asli, sürekli ve ücretli, işi bir ya da birkaç yazılı veya görsel-işitsel kitle iletişim aracına yazı veya rejimle katkıda bulunan, kazancının çoğunu böylece sağlayan kişidir. Gazetelerde ve sürekli diğer yayınlarda veya radyo ve televizyondan yayınlanmak üzere genel olayları ve haberleri toplayan, veren, yorumlayan kişidir.”¹⁸⁴

Gazeteci, haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanması, yazılması, düzenlenmesi ve dağıtılması işlemlerini yapan, bu işlemlerin sonucu hedeflediği kitleye haber şeklinde sunan ve bu şekilde bireyleri düşünmeye sevk ederek kamu yararı için çalışan medya meslek mensubudur.¹⁸⁵

Ülkemizde kanun koyucusunun belirttiği üzere gazeteci sayılabilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. 212 sayılı yasayla yapılan değişiklik üzerine 5953 sayılı Basın İş Kanununun Birinci maddesince;

“Bu Kanun Hükümleri Türkiye’de yayınlanan gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunundaki

¹⁸³ Tüba Karahisar, **Türkiye’de Medya Sektörü Ve Gazeteciler**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2012, s.15

¹⁸⁴ Bülbül, **a.g.e.**, s.21

¹⁸⁵ Erkan Yüksel ve Halil İbrahim Gürcan, **Haber Toplama Ve Yazma**, Konya: Tablet Kitabevi, 2005, s.40

işçi tarifi şümulü haricinde kalan kimselerle onların işverenleri hakkında uygulanır.” Aynı Kanunun Birinci maddesinin ikinci fıkrasına göre ise, “Bu kanun şümulüne giren fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanlara gazeteci denir.” Tanımlamalarıyla gazeteci kimliği belirtilmiştir.¹⁸⁶

Demokratik ülkenin yapısallığı nedeniyle dördüncü kuvvet haline gelen basının halk ile devlet arasında bağlantıyı kuran ve düzenleyen bir görevi bulunduğu için basında meslek icra edenlerin büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Gerçekleri betimleyerek halka göstermek gazetecinin temel görevlerindedir. Bilgi aktarımının kaynağı olan gazetecinin sorumluluk duyduğu ilk mercii halktır. Gerçeklere, halka duyduğu sorumluluk kadar çalıştığı kuruma ve en önemlisi de kendisine karşı sorumlulukları vardır. Basın Ahlak Yasasına göre halkı bilgilendirme görevi üstlenen bu mercide çalışanların kamu ahlakına ve toplum yararına olacak usulleri dikkate alması gerekmektedir.¹⁸⁷ Meslek etiği açısından değerlendirildiğinde ham maddesi bilgi olan ve bilginin kaynağına ulaşım bireyleri düşünmeye sevk edecek olan bu meslekte eleştirel ve uzlaşmacı tutum sergilemeli, gözlemci görevinden sapmayarak “*embedded-iliştirilmiş*” gazeteciliğe doğru yol alınmamalıdır.¹⁸⁸

Bu konular etik algılayışını ortaya çıkarsa da “*medya etiği*” konusunda gazetecilerin hukuken uyacakları yaptırım gücü olan ve herkesçe kabul edilen tek bir metin bulunmamaktadır. “*Medya Etiği*” ya da “*Basın Ahlakı*” çerçevesinde her ülkede aynı uygulamalar geçerli olmayıp her ülkenin bu konuda aynı alanda birden fazla çalışmasının olduğu göze çarpmaktadır.¹⁸⁹ Ancak basında haberci olarak çalışanların mesleki kurallarını ve ilkelerini düzenleyen hiçbir yaptırım olmamakla birlikte kamu vicdanı ve meslek çalışanları vicdanı arasında köprü kuran basın örgütüne belirlenmiş ahlak ilkelerine uyulmalıdır. Bu ilkeler ülkemizde Gazetecilik

¹⁸⁶ Karahisar, **a.g.e.**, s.19

¹⁸⁷ Girgin, **a.g.e.**, s.s.143-145

¹⁸⁸ Karahisar, **a.g.e.**, s.s.16-17

¹⁸⁹ Erkan Yüksel, **Medya Ve Habercilik**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2010, s.114

Yasası, Basın Ahlak Yasası, Basın Meslek İlkeleri ve Gazetecinin Hak ve Sorumlulukları Bildirgesinde belirtilmiştir.¹⁹⁰ Enrico Morresi, medyada oluşan sorumluluk kavramının kime ait olduğunu sorgulamış ve “*deontolojik*” sorunun tümüyle açık olduğunu belirtmiştir. Morresi, Ulrich Saxer’in çalışmasına atıfta bulunarak sorumluluğun kişisel, mesleki, kategorik ve devlet düzeyinde olmak üzere dört kategoriye ayırmış, kitlesel medyanın kontrol aracının sorumluluk duygusu olduğunu vurgulamıştır.¹⁹¹ İlk yükümlülüğü gerçek haber olan gazetecinin en önemli sorumluluğu halka karşıdır ve bu yüzden “*sadakatle bağlı olması gereken en üst makam*” yine halktır. Bu sorumluluğun en önemli kaynağı ise, vatandaşa bağlılıktan geçmektedir. Vatandaşa bağlı olan gazeteci bağımsızlığını bu şekilde koruyacaktır.¹⁹²

1.3. BASIN TANIMI, TARİHİ VE DÖNÜŞÜMÜ

*“Geniş anlamıyla basın; belirli zamanlarda basılıp, her çeşit haberi ve fikri topluma ulaştıran tüm yayın türleridir. Genellikle günlük basın türlerine gazete, haftalık, on beş günlük ve aylık basın türlerine de dergi denir. Geniş anlamında yayın ise; gazete ve dergilerin yanında radyo ve televizyon gibi tüm kitle haberleşme araçlarıyla kamuoyuna sunulan her şeydir.”*¹⁹³

Basın kavramı için en temel özellik belirli zamanlarda basılan ve yayılan ürünün olmasıdır. Bundan dolayı basın, “*haberleri ve fikirleri toplama, değerlendirme, işleme ve bunları başkasına ileterek kamuoyu oluşturma sanatını mümkün hale getiren yazılı kitle haberleşme aracı olarak*” tanımlanmaktadır.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Yüksel, Haber ..., a.g.e., s.263

¹⁹¹ Enrico Morresi, **Haber Etiği, Ahlaki Gazeteciğin Kuruluşu Ve Eleştirisi**, çev. Fırat Genç, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, s.31

¹⁹² Bill Kovach ve Tom Rosenstiel, **Gazeteciliğin Esasları**, çev. Serdar Göktaş, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.s. 55-56

¹⁹³ M. Nuri İnuğur, **Basın Ve Yayın Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s.19

¹⁹⁴ a.g.e.

Tocquevill'e göre özgürlüğün en mükemmel demokratik formülü, Mendes France'a göre modern demokrasinin ögesi ve Atatürk'e göre ise milletin müşterek sesi olan basının en eski ve en etkili haber aracı gazetedir. Olaylardan günlük şekilde halkı haberdar edip kamuoyunu uyarıcı görev üstlenen ve bu şekilde yönetici kadroya uyarıcı rol gösteren sınırsız konuya hakim olan gazete; toplumu kültürel, sosyal ve ekonomik düzeyde şekillendirmektedir.¹⁹⁵

Gazetelerin ve dolayısıyla basının doğum yeri Avrupa olmuş, bu uğraş alanı Avrupa'da başlayıp daha sonra tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır.¹⁹⁶ Basının doğuşu ve gelişimini ise yine Avrupa'da var olan teknik, ekonomik ev sosyal gelişmeler etkilemiştir. Basma eylemini gerçekleştirecek makinenin bulunuşu, kağıdın icadı ve sonunda dağıtımını gerçekleştirecek yeni buluşlar teknik gelişmeleri, demokrasi kavramının halkta uyandırdığı bilinçle eğitim ve kültür anlamındaki değişimler ise sosyal gelişmeleri tetiklemiştir. Nitekim buluşlar ve sosyal değişim ile gerçek manada gazetenin halk hayatına girişi ekonominin ve ticaretin canlanması ile sermaye kesiminin devrimini oluşturmuştur. Batı'da var olan devrim tüm kaynakların birbiriyle etkileşimi sonucu var olmuş, gazetenin gelişimi teknik gelişmelerden, teknik gelişmeler ekonomik değişimlerden, ekonominin ve ticaretin canlanması ise keşiflerden kaynaklanmıştır. Avrupa'da basın ve yayın tarihi ana hatlarıyla dört bölümden oluşmaktadır.¹⁹⁷ Yazının icadı ile başlayarak 1789 Fransız İhtilaline kadar süren ve basının doğu olarak adlandırılan ilk dönem, aydınlanmanın getirmiş olduğu kültürel ve düşünsel dinamizmin yansımasıyla oluşan akılcılık ve bilginin kullanımını içeren ve bu şekilde yeni düşünce modellerinin aktarımını kolaylaştıracak basılı yayınların gelişimini hızlandırmıştır.¹⁹⁸ Siyasi devrim sonrası monarşik yönetim kitapların ve gazetelerin konumuna zımnî de olsa izin vermiştir. Haberleşmenin bu dönem Batı'da önemi artmış olup, bundan ötürü gazeteleşme yoluna gidilmiştir. Bu yolla basının gelişimi ile düşünce hayatının gelişimi paralel seyretmiş ve Avrupa'da skolastik düşünceden

¹⁹⁵ a.g.e., s.s. 20-21

¹⁹⁶ Bülbul, a.g.e., s.27

¹⁹⁷ İnuğur, a.g.e., s.17

¹⁹⁸ Barbier, a.g.e., s.19

kurtulma gerçekleşerek hem okuyucu sayısı artmış hem de laikleşme yoluna girilmiştir. 17. yüzyıl Avrupa’da yaşanan ticari ve siyasi olaylar bu gelişimin tetikleyicisi olmuştur.¹⁹⁹ 18. yüzyıl sonu itibariyle ve 19. yüzyıl süresince süreli basının giderek arttığı görülmüştür. Bu artış hem Aydınlanma Çağının vermiş olduğu ve bu çağın sonuçları olan siyasi mekanizmaların değişimi ile Sanayi Devriminin getirdiği icatların gelişimi itici güç oluşturmuştur.²⁰⁰ 1815 Viyana Kongresi sonrasında değişim süreci hız kazanmış, yeni dünya düzenini oluşturacak Avrupa’nın yeni kimliğe bürünmesi gerçekleşmiştir. 18. yüzyılın üç temel unsuru olan demokrasi, ulus kavramının öncelikli hale gelmesi ve sanayileşme kitle iletişim araçlarının iktidar sahibini değişikliğe uğratmıştır. Katılım ilkesi ile liberal bir dünyanın kapıları aranmış, basının da rolü bu şekilde farklılaşmıştır. İktidar mücadelesi ve özellikle demokratik yaşamın ön koşulu bilgilendirme, özgürlük ve muhalif olma özellikleriyle iktisadi hayattaki kar maksimizasyonu önceliği halkı siyasal hayatın temeli yaparken halkı bilgilendirme aracı olan basına da siyasal statü getirmiştir.²⁰¹ Aynı dönemde basın ile ilgili teknolojilerin artışı ile 19. yüzyıl gazete ve gazeteciliği gelişmesi bakımından dönemece girilmesini sağlamıştır.²⁰² 20. yüzyılda ise, basımı içeren kitle iletişim araçlarının yapıları, sayıları çoğalarak çeşitlenme göstermiştir. Bu çağda, kitle iletişim çağı denilerek basının rolünde sapmalar gerçekleşmiştir.²⁰³ 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşının yaşanması ile gazetecilik anlayışı değişerek geleneksel gazetecilikten yeni gazetecilik anlayışına geçiş yaşanmıştır.²⁰⁴

Bu yeni gazetecilik anlayışı ile var olan basın yeni yüzyılda ticarileşme eğilimine girmiştir. Medya ekonomisinin oluşması ile pazarda enformasyon alınıp satılabilen bir meta haline dönüşmüş, bu da iletişim aracının ticarileşmesi sonucunu getirmiştir. Medya, ulusal ekonomi içersinde ticari ve sanayi sektör oluştururken

¹⁹⁹ İnuğur, **a.g.e.**, s.55

²⁰⁰ Barbier, **a.g.e.**, s.161

²⁰¹ **a.g.e.**, s.s. 81-82

²⁰² İnuğur, **a.g.e.**, s.114

²⁰³ **a.g.e.**, s.134

²⁰⁴ Bülbül, **a.g.e.**, s.28

gelişen teknoloji ile hızlı rekabet anlayışı, bu sektörün güçlenmesine ve ulusal sınırları aşarak uluslar arası boyuta taşınmasına neden olmuştur.²⁰⁵ Kitle iletişimi 14. yüzyıldan itibaren gelişen ticari kapitalizmin oluşturduğu koşullar ile bugünkü şeklini almıştır. Batı’da ortaya çıkan burjuva sınıfının kendisini kabul ettirmek mekanizması ile düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü savunması basının gelişimine katkıda bulunmuştur.²⁰⁶ Kapitalist dönemin haberi ticari meta olarak Pazar dolaşımına sunması ticaretin dolaşım hızından kaynaklanan uzak mesafelerdeki gelişmeler hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacı ile doğmuştur. Basının gelişimi kapitalist dünyanın gelişmesiyle paralellik arz etmiş, bugünkü hali ile kapitalist toplumsal yapı dahilinde konumlandırılması birbirleriyle olan iletişim dolayısıyla oluşmuştur. 1970 yılında iletişim faaliyetlerinin iktisadi hayattaki yeri daha sığ olsa da 1980 yılı itibariyle yani neoliberal politikaların getirmiş olduğu yeni Pazar oluşumu hem tekniğin kısıtlanmasını hem de medya sektöründeki farklılaşmayı getirmiştir. Bu dönem sonrası yeni medya yapısı ile holdingleşme ve tekelleşme güdümüne giren sektör ekonomide karlılık mantığı ile hareket ederek sermayenin merkezileşmesine neden olmuştur. Sermayenin merkezileşmesi ve ekonomide sınır öteliliğin gelişmesi *“pazarın dünya ölçeğinde büyümesi, ulusal sınırlar dışına çıkması ve dünyanın tek bir Pazar haline gelmesi”* şeklinde Gencay Şaylan tarafından tanımlanan küreselleşmenin getirisi olarak görülmektedir.²⁰⁷

Enformasyonu kolaylaştıran hem bireyler arası hem birey-devlet ilişkisinde korelasyon sağlayan medyanın sahip olduğu görevler ülkenin siyasal rejimine göre çeşitlilik göstermektedir. Liberal demokratik bir ülkenin medyaya yüklediği anlam ile otoriter yaklaşıma sahip bir ülkenin medyayı kullanma fonksiyonu değişiklik arz ederek rejimin yapısına göre farklı göreve sahip olmaktadır. Medya ile toplum arasında var olan ilişki, medyanın topluma verdiği bilinç toplumlararası

²⁰⁵ Vedat Demir, **Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2007, s.s. 7-8

²⁰⁶ Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.s. 13-14

²⁰⁷ Selda Bulut, “Medya’da Çokuluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrimle: Rupert Murdoch ve Fox Tv”, **Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi, Ekonomi Politik Yaklaşımlar**, der. Selda Bulut, Ankara:Ütopya Yayınevi, 2009, s.s. 75-77

değişmektedir. Bu değişimi açıklayan yani medyanın görevini nasıl icra ettiği konusunda yapılan çalışma normatif medya yaklaşımlarını açığa çıkarmış olan 1956 yılında Siebert ve arkadaşları tarafından çıkarılmıştır. Siebert ve arkadaşlarının medya kuramlarına McQuail “*gelişme*” ve “*demokratik katılımcı*” kuramlarını da ekleyerek başlıca otoriter, sosyalist, liberal ve toplumsal sorumluluk olan yaklaşımların sayısı altı sınıflandırmada toplanmıştır.²⁰⁸ Bu sınıflandırmada sosyalist kuram ile liberal kuram birbirleri arasındaki medyaya yaklaşım ve medyayı kullanma biçimlerinde 1945-1990 yılları arasında geçen Soğuk Savaş dönemi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) teorileri rekabet halinde olmuştur.

İletişim kültürler ve toplumlararası bağlantıyı kurarak etkileşimlere sebebiyet vermektedir. Medya, bu etkileşimi kullanarak yerleşik olan kültüre yeni çerçeve ekleyerek yeni kültürel pozisyon oluşturmaktadır. Medya tarafından oluşturulan kültür, var olan esas kültürü ham madde olarak kullanarak ve onu işleyerek yeniden oluşturur. Bu oluşum kapitalist sistemle birleştiği vakit modern insanı açığa çıkararak üretim ve tüketim ilişkilerine katkı sağlar. Hans Mathias Keppinger tarafından ortaya atılan “*gerçek kültür*” medyanın ulus ötesi oluşuyla sermaye ile birleşerek “*medya kültürünü*” oluşturmaktadır.²⁰⁹ Medyanın işlevi bakımında bu noktada iki diyalektik bulunmaktadır. Demokrasinin destekleyicisi olarak görülen medya mantığı ile toplumu sistem içerisinde tahakküm altına almak isteyen medya tanımları içeren liberal ve sosyalist yaklaşımın diyalektiği haberin üretimini ve yansıtılması konusunda çeşitli formüller sunmaktadır. Hegemonyacı - Çatışmacı akım, Liberal - Çoğulcu yaklaşımın tam karşısında durarak Marksizmin sınıflı toplum analizlerinden yola çıkarak egemen sınıfın üretim araçları üzerinde hakimiyet sağlayacağı gibi kitle iletişim araçları üzerinde de kontrol ve denetim

²⁰⁸ Nurettin Güz, **Haberde Yönlendirme Ve Kamuoyu Araştırmaları**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.s.16-17

²⁰⁹ Knut Lundby ve Helge Ronning, “Medya, Kültür, İletişim: Medya Kültürü ve Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, s.s. 12-16

kuracağını ve bu şekilde kendi sınıfsal çıkarlarını koruyacağını savunmaktadır. “Özünde ticari – sanayi etkinliği olan” medya, toplumsal bağlamda denetimi sağladığı gibi toplumsal değişimin de aracın olarak karşımıza çıkarken “güç – iktidar kaynağı” olarak da görülmektedir.²¹⁰ Bu modelde, “egemen ideoloji” tezinden hareketle ideoloji, hegemonya, medya, baskı, medya sahipliği, kontrol mekanizmalarının oluşu ve devletin medya üzerindeki rolü üzerinde durulur. 21. yüzyıl özellikle postmodern dünyanın kapılarını aralaması ile holdingleşme ve oligopolleşme yolunda olan medya işletmelerinin ayakta durmak, var olmak ve kazanç ve kar sağlamak amacıyla belirli kesimleri desteklediği ve bu amaçla “haber üretimine” yöneldikleri konusu sorgulanmaktadır.²¹¹ İktidara sahip olan egemen sınıfın medya gücünü kullandıklarını ve ideoloji ekseninde yaygın söylemi oluşturdukları vurgulanmaktadır. Sunulan imge, gerçeklikten ziyade yeniden derlenen ideolojidir. İdeolojik üretim ile gerçekleştirilen egemen sınıfın yani burjuvanın ideolojisini bireylere hakim kılarak kapitalizmin öznelere olan modern insana tahakküm ile hem siyasi nesnelere hem de metaları bilinç altına yerleştirme esaslı çalışmadır. Bu bakımdan Stuart Hall’e göre medya, toplum inşasında ideolojik işlev üstlenmektedir. Kültürel alanda hükmeden medya, toplum hayatına yön veren maddi güç olmuş durumdadır.²¹² Toplumda egemen sınıfın ideolojik hegemonyasını yaygınlaştırma aracı medya, elit kesimin çıkarlarını korurken toplumun belli bir kısmının da ezilmesine kaynaklık etmektedir. Batı Marksizm düşünürü ve 21. yüzyıl kuramcısı Gramsci, “hegemonya tezi” ile kapitalist dünyanın otoriter kuram gibi zor ve şiddet yoluyla değil, ama ideolojik tahakküm ile ya da egemenliğin rıza yoluyla alınarak ezilen sınıfın burjuva ideolojisiyle kendini özleştirdiğini ve bu şekilde hegemonyanın kurulduğunu savunmuştur. Hegemonyanın kurulmasının aracı ise

²¹⁰ Raşit Kaya “Medya, Toplum, Siyaset”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.25

²¹¹ Esra Doğru Arsan, “Medya, Güç, İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, **Haber, Hakikat Ve İktidar İlişkisi**, der. Çiler Dursun, Ankara: Elips Kitap, 2004, s.153

²¹² Stuart Hall, “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, s. 107

medyadır.²¹³ Medya ideolojisinin kullanılmasıyla çıkar gruplarının toplumdaki uzantısının devamını sağlarken iktidarın seçkinlerin elinde yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Bu yoğunlaşmayı sağlayan ise, Marx ve Engels'in üzerinde durdukları “yanlış bilinç” oluşturma kavramıdır. Bu yolla “toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güç” de olmuştur. Yanlış bilincin oluşumu ile hakim sınıfın ideolojisi yayılarak, sömürülen sınıfın sömürüldüğünün farkına varması engellenecektir. Bu ise, alt sınıfın devrimci kabiliyetinin yok edilmesine yarayacaktır. Bu süreçte medya, egemen sınıfın çıkarlarının korunması ve devam edebilmesi için kitle bilincinin oluşumunda etkin rol oynayacaktır.²¹⁴ Çünkü bu konuda medyanın sınıf anlaşmazlıklarını gizleyerek yanlış bilinç üretimi ile egemen sınıf çıkarlarını meşrulaştırıcı rolü devreye girecektir. Bu yaklaşımda bu model düşüncenin temelinde medyanın kamu çıkarlarına değil, devlet ve şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiği anlayışı vardır. Bunun için de “bilinçaltı algı manipülasyonu ve zihin denetimi taktiklerini” kullanmaktadır. Noam Chomsky’a göre, devlet veya baskın gruplar medya ile bilinçaltına farklı sızmalar gerçekleştirerek algının farklılaşmasına neden olmaktadır.²¹⁵ Chomsky, Medya Gerçeği adlı çalışmasında Benjamin Ginsberg’in Batılı hükümetlerin piyasayı kullanarak sömürülen sınıfın ideolojik ve fiziksel bağımsızlığını yok ettiklerini, üst sınıfların ise fikir bağlamında piyasaya egemen olduklarını anlatan incelemesini değerlendirerek elit kesimin çıkarları derecesinde toplum şekillendiricisinin medya olduğunu ifade etmiştir.²¹⁶ Mülkiyet ve reklam gelirlerinin medyayı iktidara bağladığı bu yüzden alternatif medya oluşumunun engellendiği bu nedenle de medyanın bağımlı hale gelerek kapitalist sistemde iktidar odaklarına hizmet ettiği bu modelde iktidar ve medya ilişkisini açıklamaktadır.²¹⁷

²¹³ Pamela Shoemaker ve Stephen D. Reese, “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, s.s. 150-151

²¹⁴ Ömer Özer, **Haber, Söylem, İdeoloji, Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Konya: Literatürk, 2011, s.s. 26-27

²¹⁵ Noam Chomsky, **Medya Denetimi, İmmediast Bildirgesi**, çev. Şen Süer, İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık, 1995, s.s.8-13

²¹⁶ Noam Chomsky, **Medya Gerçeği**, çev. Abdullah Yılmaz ve Osman Akinhay, İstanbul: Everest Yayınları, 2012, s.11

²¹⁷ Shoemaker, **a.g.e.**, s.148

Liberal – Çoğulcu yaklaşımın eleştirisi olarak medyanın kullanımının düşünceleri denetlemek için olduğu ve bu şekilde hükümet propagandacılığının uygulanmasının sağlanması yapıldığı Chomsky tarafından ifade edilmiştir.²¹⁸ Chomsky'nin üzerinde durduğu gündemi belirleme gücüne sahip olmanın önemidir. Çünkü demokratik bir sistemde tartışma engellenmez fakat halkın zihnine ait olma, zihni kontrol altına alma mümkündür.²¹⁹ Çünkü medya bireylere uyarıcı göndererek bireyleri doğrudan etkiler. Bu medyanın ikna kaynağı olarak kullanılmasıdır.²²⁰

Basının yanlı haberlerle kamuoyu üzerindeki etkisi gündem belirleme gücünden gelmektedir. Yapılan haberlerde ne gün önemli olduğu ve neyin vurgulanması gerektiğine karar veren haberciler, izleyiciye kendi önemli gördüklerinin yansımalarını sunarak ideolojik besleme gerçekleştirir.²²¹ Bu şekildeki herhangi bir örgütlenme kamuoyunda “nefret söylemini” oluşturabilecek kuvvete sahiptir. Birey toplumda oluşan çoğunluk görüşünü benimseyerek bütüne ait olma hissinin getireceği özgüveni medyayı ölçüt olarak kazanacaktır. Medyanın oluşturduğu etki ile psikolojik oluşum sağlanacaktır. Bu medyanın gündem belirleyerek hakimiyet gücünü gösterir.²²² Genel oy hakkını kullananlar siyasal süreçte etkili olabilmek için iletişim araçlarından gündemi takip ederler. Bu noktada devreye girecek iletişim tarzı toplum sürecine etki oluşturacak ve medya bu bağlamda egemen güç kaynağı olacaktır.²²³ Bu akımdan Meyer'in belirttiği demokrasi modellerinden piyasa demokrasisinin devamını sağlayarak topluma elit zihniyetin aşılmasına neden olarak vatandaşın siyasal sürece katkısı egemen güç

²¹⁸ Chomsky, Medya Denetimi..., a.g.e., s.31

²¹⁹ Chomsky, Medya Gerçeği..., a.g.e., s.s. 71-72

²²⁰ Dan Laughy, **Medya Çalışmaları Teoriler Ve Yaklaşımlar**, çev. Ali Toprak, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2010, s.41

²²¹ a.g.e., s.49

²²² Burcu Kaya Erdem, “Nefret Söylemi Bağlamında Egemen Medya ve Azınlık Medyası: Türk Medyasının İdeolojik Tutumu İle Hrant Dink Olayındaki Sorumluluğun Değerlendirilmesi”, **İdeolojik Arena: Medya**, ed. Burcu Kaya Erdem, İstanbul: Beta Basım, 2012, s.23

²²³ Thomas Meyer, **Medya Demokrasisi, Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002, s.15

lehine sağlanacaktır.²²⁴ Bu noktada Gramsci'nin hegemonya kuramı ve rıza üretimi devreye girmektedir. Bu, devletin “*maskeleye-parçalama-birleştirme*” sürecini içeren ideolojik etki oluşturmaktadır. Devlet sermayeden yana tutum sergilerken sermaye de uzun vadede çıkarları için devletten yana bir pozisyonda olur. Bu şekilde rıza sağlanırken ideolojik meşruluk da kazanılmaktadır.²²⁵ Bu yola başvurmada artık kitle iletişim araçlarını kullananların pasif üyeler değil, aksine aktif konumda olan ve algılayışlarıyla siyasal iletişime ortak olacak üyeler olarak kabul edilmeleri etkindir.²²⁶ Başka bir etken, kitle iletişim araçlarının toplumsal etkilerini oluşturan ve Elizabeth Noelle-Neuman tarafından geliştirilen Suskunluk Sarmalı yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda bireyin toplumdaki diğer bireylerin karar ve tutumlarına göre pozisyon aldığını toplumdaki dışlanma korkusu ile hareket ederek yaygın düşünce ve söylemin yanında olduğunu, yaygın olan görüşün daha çok taraftara sahip olmasıyla fikir beyanının daha kolay olduğu açıklanmaktadır. Bu noktada sarmalın oluşumunu sağlayan ise, medya kuruluşlarıdır. Bireylerin yaygın söylemi öğrenmelerinin aracı medyadır. Böylece medya aracılığıyla bireyler güçlünün veya çoğunluğun yanında yer almaktadırlar.²²⁷

James Curan ise, liberal demokratik bir sistemde medyanın devleti gözleyen “*kamu gözcüsü*” portresinden bahsetmekte, bu işlevini önem açısından medyanın diğer işlevlerinden önde geldiğini belirtir. Medyanın hükümetten bağımsız oluşunu piyasanın serbestliği ile bağdaştırırsa da rolünü yerine getiremeyişini ve bu şekilde geleneksel görüşün geçerli olmadığını da ekler. Çünkü medyanda gerçekleşen mülkiyet yapısındaki değişiklik ile ait oldukları holdingleşme çıkarları için eleştiri yapmamaya hatta şirket çıkarları dolayısıyla hükümete karşı yozlaşmaları yazmamaya doğru gidilmiştir. Bu medyanın kapitalist sistem ile bütünleşmesinin

²²⁴ a.g.e., s.24

²²⁵ Stuart Hall, “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der. Mehmet Küçük,, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.s. 229-230

²²⁶ Bülent Çaplı, **Medya Ve Etik**, Ankara: İmge Kitabevi Yayın arı, 2002, s.177

²²⁷ Güz, a.g.e., s.s. 53-54

sonucudur ki yeni medya örgütlenmesinde “*çokuluslu şirketlerin*” ekonomik çıkarları ön planda tutulmaktadır.²²⁸

Liberal kuram, medyanın tekelleşme ve ticarileşme eğilimde olmasından sonra demokratik sistemde tartışmaların yaşandığı yaklaşımdır. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla serbest pazarın medyaya hakim oluşu medyanın işlevi ve görevleri konusunda tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu akımın kaynağı, 18. yüzyılda kendini gösteren ve ekonominin orta sınıf eline geçmesiyle oluşan liberalizmdir. Aydınlanma Çağı sonrasında özgürlüklerin konu edilmesiyle beraber bu yaklaşımı oluşturan öge olarak basın özgürlüğünün ortaya çıkışı yine bu dönemde olmuştur.²²⁹

Bu akımda medyanın toplumun sesi olduğu savunulmakla birlikte topluma verilen bilgilendirme sonrası bireylerin genel çıkarlarının oluşumu sağlanarak medyanın demokratik sistemin oluşumuna hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Mülkiyet yapısı gereği özerk kabul edilen medya kuruluşlarının verdikleri bilgi ve buna bağlı haber doğrultusunda bireylerin tercihlerde bulunarak sisteme yön verdikleri bu yüzden de medyanın demokratik ve çoğulcu bir ülkede önemli bir güç olduğu, akımın ana kaynağıdır.²³⁰

Liberal kurama göre, medyanın işlevi halkı olup bitenlerden haberdar edip konu hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayarak “*yukarıdan aşağı*” bilgilendirme yoluyla hükümet ve iktidar arasında bağ kurmaktır. Yöneten ile yönetilenler arasındaki mesafenin uzaklaşmaması ve kararların uygulamadaki esasları hakkında gerçek ve tarafsız iletişim açısından bu sistemde medya önemli güç faktörü olarak çıkmaktadır. Hem kamuoyunu kazanma açısından siyasa için hem de yönetenlere seslerini duyuran halk için medya önem taşımaktadır.²³¹

²²⁸ James Curran, “Medya Ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, s.s. 191-195

²²⁹ Demir, **a.g.e.**, s. 39

²³⁰ Kaya, **a.g.e.**, s. 24

²³¹ Ercan Eyüpoğlu, “İletişim, Siyaset, İktidar, Medya”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.44

Habermas, modern kapitalizmin gelişmesiyle birlikte özel mülkiyet sonrası gelen bağımsızlığın düşünsel bağımsızlığı oluşturarak “*kamusal tartışma alanı*” oluşturduğu, halkın bu sayede siyasal tartışmaların odağı haline geldiğini ve bu şekilde yeni kamusal alanın oluşumunun sağlandığını ifade etmiştir.²³²

Bu yaklaşımda burjuvanın aristokrasiye karşı vermiş olduğu mücadele sonucu kendi için istediği özgürlüğün genele vurulmasıyla oluşan diğer özgürlüklerin modernleşme etkisiyle ortaya çıkan basın özgürlüğü ve bu özgürlük sonucu kamuoyu oluşumuna aracılık eden basının bir kamu gözcüsü olarak dördüncü güç olması vurgulanmaktadır.²³³ Bu fikrin kökeninde medyanın halkın savunucusu, özgürlüklerin koruyucusu olarak yasama-yürütme-yargı karşısında dördüncü güç oluşu yatmaktadır. Basının diğer üç güç karşısında denetleyici görevde olduğuna değinilmektedir. Bu bağlamda diğer görevi hükümeti kontrol etmektir.²³⁴

Liberal kuramdaki bu görüşler, John Locke, John Milton ve John Stuart Mill yazıları ile geliştirilmiş, kapitalizm merkezli olduğu için ekonomik alanı Adam Smith’in serbest pazar ekonomisi ile eşleştirilmiştir. İletişimin özgür olması şartı, düşünürlerin doğal haklar teorileri ile geliştirilerek düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü konusundaki fikirleri ile devam ettirilmiştir. Milton, Mill, Jeremy Bentham, Locke, Matthew Tindal basın özgürlüğü konusunda dört farklı yaklaşım geliştirmiş olsa da varılan nokta insanların bilgi edinme haklarının olduğu ve yapılan sansürlerin devletin yaptığı yanlışları üzerini örtmede kullanılan araç olduğudur.²³⁵

John Stuart Mill’in “Özgürlük Üzerine” isimli çalışmasında fikirlerin çarpışmasının doğruyu bulmada en önemli araç olduğu, fikrin doğruluğunun eleştirilerek kanıtlanacağını, eğer eleştirilmeyen bir fikir varsa onun dogma olacağını belirterek iyi ve kötü arasındaki ayrımın tartışma ve karşılaştırma ile ortaya

²³² Curran, **a.g.e.**, s. 183

²³³ Rahmi Yıldırım, **Dördüncü Ordu Medya**, Ankara: Karıca Yayınları, 2010, s.s. 50-51

²³⁴ İrfan Erdoğan, “Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.34

²³⁵ Güz, **a.g.e.**, s. 32

çıkacağını belirtmiştir.²³⁶ Bir düşünceyi açıklamanın engellenmesi doğru düşüncenin çıkmasını engelleyeceğini vurgulayan Mill, hükümetin şekli ne olursa olsun özgürlüklere saygı göstermeyen toplumun özgür olamayacağını ifade etmiştir.²³⁷ Bu bakımdan basın özgürlüğünün tarihi arka temelinde düşünce ve ifade özgürlüğü savunucularının yaptıkları çağrılar yatmakta ve Avrupa kökenli olmaktadır. Devletin otoriteliğine karşı mücadelenin başlamasıyla birlikte Avrupa'daki devrim bu özgürlüğün temelini atmıştır.²³⁸ Basın özgürlüğü çağrısını yapanlar demokratik sistemin başlangıcını ve bu şekilde despotizmin yıkımını oluşturarak modern devletin inşasına temel atmışlardır.²³⁹

Liberal sistemi yani serbest piyasa ekonomisini savunanlar, demokratik sistemin işleyebilmesi için şart olarak ekonominin özgür olması gerektiğini belirtmektedirler. Piyasa ve demokrasi arasındaki bağlantıyı kuran medya, bu savın merkezinde yer almaktadır. Piyasanın serbestliği ile kamuoyunun oluşumunda farklı görüşleri yansıtan özgür basın oluşur. Devletin sansür ve kurallarının kaldırılması ile rekabetçi bir ortamda serbestleşme yoluna giden yani deregülasyon sağlayan medya için serbest piyasa güvence oluşturur.²⁴⁰ Keane'e göre liberal kuram savunucuları özel mülkiyet ile ifade özgürlüğü arasındaki yakın ilişkinin olduğunu ileri sürmektedirler.²⁴¹ Liberal kurama göre, düşünce, düşünceyi açıklama ve basın özgürlüğü serbest piyasa tarafından teminat altına alınır. Özgür basın oluşumu için kapitalist sistemin gereği serbest piyasa zorunludur.²⁴² Bu kuramın savunucuları demokrasinin işleyebilmesi için piyasanın serbest olması şartını aramaktadırlar. Bu

²³⁶ John Stuart Mill, **Özgürlük Üzerine**, çev. Tuncay Türk, İstanbul: Oda Yayınları, 2008, s.32

²³⁷ **a.g.e.**, s. 20

²³⁸ John Keane, **Medya Ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010, s.31

²³⁹ **a.g.e.**, s. 43

²⁴⁰ John O'Neill, "Piyasada Gazetecilik Yapmak", **Medya Ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, çev. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s.s. 30-31

²⁴¹ Demir, **a.g.e.**, s. 41

²⁴² O'Neill, **a.g.e.**, s. 31

“çok seslilik” “düşüncenin piyasada dolaşımını” sağlaması açısından aranan bir şarttır.²⁴³

Liberalizm akımının basın özgürlüğü konusundaki önemli temsilcisi olan Milton, 1644 yılında sansüre karşı ifadelerini dile getirdiği Areopagitica adlı eserini yayınlamıştır. Gerçeklerin ortaya çıkması açısından herkesin düşüncesini serbestçe açıklaması, düşüncenin yayılması için basın hakkını kullanması, tercihte bulunarak iyi ve kötü olanın ayrımını yapılması açısından basın özgürlüğü demokratik sistemde önemli işleve sahiptir. Basın özgürlüğünün gerekçesi, gerçeklerin aranıp ortaya çıkarılması ve demokrasinin uygulanmasıdır.²⁴⁴ Basın özgürlüğü; düşüncelerin, ifade ve analizlerin serbest bir şekilde basılması, yayımlanması ve dağıtılmasıdır. Bu bakımdan haber ve fikirlere ulaşma ve böylece bilgi edinme, ulaşılan bilgileri eleştirip yorumlama, basına dağıtma ve çoğaltma haklarını içermektedir.²⁴⁵ Basın özgürlüğü, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü ile oluşan kavramdır. Yayımlanmasının şarta bağlanması, ön izinle yayına müsaade edilmesi ve bu izinlerin devlet otoritesince alınması basın özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bu da liberal teori ile ters düşmektedir. Basının iktidar ve sermaye çevrelerce baskı altına alınıp kendi ideolojileriyle yaptıkları haberler basın özgürlüğünün uygulanmasını kısıtlar. Kamuoyunu hedef alan devletteki muhalif ve iktidar çevreleri çeşitli yöntemlerle basını kullanmaya kalkışa bilmektedir. Eğer basın bu çevrelerin istediklerini yapmazsa cezalandırma yöntemlerine gidilmektedir. Çeşitli brifingler, yalan haber söylemleri, kendi ideolojilerini yansıtmak amacıyla kullanılacak metanın seçimi gazetelerin hükümetin sözcüsü olma yoluna girmesine sebebiyet vermektedir. Çünkü güçlü taraf istediği haberin sunumu yapılmadığı takdirde cezalandırma yöntemini seçmektedir.²⁴⁶ Bu noktada düşüncelerin tek taraflı ve sistematik bir şekilde yaygınlaştırılması sağlanarak yandaşılığın kaynağını

²⁴³ Demir, **a.g.e.**, s.s. 42-43

²⁴⁴ Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s.s. 16-17

²⁴⁵ **a.g.e.**, s.27

²⁴⁶ Keane, **a.g.e.**, s.s. 105-107

oluşturacak propaganda devreye girmektedir.²⁴⁷ Hedef kitlenin kazanılması adına kitlelere empoze edilecek bilginin tekrarlanması şeklinde olacak propaganda yönteminde kullanılacak medya, siyasal aktörler ile kitle arasında yardımcı olarak görev yapacaktır.²⁴⁸ Chomsky'e göre, “*totaliter bir devlet için sopa neyse, demokrasi için de propaganda odur.*” Dikkatleri başka yöne çekmek, sınıfsal sömürünün zihinde bulanıklaştırılması, elitlerin düzeni kontrol mekanizması için propaganda önemli bir araçtır.²⁴⁹ Kimi siyasal partiler propaganda yapabilmek adına basın hayatına dahil olarak etkin söylem oluşturmaya çalışmaktadır. Bu noktada bazı basın organları “*siyasi bülten*” haline gelebilmektedir.²⁵⁰ Basın gruplarının ideolojilerinin haber söylemi ile empoze edilerek egemen dünyanın etkisinin fazlaşması liberal anlayışta yeri olmayan bir savdır. Liberal anlayışa göre, medya ile topluma değişik fikirlerin sunumunu gerçekleştirecek doğal ortam sağlanmaktadır.²⁵¹

Haber ve düşünceleri ifade etmeyi ve bunların yayılmasını engelleyen iki olgu bulunmaktadır. Birisi sansür olarak karşımıza çıkmakta ülkelerin yasalarına göre değişmektedir. Diğer bir engel ise, basında tekelleşmenin getirdiği sorunlardır. Medyada tekelleşme basın özgürlüğü ile alakalı bir konu olup, siyasal partileri, hükümetleri, medya sahiplerini ve reklam verenleri ilgilendirmektedir.²⁵²

1980'li yıllarla başlayan ve 1990'lı yıllarda kendisini iyice belirginleştiren kitle iletişim araçları teknolojinin tetikleyicisi sanayileşmenin etkisi ile oluşan medyadaki hızlı değişim holdingleşmeyi ve tekelleşmeyi beraberinde getirmiştir.

²⁴⁷ Emine Çakmak Kılıçaslan, **Siyasal İletişim İdeoloji Ve Medya İlişkisi**, İstanbul: Kriter Yayınları, 2011, s.s. 17-18

²⁴⁸ **a.g.e.**, s.35

²⁴⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 74

²⁵⁰ Ekrem Dumanlı, **Medya, Makasların Gölgesinden İlkelerin Zirvesine**, İstanbul: Zaman Kitap, 2007, s. 67

²⁵¹ Arsan, **a.g.e.**, s. 160

²⁵² Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s. 37

Ekonomi politikalarının değişiminin medya sektörüne yansması basın tekelleşmesine neden olmuştur.²⁵³ Günümüzde başyazarın sahip olduğu gazetelerden çok birçok sektörde varlığını gösteren iş adamlarının kurdukları gazete ve medya kuruluşları oluşmuş ve bu kişilerin çıkarları doğrultusunda faaliyete geçmiştir. Piyasada var olan tekelleşme, birkaç firmanın piyasaya hakim oluşunu anlatan kavram olmakla birlikte aynı firmaların birçok sektörde varlığını göstermesiyle oluşan yoğunlaşma kavramı ile de paralellik arz etmektedir. 1980’li yılların öncesinde “*medyanın holdingleşmesi*” olarak ifade edilen bu gelişme 1980’li yıllar sonrası “*holdinglerin medyaya girişi*” olarak adlandırılmıştır.²⁵⁴ 1990’lı yılların sonları itibariyle bu dengeye sermayenin etkisinin artması ile birlikte özelleştirmeler yapılarak sermaye grubu eklenmiş, basın kuruluşlarına hakim olan bu sınıf piyasada firma sayısını düşürmüştür.²⁵⁵ İletişim teknolojisine hakim medya kuruluşlarının devlet ve iş dünyası ile iç içe geçmesi basın özgürlüğünün kısıtlı şekilde var olmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra kamplara ayrılan basın kendi tercihleri yönünde haberlerini endekslemiş, haber söyleminde kendi kuruluşunun fikri temeline bağlı kalarak hareket etmeye başlamıştır. Bu noktada basına karşı “*güven yitimi*” gerçekleşmiş, liberal anlayışa göre hükümeti destekleyecek olan basın, rejimin demokratikliğine engel olacak “*etik çöküntü*” oluşturmuştur. Medya kuruluşlarının her sektörde oluşu, çıkar doğrultusunda hareket etmeği getirmiş, bu da siyasal gücü etki altına alacak teşebbüslere neden olmuştur. Bu nedenle medya, statükodan yana tavır alarak çıkar odaklı hareket etmektedir.²⁵⁶

Liberal anlayışta basın özgürlüğü önemli olsa da Batı demokratik rejiminde de özgürlüğün sınırlanması yoluna gidilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin

²⁵³ Nazif Eksen, “Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlama-Tekelleşme Yapısı (1965-1995)”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.s. 85-86

²⁵⁴ **a.g.e.**, s.s. 87-89

²⁵⁵ Çiler Dursun ve Korkmaz Alemdar, “Medya Dünyası”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s. 138

²⁵⁶ Süleyman İrvan, Ragıp Duran ve Fikret İlkiz, **Medya , Etik Ve Hukuk**, der. Sevdal Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005, s.s. 34-36

(AİHS) 10. maddesi gereğince basın ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün bazı nedenlerle sınırlandırılabilceğini hükme bağlamıştır.²⁵⁷

“...bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, gerekli tedbirler niteliğinde olarak ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, nizamın sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğin ve ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığın sağlanması için yasayla ön görülen bazı merasime, sınırlamalara veya yaptırımlara bağlanabilir.”

Medyanın liberal anlayışa göre bir takım ilkeleri bulunmaktadır. Medya, iktidar kadrosunun idareciler tarafından kötüye kullanılmasını engellemektedir. Çünkü medya halk adına hareket eder. Bu bakımdan düşüncelerin açıklanması, kamu yararının güdülmesi, bu hareketle bilgilerin topluma lanse edilmesi ve böylece toplumun serbestçe kanaat oluşturmaya yardım ederek demokratik katılımı teşvik etmesi, toplumun serbestçe oluşumunu sağlayarak erkler üzerinde denetim kurması ve bu bakımdan dördüncü güç özelliği ile kamunun bekçisi rolünü üstlenmesi, halkın haklarını kullanmada gerekli enformasyonu sağlayarak iyi ve kötü fikir çarpışmasının alanını oluşturup düşünce serbestliği ortaya doğurması medyanın hem görevleri hem de işlevleri arasında yer almaktadır. Liberal demokratik sistem gereğince medya, toplumun sesidir.²⁵⁸

1.4. TÜRKİYE’DE BASIN VE DEMOKRASİ

Modern demokratik siyasal hayat, Eski Yunan ve Roma geleneğinden belenerek Batı Avrupa’da yaşanan fikirsel, toplumsal ve siyasal gelişmelerin sonucudur. Batı Avrupa’da gelişen bu rejimin Türkiye açısından değerlendirilmesi iç dinamiklerin toplumsal bir şekilde canlanmasında çok Osmanlı İmparatorluğu

²⁵⁷ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s. 43

²⁵⁸ Michael Gurevitch ve Joy G. Blumler, “Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, s.s. 263-265

döneminde “devlet nasıl kurtulur” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda elit ve bürokrat çevrenin çalışmaları şeklinde tezahür etmiştir. Bu durum Batı demokrasisini doğal gelişmeler sonucuna ulaştırırken Türkiye’de dış etkileşim dolayısıyla rejimin benimsenmesi sonucunu gündeme getirmiştir. Osmanlı’da var olan merkezîyetçi yapı, demokrasinin oluşumunda toplumdaki alt katmanların hareket halinde oluşunu kısıtlayarak merkezi otoritenin sınırlanması fiili yerine demokratikleşme hareketi, sınıfsal olarak üst durumda olan grubun padişah ile arasında yaptığı anlaşma ile etkileşim göstermiştir.²⁵⁹ Demokratikleşme hareketi, Avrupa yapısının ilerleyişi doğrultusunda I. ve II. Meşrutiyet ile hızlanmıştır. Toplumun bu gelişmelere reaksiyonu gelenekselci ve yenilikçi (Batıcı) olarak bölünme ile sonuç bulmuştur. Buradaki asıl mesele Batı’nın kilise ile devlet işlerini ayırması, bir din devleti olan Osmanlı’dan Türkiye’ye gerçekleşmemiştir. Bu ayrışım Batı’daki demokrasiyi mümkün kılarak sağlam temelleri inşa etmesini sağlamıştır. Osmanlı’da din ve devlet işlerinin ayrılma süreci Tanzimat dönemi ile başlamış olsa da Cumhuriyet ile birlikte ayırmadan ziyade dinin devlet tarafından şekillendirilerek kontrol altına alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum iktidarın sınırlandırılmasından çok otoritenin güçlendirilmesine sebebiyet vermiştir.²⁶⁰ Dinin kontrol altına alınması, dini organizasyonların kaldırılması halkta din yönünde daha da kenetlenmeyi sağlayarak dinin etkisi daha fazla hissedilmiştir. Bu durum Türkiye siyasal hayatına etki edecek sonuçları doğurmuştur. Türk politikasında İslam’ın etkisi artarak devam ederken siyasette din meşru sayılabilecek konuma getirilmiştir. Bu konu Türkiye demokrasi hayatının aksamasına neden olacak darbelerin oluşumuna sebep olmuştur.²⁶¹ Ancak demokratikleşme adına yapılan çalışmalar etkisini göstermiştir ki imparatorluktan cumhuriyete Müslüman bir devletin günümüz koşullarında diğer Müslüman ülkelerin konumundan ileri seviyede olmasını sağlamıştır.

²⁵⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.s. 344-347

²⁶⁰ **a.g.e.**, s.s. 357

²⁶¹ **a.g.e.**, s.s. 375

Cumhuriyet ile birlikte esas hedef olan modernleşme, ideolojiyi araç olarak kullanmıştır. Cumhuriyetin tek ideolojisi ve tek parti döneminin kullandığı söylem olan Kemalizm anlayışı modernleşme adına kullanılan bir kaynak olurken kanunların yetkeci anlayışını da pekiştirmiştir. Kemalizm'in ilkeleri CHP'nin 10 Mayıs 1931 tarihli kongresinde kabul edilmiş, 1937 yılından itibaren değiştirilmeden uygulanmıştır.²⁶² Bu bakımdan Kemalizm ideolojisi, modernleşme teorisinin Türkiye'deki versiyonu olmuştur. 19. yüzyılda oluşan İTC ile birlikte kültürel değişimin yaşanması ile çağdaş dünyaya ayak uydurulacağı kanısı ile hareket edilmiş, kültürel değişim ise tek parti ideolojisi olan Kemalizm ile sürdürülmüştür. Medeniyet seviyesi yüksek “modern insan ve toplum” oluşturmayı hedefleyen bu ideoloji, modernleşme teorisi ile uyum sağlamıştır. Böylece bu ideoloji ile hem modern devletin kurulması modernleşmenin siyasi boyutu olan demokrasinin uygulanması tasavvur edilmiştir. Demokratik bir ülkede ise devletin ideoloji sahibi olması düşünceye düşüncelerin farklılıklarına karşı gelen bir süreçtir. Devletin belirli bir çerçeve oluşturması devlet himayesine meşruluk kazandırmaktadır. Resmi ideolojinin benimsenmesi farklı düşünceleri reddederek demokratik katılımı durdurur.²⁶³ Modernleşmenin siyasi boyutu modernleşmenin Türkiye izdüşümü Kemalizm arasında bu yüzden gerilim oluşmuştur.²⁶⁴ Bu süreçte mücadele çevre ile merkez arasında olmuş, gerilim sivil ara kuruluşların ve burjuva sınıfının güçlü olmayışı ile tetiklenerek İslami çerçevede hız kazanmıştır.²⁶⁵

Türkiye'nin tek partili bir rejimden çıkarak 1945 yılı sonrasında çok partili hayata geçişi demokrasinin nitelikleri arasında yer almaktadır. Bu geçiş iç ve dış dinamiklerin yansımaları ile olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında totaliter rejimlerin yıkılıp, liberal demokrasinin zafer sağlanması ile yeni dünya düzeninde yer

²⁶² Köker, **a.g.e.**, s.141

²⁶³ Faruk Özgür, **Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi**, Ankara: Liberte Yayınları, 2004, s.205

²⁶⁴ Levent Köker, **Demokrasi, Eleştiri Ve Türkiye**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008, s.s. 204-206

²⁶⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 377

almak isteyen ülke olan Türkiye, çok partili hayata geçişte Batı konjonktürünü dikkate almıştır.²⁶⁶ Siyasi yapının değişimi 1946 yılında kurulan ve muhalif sahada yer alan DP ile değişmiş olsa da seçimlerin demokratik kurallar çerçevesinde olmaması değişimin tam şekilde uygulanmamasına yol açmıştır. Demokratik sistemde seçme hakkının var olma şartı, seçim için farklı seçeneklerin oluşundan gelmektedir.²⁶⁷ 1946 yılında yapılan demokrasi denemesi seçimlerde oluşan eksikliklerle çoğulcu düşünce yapısına karşı gelmiştir.

1950 yılı itibariyle DP'nin iktidara gelmesi demokratik denemelerin yansıması şeklinde tezahür etmiştir. Bu muhalefetin doğuşu ile demokratik siyasal hayata geçişin; “*demokrasi cephesinin*” II. Dünya Savaşını kazanması, SSCB'nin Türkiye'den toprak talepleri, Avrupa'nın yeni düzeninde yer alarak iktisadi yardımlardan yararlanma düşünceleri dış etenlerini oluşturmuş ancak bu geçiş yalnız dış etkenlerle kalmamış, iç dinamiklerin etkisi ile de kendini göstermiştir.²⁶⁸ Cumhuriyetin getirmiş olduğu rejimin sonucunun demokrasiye varması, halkın tek parti uygulamalarına karşı gösterdiği huzursuzluklar ve bunların basına yansımaları, rejim değişikliğinin olmaması ile herhangi bir müdahalenin geleceği korkusu, CHP'nin despotik uygulamaları ve halka inemeyişi iç etkenleri oluşturmaktadır.²⁶⁹ Bu durum bu dönemde birçok parti kurulmasına rağmen toplumsal destek kazanan ve CHP'nin muhatap aldığı DP'nin iktidar olması ile sonuçlanmış, her ne kadar kurgusal ve kontrollü olsa da demokrasi denemesi seçimleri ve dönemin mitingleri ile gerçekleşmiştir. DP'nin iktidara gelmesinde iktidarı elinde tutan ve hakim ideolojinin taraftarı olan kesimi sorgulayarak kitleleri harekete geçirecek “*popülist*” akım da etkili olmuştur.²⁷⁰

²⁶⁶ Ahmet Yeşil, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998, s.s. 18-20

²⁶⁷ Özgür, **a.g.e.**, s. 202

²⁶⁸ Süleyman Kocabaş, **T.C. Devleti Tarihi 4, İnönü Dönemi, Milli Şef Yönetimi- Demokrasiye Geçiş (1938-1950)**, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2009, s.s. 343-345

²⁶⁹ **a.g.e.**, s.s. 364-367

²⁷⁰ İlkay Sunar, **Demokrasi Türkiye Serüveni**, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2010, s.44

Türkiye’de gerçekleşen demokrasiye geçiş dönemleri DP’nin kurulması ile ilk olarak yaşanmamış, II. Meşrutiyet yılları ile başlamış, İTC’nin iktidarı ele almasıyla sekteye uğrayan demokrasi dönemi 1920 yılında Meclis-i Mebusan’ın açılmasıyla yeniden hayata geçse de “*Milli Şef döneminde*” tekrardan demokrasi uygulamasından uzak kalınmıştır. Bu durumda 1945 yılından başlayarak 1950 yılında DP’nin kuruluşunu sağlayan dönemde demokrasiye yeniden geçiş yaşanmıştır.²⁷¹

Türkiye’de müdahalelerin ışığında merkez ile çevre arasındaki mücadele demokrasinin aksamasına neden teşkil etmiştir. Bu dönemden sonra demokrasi denemelerine şahit olan Türkiye siyasi hayatı, askeri müdahalelerle kesintiye uğratılmış, fakat demokrasi denemesinden vazgeçilmeyerek demokratik ilkeler ve kurumların devamı sağlanmaya çalışılmıştır.

1.4.1. Türk Basın Tarihi

Osmanlı’da basında hareketlenmeler, Batı’da var olan hareketlenmelerin devlet içine yansması sonucu oluşmuş, basının doğuşu azınlıkların imparatorluk dahilinde kurdukları basımevleri ve Batı’da çıkarılan kitapların imparatorluğa sokulması ile olmuştur.²⁷²

Osmanlı’da ilk basım evinin Museviler tarafından 1493 yılında kurulmuştur.²⁷³ Bu süreden sonra imparatorlukta Ermeni ve Rum azınlığın basım işleri ile uğraşarak kitap basma eylemleri olsa da I. Selim’in kesin kararı ile ülkede basım hareketlenmesi sindirilmeye çalışılmıştır.²⁷⁴

Türk matbaanın kurulması ise, III. Ahmed (1703-1730) zamanında yani Lale Devrinde mümkün olmuş, basım hareketleri İbrahim Müteferrika ile başlamıştır. 1726 yılında padişahın izni ve Şeyhülislam’ın fetvası ile din kitapları haricinde diğer konulara dair kitapların basılmasına ve bir basımevi kurulmasına izin verilmiştir.

²⁷¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 97

²⁷² İnuğur, **a.g.e.**, s. 149

²⁷³ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın Ve Yayın**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2000, s.9

²⁷⁴ **a.g.e.**

Böylece resmîyette adı Dar'ut-Tıba'at-Ül-Amire olan halk arasında Basmahane denilen ilk Türk Basımevi kurulmuştur.²⁷⁵ Türkiye'de basının doğuşunu toplumsal hareketlenme ile olmamış, devletin kendi eliyle kurulmuş ve bu yüzden de devlet tarafından toplumu Batılılaştırmanın bir aracı olarak görülmüştür.²⁷⁶ Bundan dolaydır ki Türk basınının doğuş dönemini Tanzimat dönemi ile başlatmak mümkündür. 1828 yılında Mısır'da Mehmed Ali Paşa tarafından çıkarılan Vakay-i Mısiriye adlı gazete ve Mısır'da Bulak Matbaasının kurulması ile Türk Basın hayatı başlatılmıştır. Bu dönem sonrasında II. Mahmud'un kendi denetiminde 1831 yılında çıkardığı Takvim-i Vekayi, Türkçe yayınlanan gazete olarak değerlendirilmektedir.²⁷⁷

William Churchill tarafından 1840 yılında kurulan ve ilk özel gazete olarak değerlendirilen Ceride-i Havadis, 1860 yılında Şinasi ve Agah Efendi'nin birlikte kurdukları Tercüman-ı Ahval, Sinasi'nin kurduğu Namık Kemal'in devam ettirdiği sürgüne gönderildikten sonra ise Recaizade Ekrem'e teslim ettiği 1862 yılında kurulan Tavir-i Efkâr, Ali Suavi'nin Muhbir gazetesi, Namık Kemal'in İbret gazetesi Tanzimat dönemi oluşmuş basım hareketlerinin sonucudur. Bu dönem özellikle Şinasi ve Namık Kemal'in yazılarıyla düşünce gazeteciliğinin doğuşu olarak görülmektedir.²⁷⁸ Şinasi, halk tarafından gazete haberlerinin anlaşılabilirliği konusuna önem vererek sadece dilin önemini Türkiye'ye kazanmıştır.²⁷⁹ Osmanlı'da Tanzimat dönemi, toplum hareketlendiricisi olarak oluşan aydın grubun seslerini duyurdukları gazete, Şinasi ve Namık Kemal ile boyut değiştirerek devletin nasıl kurtulması gerektiği sorunun cevabını yazdıkları yazılarla düşünsel hareketlendirici olmuşlardır.

Tanzimat döneminde ilk yasaklama, 1858 tarihli Ceza Kanununun içerisinde basın ve basın evlerine dair ilgili maddelerin var olmasıyla başlamıştır. İlk basın

²⁷⁵ İnuğur, **a.g.e.**, s. 155

²⁷⁶ Demir, **a.g.e.**, s. 78

²⁷⁷ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'ta Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.13

²⁷⁸ **a.g.e.**, s. 22

²⁷⁹ Erdoğan Tokmakçıoğlu, **Türk Basın Tarihi**, Ankara: İsim Yayınları, 2011, s.196

kanunu ise, 1864 Matbuat Nizamnamesinin yürürlüğe konulması ile çıkarılmıştır. Bu nizamname, basın hareketlenmesi oluşturulabilmesi açısından değerlendirildiği vakit şartlara bağlanmış maddeleri ile kısıtlı basın oluşturulmaya çalışılmıştır. 1867 yılında ise Ali Kararname ile Matbuat Nizamnamesinin getirdiği sınırlamaların daha da üstüne çıkılarak gerekçesiz yazı çıkarılması konusuna değinilmiş, maddeler ağırlaştırılmış, gazete çıkarmanın yükümlülüğü arttırılmıştır. Devlet güdümünde gerçekleştirilen bu gazetecilikte sansür, yayınların yasaklanması, kapatma cezalarının verilmesi sıkça görülen yasaklamalar gerçekleşmiştir.²⁸⁰ Tanzimat döneminin fikirlere yansması ve Osmanlı'da basın hareketlerinin kısıtlı şekilde devam etmesi dolayısıyla Yeni Osmanlılar ile birlikte Avrupa'da basın faaliyetlerine geçilmiş, istibdat ve mutlakiyetçi yönetim anlayışı eleştirisi yapılarak yayın hayatı burada devam ettirilmiş, Osmanlı'ya Avrupa'da yazdıkları ile seslenen genç aydın kadrosu ülkede süre gelen düzene karşı sorgulama ve çare bulma arayışında olmuştur.²⁸¹ Osmanlı aydınları II. Abdülhamid'in idaresine karşı tutumlarında ortak tavır sergilemiş, bu nedenle 1876 yılında sansür mekanizması devreye sokulmuştur.²⁸² Bu dönemde I. Meşrutiyet'in ilanı ile Kanun-ı Esasi'nin kabulü basında serbestliği oluşturacak hükmü beraberinde getirirse de 1864 Matbuat Nizamnamesi ile 1867 Ali Kararname yürürlükte kalmıştır. 1877 yılında padişaha olağanüstü yetkiler veren Sıkıyönetim Kararnamesi ile 1878 yılında kurulan Sansür Heyeti kontrollü basının oluşumunu sağlayan tedbirler ile basında kısıtlamaları devam ettirmiştir.²⁸³

Bu dönem gazetecilik genel itibariyle sosyal ve siyasal olguların değerlendirilerek kamuoyunu bilgilendirmek, özgürlük, eşitlik ve meşrutiyet düşüncelerini halk tabanına yaymak ve toplumsal destek sağlamak amacıyla yapılmış, fikirsel ve mücadeleci gazeteciliğin örnekleri verilmiştir. Bu dönem gazeteye, toplumun değiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından araç rolü yüklenmiş, özgürlüğün savunma metası olarak bakılmıştır.²⁸⁴

²⁸⁰ Demir, **a.g.e.**, s.s. 85-87

²⁸¹ İnuğur, **a.g.e.**, s.s. 214-215

²⁸² Topuz, **a.g.e.**, s. 47

²⁸³ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif yayınları,2006, s.63

²⁸⁴ İnuğur, **a.g.e.**, s. 230

II. Meşrutiyet ile birlikte özgürlük havasının basına yansması “*otuz yıllık suskunluğun tepkisi*” olarak değerlendirilebilir.²⁸⁵ Cemiyetleşme dönemi ile basında da hareketlerin olduğu görülerek siyasi partilerin artışının yanında gazetelerin hem sayısal olarak hem de fikirsel olarak çeşitlendiği görülmektedir. Fakat bu çeşitlenmeye paralel baskı unsuru da artmıştır. 1909 yılında meclisten kabul edilerek geçen ve sansürü resmiyete döken yeni Basın Kanunu sıkı idareciliğin kanıtı olmuştur.²⁸⁶

Anadolu’da ulusal direniş hareketlerinin doğduğu 1919 yılı itibariyle direniş örgütlenmesi başlarken “*Milli Mücadele Basını*” da buna paralel doğmuştur.²⁸⁷ Mütakere dönemi basın, üç koldan yayın hayatını sürdürmüştür. Milli Mücadeleyi destekleyen, buna karşı olan ve bu harekete karşı sempati duyarak yazılar yazan grupların oluşturduğu Mütakere dönemi basını, 1919 ile 1923 yılları arasında faaliyet göstermiştir.²⁸⁸ İtilafçı gazeteler, ittifakçı düşmanlığı yazılarını sürürken, Mustafa Kemal ve Fethi Bey’in kurdukları Minber gazetesi ulusal uyanış yazıları ile milli mücadelenin yanında yazılara yer vererek yayın hayatını devam ettirmiştir.²⁸⁹ Ankara Hükümetinin resmi yayın organı haline gelen Hakimiyet-i Milliye gazetesi 1920 yılında basın hayatına başlamış, ulusal bağımsızlık mücadelesinin unsurlarından biri olmuştur.²⁹⁰

1923 yılında cumhuriyetin resmi yönetim şeklini almasıyla basında önceden oluşan gruplaşma devam etmiş, bu sefer hilafetin savunmasını yapan ile laikliği besleyen basın doğmuştur.²⁹¹ Bu Osmanlı modernizasyon sürecinde görüş farklılığı taşıyan İslamcı ve Batıcı kanadın basına bu dönemde yansmasının bir sonucunu

²⁸⁵ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 87

²⁸⁶ Topuz, **a.g.e.**, s.s. 82-86

²⁸⁷ **a.g.e.**, s. 117

²⁸⁸ **a.g.e.**, s.s. 98-99

²⁸⁹ Tevfik Çavdar, **İz Bırakan Gazeteler Ve Gazeteciler, Babıali’den Geriye Ne Kaldı?**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2007, s.s. 62-65

²⁹⁰ Topuz, **a.g.e.**, s. 119

²⁹¹ **a.g.e.**, s. 143

oluşturmuştur. 1920 yılı ile kurulan mecliste oluşan birinci ve ikinci grupların fikirsel ifadesi olan basın organları, yazılarıyla kendi gruplarına ait düşünceleri savunma aracı olarak kendi basın organlarını çıkarmış ve bu şekilde basın kampa bölünmüştür.

1929 Ekonomik Buhran dolayısıyla liberalizm yanlı politikaların popülerliğinin azalması ve kapitalist dünyadaki politikaların çöküşü, otoriter rejimlerin kuvvetlenmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye’de kurulan tek parti rejimi ile devlet müdahalesinin ve kontrollü yönetimin uygulanması otoriter rejim uygulamalarını teminat altına almıştır.²⁹² Bu durum basının tek sesli olmasına sebebiyet vermiştir.²⁹³ Milli Şef döneminde basın, CHP’nin güdümü altında faaliyet gösterirken basına karşı uygulamalar katı bir şekilde devam etmiştir. 1925 yılında Takrir-i Sükun Kanununun ilan edilmesi ile basına karşı baskı, sansür, kapatma ve cezalandırma sistemleri daha da artmıştır. 1931 yılında ilan edilen basın yasası ile yayınların hükümet cephesine uygun olmayışı ile kapatılmasının uygun olması yasaya bağlanmıştır. Türkiye’de rejim muhalefetin yok oluşunu getirmiş, 1935 yılında Türkiye, muhalefetsiz siyasal hayatını resmileştirerek tek partili devletin varlığını kuvvetlendirmiştir.²⁹⁴ Bu dönemin basını da bu resmiyete uygun yazılarını sürdürerek Milli Şefe olan itimat içerikli manşetlerini arttırmıştır.²⁹⁵

1946 yılından 1950 yılına kadar geçen dönemde Türkiye’nin çok partili hayata adım atmasıyla beraber basında da çok sesliliği beraberinde getirmiştir. Özellikle DP’nin yayınlarla yaptığı eleştirileri basın üzerinde olan kısıtlamalar olmuştur. DP bu bağlamda basın özgürlüğünün savunuculuğunu yapmıştır.²⁹⁶ Bundan dolayı dönemin gazeteleri DP yanlısı basın anlayışıyla yazılarını sürdürmüş, DP

²⁹² Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 2007, s.17

²⁹³ Koloğlu, **a.g.e.**, s.s. 117-119

²⁹⁴ Ahmad, **a.g.e.**, s. 21

²⁹⁵ Murat Erdin, **Silahsız Kuvvetler Medya, Darbelerde Basının Ayak Sesleri**, İstanbul: Destek Yayınevi, 2010, s.18

²⁹⁶ Topuz, **a.g.e.**, s. 185

politikalarını destekler basın anlayışı gütmiştir.²⁹⁷ DP, muhalefetteyken yapmış olduğu basın özgürlüğü savunuculuğunu iktidara geldiği vakit, basına karşı kısıtlamalara başvurarak son vermiştir. 1955 yılından sonra DP, basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yönde çıkarttığı yasalarla basında tepkilerin artmasına neden olmuştur. Bu basın ile DP arasında gerilimi başlatmıştır. Çünkü DP, basında var olan eleştirilere karşı tahammülsüzlük gösterdikçe baskıyı daha da arttırmaya başlamıştır.²⁹⁸

1960 yılı ile darbenin olması basına kısa da olsa özgürlük getirirken askeri vesayetın kurulması ile basına karşı uygulanan kısıtlayıcılık varlığını bu dönemden sonrada sürdürmüştür. 1961 Anayasası ile basının özgürlüğü güvence altına alınmış, 2 Ocak 1961 yılında kabul edilen 212 sayılı yasa ile de basında çalışanlara dair yeni düzenlemeler getirmiştir. Basının özgür olduğunu, sansür edilemeyeceğini, ön izin ve mali teminat şartlarının aranmayacağını belirten yasalarla birlikte ilk kez anayasada, basın özgürlüğünün milli güvenlik ve genel ahlaki korumak için, kişilik haklarına tecavüzü sonlandırmak için ve suça teşviki önlemek için sınırlandırma ifadeleri kullanılmıştır.²⁹⁹

Basın özgürlüğünün kısıtlanması ve var olması olgusu her darbe öncesi ve sonrası oluşan bir sistematik ve periyodik şekilde işleyen mekanizma gibi devam etmiştir. Nitekim basın özgürlüğünü savunan muhalefet, iktidar olduğu vakit kısıtlamalar yoluyla basını denetim altına almaya başlamıştır. Askeri vesayetın yarı ve tam şekilde uygulandığı dönemlerde bu sistem aynı şekilde devam ederek ilk dönemler basının serbestliği savunularak özgürlükleri korumaya alınsa da eleştirilere tahammül edilmeyen çerçevede baskı ve zor yoluna başvurulmuştur. Bu durum, Türkiye’de basının gelişimine engel olan bir gelişme olmuştur.

²⁹⁷ Nebil Özgentürk, **Cumhuriyette Günümüze Basının Kısa Tarihi**, ed. Melda Davran ve Ali Sekmeç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s.s. 23-24

²⁹⁸ Özgentürk, **a.g.e.**, s. 25

²⁹⁹ Demir, **a.g.e.**, s.s. 167-168

1.4.2.Türk Basınının Dönüşümü

1960'lı yıllar sonrasında basına yeni teknolojilerin gelmesiyle basında değişiklik döneme de girilmesini sağlamıştır. Bu dönem yeni sermayedar kesimin ortaya çıkmasıyla basın ile sermaye ve iş çevreleri arasındaki ilişkiler artmıştır.³⁰⁰ Batı'da basının gelişimi kapitalist ekonomi politiği ile paralellik arz ederek gelişim gösterirken bunun Türkiye'ye yansımaya beraberinde getirmiştir. Ticaret, politika ve basının birbirlerinden etkilenecek dönüşüm sürecine geçişi Türkiye'de 1960'lı yıllar ile birlikte olmuş, bu dönemde içerik, biçim, dil, hitap şekilleri değişiklik göstermiştir.³⁰¹ Bu durum Türkiye'deki yayıncılık politikasının da değişimini beraberinde getirerek, ulus bilinci oluşturmada kullanılan ve devlet gözetiminde olan basın anlayışında sapmalar gerçekleşmiştir. “*Fikirsiz gazetecilikten kitleli ve ticari gazeteciğe geçiş*”, modern basım tekniklerinin Batı'dan Türkiye'ye gelmesi sonucu olmuştur.³⁰²

Değişim Batı'da oluşurken haberleşme ağının gelişiminde rekabet anlayışını beraberinde getiren “*deregülasyon*” ve “*özelleştirme*” itici güç oluşturmuştur. Bu değişimin kaynağı ise neoliberal politikalarından gelmiştir.³⁰³ Özel sektörün gelişimi ile her alanda olduğu gibi kitle iletişim alanında da yaşanan değişim, 1990'lı yıllara gelindiği vakit kendisini hissettirmiştir. Değişim ile birlikte medya sektöründe yaşanan bilginin metalaşması ve pazarda okuyucuyu müşteri olarak değerlendirmesi haberlerin söylemlerinde değişikliği getirerek basının halkın dikkatini daha çok çekebilmek adına ticarileşmesi gerçekleşmiştir. Enformasyonun pazarda alınıp satılabilen mal olarak değerlendirilmeye tabii tutulması sonucu kitlelere ulaşmada kar amacı güdülmüştür. Bu şekilde basın, toplumsal sorumluluk anlayışından uzak kalarak piyasada ayakta kalabilme ve kar edebilme anlayışına yönelmiştir.³⁰⁴ Bu

³⁰⁰ Koloğlu, a.g.e., s. 135

³⁰¹ Gülseren Adaklı, **Türkiye'de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet Ve Kontrol İlişkileri**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s.s. 112-113

³⁰² a.g.e., s. 114

³⁰³ A. Raşit Kaya, **İktidar Yumağı, Medya, Sermaye, Devlet**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s.114

³⁰⁴ a.g.e., s. 139

durum medyanın mülkiyet yapısındaki değişikliği ve tekelleşmesi dolayısıyla olmuştur. Batı’da serbest piyasa, özel mülkiyet ve ticari ilişkilerin yeni boyut kazanmasıyla bunların medya kuruluşlarını etkilemesi Türkiye’ye de yansımış, medya bir değişim geçirmiştir. Bu değişimin temelinde hem ekonomik hem de teknolojik gelişim etkili olmuştur.

1980’li yıllarla birlikte Türkiye’de kapitalist ekonomi politikalarının etkisiyle oluşan basın, basın dışı kuruluşlarla varlığını tamamlayarak sermaye gruplarının egemenliği altına girmeye başlamıştır.³⁰⁵ Basındaki gelişme ve değişim Türkiye’nin dışı açılarak liberal politikaları benimsemesi ile oluşmuş, yapısal dönüşüm “*Ekonomi İstikrar Önlemleri*” paketinin açıklandığı 24 Ocak 1980 tarihinde olmuştur.³⁰⁶ Böylece 1980’li yıllara kadar Türkiye’de hakimliği sağlayan asker, bürokrat, seçkin sınıfın yanına 1980’li yıllardan sonra sermaye sınıfı yani Batı’nın burjuva olarak adlandırdığı Türkiye’deki orta sınıf da eklenmiştir.³⁰⁷

Kapitalist üretim ilişkilerinin Türk medyasına yansısıyla birlikte kitle iletişim alanında gazeteci olmayan ve basın dışından gelen gazete sahipleri yani medya patronları dönemine girilmiştir.³⁰⁸ Medyada başlayan holdingleşme dönemi ile büyük medya grupları oluşmuş, bu gruplar her sektörde faaliyet gösteren kesim olmuştur. Ticaret ile ilgilenen kesimin medya kuruluşunu kurmasıyla kendi çıkarlarını savunacak bir organa kavuşarak ticari anlaşmazlıklarda rekabet dahilinde olduğu kuruşu tenkit edecek veya devlet ile olan ilişkilerini belirleyecek haber sunumlarına yer verecek güce sahip olması gerçekleşmiştir.³⁰⁹ Medya holdinginin içinde hizmette bulunan kesim ise bu dönemde sendikasıylaştırma operasyonu ile birlikte işsizlik korkusu dolayısıyla mensup olduğu kuruluşun sahiplendiği düşünceye göre safını almak durumunda kalmıştır.³¹⁰

³⁰⁵ Adaklı, **a.g.e.**, s. 137

³⁰⁶ Beybin Kejanlıoğlu. **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s.192

³⁰⁷ Demir, **a.g.e.**, s. 186

³⁰⁸ Kaya, **a.g.e.**, s. 239

³⁰⁹ Adaklı, **a.g.e.**, s. 306

³¹⁰ **a.g.e.**, s. 295

Sermaye gruplarının elinde olan medya ile basın bağımsızlığını yitirmiş, geleneksel sorumlulukları dahilinde hareket etmekten çok çıkar odaklı harekete yönelmeye ve buna paralel haber aktarımına ağırlık vermiştir. Yeniden yapılanma ve bu yapılanmaya bağlı dönüşüm içerisinde olan medya, piyasadaki küçük girişimcileri tasfiye etmiş ve bu durum pazarın büyük medya kuruluşlarına kalması ile sonuçlanmıştır. Pazarda kalan büyük medya kuruluşlarının kendi aralarındaki rekabeti, çıkar odaklı olduğu gibi devlet ile olan ilişkisine de bağlı olmuştur. Bu şekilde medya sermaye iktidar üçgeni kurulurken ideolojisi pazar mantığı ile oluşan kuruluşlar, kar maksimizasyonu ile hareket dahilinde hareket etmektedir.

2.ASKERİ MÜDAHALELER VE BASIN

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana devlette ordunun ayrı bir konumu olmuştur. Ordunun bu konumu sosyal ve kültürel olarak aldığı miras olan Osmanlı İmparatorluğundan gelmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de var olan ordu ve siyaset yapısının anlaşılabilmesi için Osmanlı Devleti’nin yapısının çözümlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) siyasal hayatta Osmanlı ile köklerini bulanıklaştırma çabalarına rağmen bu kurumun ideolojisi ve geleneksel değerleri Osmanlı’dan gelmektedir.³¹¹

Türkiye’yi cumhuriyet şekli ile yönetime kavuşturan kadronun asker ve seçkinci zihniyetten gelmesi ve Osmanlı’da başlayan reform hareketlerinin toplumsal bağla ilgili olmayıp asker ve bürokrat kadronun temelinde gelişmesi siyasi alanda ordunun sivil alana hükmü sonucunu vermiştir. Asker kanadın yönetim şeklini oluşturması, Türkiye Cumhuriyeti rejiminin herhangi bir şekilde tehlikeye girmesi ile bu kadronun duruma müdahale etmesi sonucunu doğurmuştur.³¹² Bu şekilde hukuk devleti şeklinin ordunun sivil hayata müdahalesi ve bu müdahale sonrası gelen anayasalar ile sıkıyönetimin sağlanması gerçekleşmiştir.³¹³ Türk Silahlı Kuvvetlerin bu durumunu Serdar Şen, “*ordu, her şeye rağmen korunması gerekenin temsilcisi*” olarak değerlendirmiş, demokrasiyi korumak isterken demokrasinin ilkelerine uymadığını belirterek yine de ordunun Türkiye’de hem halk hem de devlet katında önemli bir yerde olduğunu vurgulamıştır.³¹⁴

TSK İç Hizmet Yönetmeliğinin 35. maddesinin gereğince sistemin koruyuculuğunu üstlenen bu sınıf, Türkiye siyasal hayatının içinde her zaman söz sahibi olmuş, bu cumhuriyetin kuruluş aşamasında rolü olan ordunun etkin

³¹¹ Serdar Şen, **Geçmişten Geleceğe Ordu**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000, s.10

³¹² **a.g.e.**, s.21

³¹³ Zafer Üskül, **Siyaset Ve Asker**, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s.41

³¹⁴ Serdar Şen, “Ordu Korunması Gerekenin Temsilcisi”, **Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri**, ed. Hıdır Göktaş ve Metin Gülbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.100

olmasıyla bağdaştırılarak ordunun gelenekselci tepkisi açıklamaktadır.³¹⁵ “Cumhuriyeti koruma ve kollama” görevi ile kodlanan sınıf, askeri müdahalelere bu bakımdan hukuksal meşruluk kazandırmaya çalışmıştır.³¹⁶

Ordu, yapılan her müdahale sonrası yönetimi sivil kanada devretmiş olsa da siyasal hayatta iktidarda kalabilmek adına sivil kadro, orduyu yanına alarak hareket etmeyi daha uygun görmüştür. Sivil kadronun muhalefetteki kesime karşı kullanabileceği en etkin silah daima ordu olmuş, kriz durumlarında orduyu kendi tarafına çekerek asker ve sivil ittifakını gerçekleştirmiştir.³¹⁷ Bu durum ordunun siyasal hayatta önemli ve tepkisini her vakit koyabilecek organ olduğunun göstermektedir. Bir kurum olarak ordu, tek başına idare ele alabilen fakat aldığı idareyi transfer eden bir niteliğe sahip olmuştur.³¹⁸

2.1. 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler, Türkiye’de çok partili hayat geçişte ikinci seçim olmakla beraber siyasal hayatta seçimle başa geçen ve bu şekilde yönetimi değiştiren kadronun halkın CHP’ye olan huzursuzluğunu kanıtlamasıyla sonuç bulmuştur. Bu seçim sonuçlarına göre; DP, oyların %53.35’ini alarak iktidara gelmiştir.³¹⁹

Bu dönemle Türkiye’de çok partili hayata geçiş yaşanmış, orta sınıfın iktidarı dönemi başlamıştır. DP iktidarının ilk dönemi, toplumsal ve ekonomik bakımdan

³¹⁵ Kurtuluş Kayalı, **Ordu Ve Siyaset 27 Mayıs – 12 Mart**, İstanbul: İletişim Yayınları,2012, s.s. 34-35

³¹⁶ Serdar Şen, **Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplum Mühendisliği** , İstanbul: Su Yayınları, 2011, s.17

³¹⁷ Levent Ünsaldı, **Türkiye’de Asker Ve Siyaset**, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008, s.s. 183-185

³¹⁸ Nuran Yıldız, **Türk Ordusunun Medya Ve Siyasete Spin Etkisi Tanklar Ve Sözcükler**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2010, s.s. 27-28

³¹⁹ Süleyman Kocabaş, **T.C. Devleti Tarihi 5, Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)**, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2011, s.46

çok iyi bir dönemle sonuçlanmış, halk ile idareciler arasında karşılıklı güvenin kurulması sağlanmıştır.³²⁰ Kırsal kesimin ihtiyaçları karşılanmış, ekonomi düzene sokulmuş ve siyasal hayatta stabilize sağlanmıştır.³²¹ Bu dönemden sonra DP, baskı dönemine girerek CHP'nin iktidarda iken yapmış olduğu yanlışlıkları yapamaya başlayarak eleştiriye tahammülsüz davranmış, 1957 seçimlerinde tekrardan iktidar patisi olarak seçilse de yanlışlara devam etmiştir. Dış borçlarla gelen ekonomik sıkıntının iyice açığa çıkmasıyla beraber CHP'nin eleştirmelerinin daha hüküm alması 1958 döneminden sonra daha fazla sıkılaştırma politikasını da beraberinde getirmiştir.³²² Bu durum askerde ve muhalefette huzursuzlukları başlatmıştır. Bu dönemde sadece dikkati çeken DP'nin icraatları değil, DP'nin iktidar dönemi boyunca ordunun sorunlarının var olması olmuştur. 1960 yılında CHP'nin araştırılması için kurulan "*Tahkikat Encümeninin*" kurulması DP'ye karşı oluşacak kutbun son noktasını oluşturmuştur.³²³

27 Mayıs 1960 tarihinde hazırlıklar tamamlanarak genç subay cuntacıları tarafından yapılan darbe ile Türkiye siyasal hayatından demokratik bağlamda gerilemenin nedenini teşkil etmiştir. 1960 Darbesi, "*sivil demokratik yönetimin inkarı*" ve "*darbelerin meşrulaştırılması*" açısından değerlendirilmektedir.³²⁴

DP'nin demokratik uygulamalar dışına çıkması ile diktatörce iktidarı devam ettirmesi, oluşan kardeş kavgasının bitmesi Milli Birlik Komitesi'nin ülke yönetimine el koymasının gerekçelerini oluşturmuştur.³²⁵ Bu dönem, basın incelendiği zaman Hürriyet, Cumhuriyet gazetesinin ihtilalden yana tavır sergilediği ve darbe yanlısı manşet ve yazıları ile durumu değerlendirdiği görülmektedir.

³²⁰ Ali Fuad Başgil, **27 Mayıs İhtilali Ve Sebepleri**, çev Cemal Aydın, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 2008, s. 82-83

³²¹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000, s. 141

³²² Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s.253

³²³ Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.80

³²⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s.104

³²⁵ Hayati Tek, **Darbeler Ve Türk Basını**, İstanbul: Elips Kitap, 2006, s. 27

Milliyet gazetesi ise 1957 yılı itibariyle DP politikalarının yanlısı tavrını değiştirmiş, darbenin savunucusu olmuştur.³²⁶ Genel itibariyle bakıldığında DP yanlısı tavırdan olan basın, darbenin oluşuna karşı destekleyici tutumda yazılarıyla ön planda olmuştur.³²⁷

2.2. 12 MART 1971 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN

12 Mart Askeri Müdahalesinin temelinde ordunun askeri vesayetini kurarak hazırladığı 1961 Anayasasının vermiş olduğu düşünsel özgürlükler ironik olarak bu müdahaleyi gerekli kılama nedeni olmuştur.

Süleyman Demirel'in başında olduğu Adalet Partisinin (AP) iktidarı döneminde ekonomide var olan gelişmelerin gerilediğini görmek mümkündür. Zaman içinde ekonominin bozulmaya başlaması işçi hareketlerine neden olmuştur.³²⁸ Bu dönem işçi hareketlerinin olduğu kadar solun da düşünsel manada hareketlendiği görülmektedir. Özellikle 1962 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP), 1967 yılında kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Devrimci-Gençlik (DEV-GENÇ) sosyalist hareket olarak nitelenen muhalefetin odağı haline gelmiştir.³²⁹ Aynı zamanda muhafazakar kesimin de muhalefet cephesinde oluşu Türkiye'de ideolojik olarak farklılaşmanın yoğun olduğu bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu şekilde muhalefeti oluşturan bu grup, ulusal meselelerle antiemperyalist şekilde üniversiteler ve işyerlerinde kamplaşmıştır.³³⁰ Bu dönem ideolojik kamplaşma kendini hissettirmeye başlayarak çatışmalar vuku bulmuş, her türlü yayın yasaklanmış, yayınların sahipleri tutuklanarak yargılanmış ve işkence dönemine girilmiştir.³³¹ Bu dönemin en belirgin özelliği düşünce ve

³²⁶ a.g.e., s.s. 27-32

³²⁷ a.g.e., s. 90

³²⁸ Vildan İyigüngör, **Medyada Tanıklık: Türkiye'de Askeri Darbeler**, İstanbul: Beta Basım, 2009, s.23

³²⁹ Seyfi Öngider, **Türk'ün Darbe İle İmtihani**, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2010, s. 116

³³⁰ Cengiz Sunay, **Türk Siyasetinde Sivil Asker İlişkileri 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül Ve Sonrası**, Ankara: Orion Kitabevi, 2010, s. 155

³³¹ İyigüngör, a.g.e., s.26

düşünceyi açıklama özgürlüğüne ve dolayısıyla basın özgürlüğüne karşı yasaların demokratik olamayacak şekilde düzenlenmesi olmuştur.³³²

12 Mart Muhtırası öncesinde ülkede gerginlik havası hat seviyeye ulaşmış, duruma müdahale konusunda askerinin tam vesayetini sağlayacağı şeklinde bir önlem alınmasından yana olunmayarak Kuvvet Komutanları, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarına muhtıra vererek Demirel'in istifasını istemişlerdir. Bu muhtıranın da gerekçesi, ülke genelinde yaygınlaşan kardeş kavgası ve bundan ötürü toplumsal huzursuzluk olmuş, yasalardan aldıkları yetki ile cumhuriyeti korumak ve kollamak görevini ifa etmek için idareye tekrardan el konulmuştur. Bu şekilde istifa etmek zorunda kalan Demirel Hükümeti dönemi ardından özgürlüklerin sınırlandırıldığı ve sıkı yönetim şartlarının ağırlaştığı Nihat Erim Hükümeti dönemine geçilmiştir.³³³

Bu dönem, basına genel bir değerlendirme ile bakıldığından 1960 Darbesinin yanında olan basının bu müdahalede karşı tavır aldıkları görülmektedir. Ancak genel değerlendirme ile yapılan bu bakış açısını dönemin önemli tirajlara sahip yazılı basın organları bozmaktadır. Önde gelen gazetelerin muhtıraya destek vererek, müdahaleyi haklılaştıran sebep öne sürmeleri, ordunun görevini icra ettiğine dair manşetleri basında müdahale yanlılığının örnekleri olmuştur.³³⁴

2.3. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ VE BASIN

1971 Askeri Müdahale sonrası siyasal hayat, karmaşık ve sorun içerisinde 1980 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde terör olayları baş göstermiş, sağ-sol çatışması yaşanmış, ekonomi düzeltilememiş ve bu nedenle Türkiye kaos ortamına sürüklenmiştir. 12 Mart dönemi sonrası bürokrasi yönetiminin siyasal hayattan izole

³³² Topuz, **a.g.e.**, s. 250

³³³ Erdoğan, **a.g.e.**, s.s. 137-138

³³⁴ Tek, **a.g.e.**, s. 92

ettiği gruplar, kısa zamanda güçlenerek siyasa üretimi başlatmış ve tekrar rejimin asker ve sivil bürokrasisi tarafından tehlike olarak addedilmişlerdir.³³⁵

1973 Genel Seçimleri sonucunda 1972 yılında CHP Genel Başkanı olan Bülent Ecevit önderliğindeki CHP, birinci şekilde sandıktan çıkarken sağdaki partilerin oylarının bölünmesi dolayısıyla koalisyon hükümetinin kurulması sonucuna ulaşılmış ancak partilerin bir araya gelmesi zor olmuştur.³³⁶ Bu seçim sonucunda CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon oluşturarak “*laik ve dinci ittifakını*” gerçekleştirmiştir.³³⁷ CHP ile MSP’nin ideolojileri farklı olmasına rağmen ortak yönleri de bulunmaktadır. Temel özgürlükler, sosyal adalet, demokrasinin yaşanır hale getirilebilmesi, toplumsal kalkınma, ekonominin düzeltilmesi konularında aynı fikirsel düzlemde birleşmeleri bu iki partinin ortak hükümet kurmasını sağlamıştır.³³⁸ Ancak bu koalisyonun ömrü uzun bir şekilde sağlanamamış sağı sola karşı bir blok haline getiren Demirel’in Milliyetçi Cephe Hükümetleri ile yönetim devam ettirilmiştir. İdarenin devamı, toplumsal bağlamda sorunların çözümünü getirememiş, gerginlik günden güne artarak devam ederken cumhurbaşkanı seçimleri huzursuzluğu tetiklemiştir. Toplumsal çatışmanın hız kazanması sıkıyönetimin ilanına neden olmuştur. Partiler arası çatışmalar, sokaklara yansımıştır.³³⁹

Bu ortamda, rejime yönelik saldırıların olduğunu, devlet organlarının işlemez hale geldiğini, can ve mal güvenliğinin yok olduğunu, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin çoğaldığını ve resmi ideoloji yerine farklılaşmaların geldiğini ve bu yüzden Cumhuriyetin kazanımlarını korumaya yöneldiğini arz eden Silahlı Kuvvetler, 12 Eylül 1980 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi çerçevesinde bir bildiri yayınlayarak yönetime el koyarak tüm yetkileri elinde toplamıştır.³⁴⁰ *Emir-komuta zinciri*”

³³⁵ Şükrü Karatepe, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s. 235

³³⁶ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 140

³³⁷ Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila ve Rıdvan Akar, **12 Eylül Türkiye’nin Miladı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2010, s.26

³³⁸ Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler**, İstanbul: Şehir Yayınları, 2005, s.29

³³⁹ Erdoğan, **a.g.e.**, s.s. 142-144

³⁴⁰ Tek, **a.g.e.**, s. 131

halinde ve planlanarak yapılan bu darbe sonrası siyasal partiler yasaklanmış, parti liderleri tutuklanmış ve haklarından davalar açılmıştır. 12 Eylül Müdahalesi ile MGK kararları doğrultusunda sıkı yönetim başlatılmış, özgürlükler askıya alınarak yeni anayasanın kurulmasına dair çalışmalar başlatılmıştır.³⁴¹

Yapılan bu darbe ile Türkiye demokratik hayatı tekrardan engele uğrayarak demokrasi açısından gerileme döneminin yaşanması ve olası bir darbenin daha meşru sayılması sağlanmıştır.

Darbenin basına yansımaları gazetelerin kapatılmasına, gazetecilerin tutuklanmasına neden olmuş, basın özgürlüğüne son verilerek sıkıyönetim kanunlarıyla sansür yetkisinin oluşturulması ile farklılaşmanın önüne geçilmiştir.³⁴² Genel olarak gazetelerin bu dönem değerlendirmeleri yapıldığında Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyetin haber ve metin başlıkları ile darbeyi destekleyici oldukları görülmektedir.³⁴³ Basın, kamuoyu oluşturmada önemli görev üstlenmiş, bu nedenle siyasal haberlerde dönemin gerekliliği dolayısıyla okuyucu kitlesinin duygularına göre haberlerini tanzim etmiştir.

2.4. 28 ŞUBAT 1997 POSTMODERN DARBESİ VE BASIN

İslamcı akım, toplumsal ve siyasal süreçte etkisini yitirmeden devam eden hareketlilik arz etmiştir.³⁴⁴ Tek parti döneminden günümüze değin olağan baskı ve sıkıyönetimlerle bastırılrsa da içten içe kendini gösteren hareket olmuştur. Bunun ilk siyasal hayata yansıması DP ile olmuş, 28 Şubat döneminde ise Refah Partisi (RP) ile varlığının devamını kanıtlamıştır.

Milli Görüş çizgisi 1970'li yıllarda belirmiş ancak demokrasi sisteminin engellere uğramasıyla siyasi hayatta faaliyet göstermemiştir. 1971 yılında kurulan

³⁴¹ Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", **Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003**, ed. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 2011, s.39

³⁴² Topuz, **a.g.e.**, s. 259

³⁴³ Tek, **a.g.e.**, s.s. 148-150

³⁴⁴ Tevfik Çavdar, **Türkiye Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s.327

Milli Nizam Partisi (MNP) ile 1972 yılında kurulan Milli Selamet Partisi (MSP), RP selefleri olmuş, milli görüş ideolojisinin devamını sağlamıştır.

RP, 1990'lı yıllara gelindiği vakit tabanı ile birlikte ilerleme kaydetmiş, siyasette varlığını göstermiştir. 1991 yılındaki genel seçimlerde dördüncü parti olarak ve meclise girmeyi başarmıştır. RP'nin esas başarısı 1994 yılında yapılan yerel seçimlerde belirginleşmiş, tabanın koalisyon hükümetlerine ve ülkedeki gidişata karşı duyduğu hoşnutsuzluğu seçimlere yansıtması sonucu ve özellikle de 5 Nisan 1994 Kararları sonrasında oluşan hem politik hem iktisadi kriz sonrasında seçimlere gidilmesi RP milletvekilleri beş büyükşehir belediyesinin başkanlığına sahip olmasını sağlamıştır. RP'nin bu başarıyı sağlamasının diğer bir nedeni olarak hiçbir partinin denemediği yollarla kamuoyu ile bulup, çalışmalarını teşkilatlanma esaslı tutarak, kendilerini anlatarak tamamlamışlardır.³⁴⁵ Bu başarı, siyasette farklı yolların araması ve ülkedeki kaos ortamının vermiş olduğu sonucun etkisi ile oluşmuştur.³⁴⁶

Bu dönem, kaos ortamının yaşandığı, gözaltı süresinde kaybedilenlerin olduğu, sivil toplumun sesini yükselttiği, hayalet parmakların ülke üzerinde dolaşarak çatışmalara sebebiyet verecek kışkırtmaların yaşanması dolayısıyla hareketlenmenin hızlandığı bir süreç olmuştur.

24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerin sonucuna göre RP %21.37 ile birinci parti olarak seçimleri geçmiştir.³⁴⁷ Bu, 28 Şubat'ın gerekçesini oluşturacak nedenlerden bir tanesi olmuştur. Sonuç, Türkiye'nin siyasal hayatında değişimlerin olacağını belli etmiştir.³⁴⁸ Fakat resmi ideolojinin muhafazakar kesimi yönetimi bu kesime vermemekle kararlı davranmış bundan dolayıdır ki kimse RP ile koalisyon kurma istediğinde olmamıştır. Ancak siyasi hayatın getirdiği zorunluluk

³⁴⁵ Nevzat Bölügiray, **28 Şubat Süreci 2**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000, s. 27

³⁴⁶ Mehmet Ali Birand ve Reyhan Yıldız, **Son Darbe 28 Şubat**, İstanbul: Doğan Kitap, 2012, s.s. 62-65

³⁴⁷ Çavdar, **a.g.e.**, s.332

³⁴⁸ **a.g.e.** , s. 113

dolayısıyla, Doğru Yol Partisi (DYP) ile Anavatan Partisinin (ANAP) koalisyonunun kısa sürmesi DYP'yi RP'si ile koalisyon kurdu muştur.³⁴⁹ 1996 yılında DYP ile RP, Refahiyol Koalisyon Hükümetini kurmuşlardır.

2.4.1. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesinin Nedenleri

Refahiyol Hükümetinin kurulması ve Türkiye siyasi hayatında milli görüş çizgisinin toplumsal tabanı da yanına alarak iktidarı paylaşması, laik kesim tarafından yapılacak olan darbenin gerekçesini hazırlamıştır.

Hükümet kurulduktan kısa bir süre sonra Necmettin Erbakan'ın İran gezisi, Libya Ziyareti, Başbakanlık Konutunda verdiği iftar yemeği, Susurluk olayının sivil toplum tarafından protesto edilmesinin RP aleyhtarlığına dönüşümü, Kudüs gecesi, İslam Ortak Pazarının kurulması için RP'nin söylemleri, Cuma namazlarının protesto gösterilerine sahne oluşu, türban yasağının kaldırılması gerektiğinin açıklanması darbenin nedenlerini oluşturmaktadır.

Bu olaylar karşısında asker kanadı sessiz durmamış, rejimi korumak amaçlı faaliyetlerine başlamıştır. RP'ye karşı psikolojik stratejilerin kullanılmaya başlanması, propaganda şekli ile kamuoyunun bilinç altına girilerek olanı değil kendilerinin olmasını istediklerini arz etmeleri, yapılan brifingler ile üst yönetimlerin laik kampa doğru çekilmesi, Batı Çalışma Grubunun faaliyetleri (BÇG), irticanın ülkeye geldiği söylemleri ile özellikle askerinin medyayı keşfederek basın ile denetim altına alma taktikleri, görünmez ellerin oluşturduğu ve basına sızan kasetler, Aczmendilerin oluşumu 28 Şubat'ın oluşumunu önceden gösteren hareketlenmeler olmuştur.³⁵⁰ Mustafa Erdoğan bu nedenleri ideolojik, kültürel, sosyo-ekonomik olarak kategorize etmiş, "*Anadolu sermayesinin*" oluşumu ile merkezin çıkarlarının zedelenmesi darbenin oluşumuna kaynaklık eden faktörler arasında sıralamıştır.³⁵¹

³⁴⁹ Hakan Akpınar, 28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001, s.s. 41-42

³⁵⁰ Ezgi Gürses, 28 Şubat Demokrasi Ters Şeritte, İstanbul: Şule Yayınları, 2012, s. 103

³⁵¹ Mustafa Erdoğan, "28 Şubat Darbesi", **28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Analizi**, İstanbul Birey Yayıncılık, 2007, s.27

2.4.2. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı ve Kararları

28 Şubat 1997 tarihinde yapılan ve Türk siyasal hayatında medyanın kullanımıyla postmodern - son darbe olarak geçecek olan tarihi toplantı hükümet ve asker kanadının toplanmasıyla başlamış, kuvvet komutanlarının 28 maddelik bildiri ile son bulmuştur.³⁵² 28 Ocak 1997 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısından bir ay sonraki toplantı gündemi belirlenmiştir. 28 Şubat günü iritica hareketlerinin konuşulması için kayıtlara son darbe olarak geçecek ve tavsiyeden çok talimat niteliğinde olan bildirinin imzalanmak üzere hükümete sunulması ile sona erecek MGK toplantısı başlamıştır. 9 saatlik toplantı süresince Erbakan ılımlı şekilde tavır alırken asker kanadı üslubunu daha sert bir şekilde takınarak laikliğin savunuculuğu görevini ifa etmiştir.

5 Mart 1997 tarihinde Erbakan bildiriye imza atarken kamuoyunda seçkin kanadın medya ile ittifakı sonucu oluşan etkileşim Refahyol Hükümetinin de sonunu hazırlamıştır. DYP'den istifa krizlerinin yaşanması ve RP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine başvurulması koalisyon hükümetinin güç kaybetmesine yol açarken Erbakan'ın istifası ile Refahyol Hükümeti son bulmuştur. Ancak 28 Şubat etkileri günümüze değin süregelmektedir. Demokratik sistemin uygulanmasına karşı hareket halinde olan grubun, 1997 yılında darbe ile ortaya çıkardığı faaliyetler 1998 yılında etkisini daha da göstermiş, laikliğin ve cumhuriyetin kazanımlarını korumak adına baskılar devam etmiştir.

Medya, bu süreçte etkin şekilde kullanılmıştır. Medyanın bu süreçte halkı bilgilendirme görevinden saparak yanlı haberler ile manşetlerini belirlemesi, etkileme gücünü kullanması ve bu devrede etkin rol alması bu darbenin postmodern olarak adlandırılmasının bir nedenini teşkil etmektedir.³⁵³

³⁵² Nevzat Bölügiray, **28 Şubat Süreci 1**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1999 , s. 34

³⁵³ Aslan Değirmenci, **28 Şubat'ın İstihbarat Ağı**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012, s.46

3. HÜRRİYET GAZETESİ

3.1. HÜRRİYET GAZETESİNİN TARİHİ

Hürriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1948 tarihinde Sedat Simavi tarafından yayın hayatına girmiş olsa da Osmanlı Devleti'nde Yeni Osmanlılar dahilinde çıkarılan gazetenin isimidir.³⁵⁴ Hürriyet Gazetesi Türkiye'de yayın hayatına geçmesiyle o güne kadar olmayan teknolojinin kullanılması ile yayıncılık hayatına başlamıştır.³⁵⁵ Olaylardan nasıl yararlanacağını bile bu gazete, modern baskı teknikleriyle donanmıştır.³⁵⁶

Gazete yayın politikasını Batı kültürü yanlısı ve yığın gazeteciliğinden belirlemiş, politik yönde haberlerin yanında okuma yazma bilmeyen okurun da yararlanabilmesi adına resim ağırlıklı, magazinsel ve spor ağırlıklı haberlerinde oluşumu sağlamıştır.³⁵⁷

Hürriyet, kurucusu Sedat Simavi'nin 11 Aralık 1953 tarihinde ölümünden sonra oğulları Haldu ve Erol Simavi'nin gazeteyi devralmalarıyla yayın hayatına devam etmiştir. 1961 yılında özellikle Türkiye'de endüstrileşmenin hissedilmesiyle Hürriyet'in yanı sıra gazetecilikte yatay bütünleşme ile Hür Dağıtım kurulmuştur.³⁵⁸

Gazete, 1948 ile 1968 yılları arasında yayın hayatında iktidar ilişkilerinde tarafsız bir politikadan yana olsa da DP yanlısı politika gütmüş, DP'nin basına karşı sınırlamalarıyla muhalif yazılarını başlatmış, darbe yanlısı tutum sergilemiştir.³⁵⁹

³⁵⁴ Orhan Cemil Gündoğmuş vd., "Hürriyet Gazetesi", **Haber Analizi Ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye'de 9 Gazete**, ed. Şengül Özerkan, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2009, s. 53

³⁵⁵ Adaklı, **a.g.e.**, s.121

³⁵⁶ Topuz, **a.g.e.**, s.187

³⁵⁷ Gündoğmuş, **a.g.e.**, s.s. 55-56

³⁵⁸ Adaklı, **a.g.e.**, s.s.123-124

³⁵⁹ Gündoğmuş, **a.g.e.**, s. 60

1969 ile 1989 yılları arasında siyasete bakış açısı darbeyi meşrulaştırıcı yönde elitist kesimin yanında yer alarak devam etmiştir. Özellikle 1980 yılından sonra kesin dile hakim olan yazıların yer aldığı gazetede, sermayedar kesime abartılı bürokratik yapının korunmasını isteyen kanada karşı ılımlı dil yapısını tercih etmiştir.³⁶⁰

1990'lı yıllar Hürriyet hayatında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde gazetenin hacim, ilan ve reklam yoğunluğu genişletilmiş ancak bu genişletilme politize haberlerin yoğunlaşması olarak değil, bu dönemin ticari kaygısı ile ilan ve reklama dayalı genişleme görülmüştür.³⁶¹

10 Ağustos 1994 tarihinde gazetenin Aydın Doğan tarafından satın alınmıştır.³⁶² Böylece özelleştirmeler sürecine dahil edilerek basında tekelleşmenin örneğini oluşturarak medya ile sermayenin bütünleşmesi çerçevesinde örnek teşkil edilmiştir. Doğan Grubu bünyesine alınan gazete, reklam pazarında büyük paya sahip olmuştur.³⁶³

Hürriyet Gazetesi özellikle 28 Şubat 1997 postmodern darbesinde aktif bir rol oynamış, Refahiyol Hükümetine karşı askeri doktrinin izinden giderek baskı uygulamıştır. Manşet ve dil kullanımı incelendiği vakit, gazetenin aracı rolü anlaşılmaktadır. Gazete bu dönem, sert ve uyarıcı dil yapısını kullanarak medyanın kamuoyuna ikna yoluyla yaklaşarak asker kanadının fikirselsel arka planını sunmuş ve hükümeti bu yolla tenkit etmiştir.³⁶⁴

³⁶⁰ **a.g.e.**, s.s. 65-67

³⁶¹ **a.g.e.**, s. 82

³⁶² Emin Karaca, **Plazaların Efendisi Aydın Doğan, Bir Medya Patronunun Öyküsü**, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2003, s.113

³⁶³ Kaya, **a.g.e.**, s. 281

³⁶⁴ Gündoğmuş, **a.g.e.**, s. 69

3.2. HÜRRIYET GAZETESİ İÇERİK DEĞERLENDİRMESİNE DAİR ÖRNEKLER

Hürriyet Gazetesi, 28 Şubat 1997 tarihinde attığı manşetler ve içeriği ile sivil ve asker bürokrasisinin yanında yer almış, merkezin çevreye tahakkümünü geri getirmek için çevrenin iktidardan düşmesi adına gazetecilik anlayışında tafırlı davranarak bilinçaltının bulanıklaştırılması yöntemini benimsemiştir.

Şekil 1: 1 Şubat 1997 tarihli manşet

Bu tarihte atılan manşette Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığını RP'ye kapatma davası açabileceği konusunda uyarı edildiği verilerek siyasal hayatta kapatmanın mümkünliğini meşrulaştırıcı öğeler kullanmıştır.

Şekil 2: 5 Şubat 1997 tarihli manşet

Tank Sesleri olarak attığı manşetle darbenin geleceğinin sinyallerini veren gazetede metninde tankların tatbikat alanına gittiğini belirtse de Tank Sesleri manşetinin büyüklüğü darbe konusunu gündeme getirecek mahiyette olmuştur.

Şekil 3: 6 Şubat 1997 tarihli manşet

Gazete manşetin altında verdiği demeçte laikliğin savunuculuğu üstlenmiştir. “Askerin Sabrını Zorlamayın” başlıklı yazısında ise, dikkat çekici mesaj iletilici üslup kullanılmıştır.

Şekil 4: 13 Şubat 1997 tarihli manşet

Bu manşetle RP kadrolarının terör örgütü ile eşleştirilmesi yapılmış, RP terör örgütü kadar tehlikeli görülmüştür.

Şekil 5: 7 Şubat 1997 tarihli yazı

Üniversitenin sesine kulak verin yazısı altında İran Büyükelçisine karşı İstiklal Marşının okuduğu yazılmıştır.

Şekil 6: 26 Şubat 1997 tarihli manşet

Rejimin tehlikeli hale geldiği kanısında olan gazete hükümetin kaderinin yapılacak MGK toplantısına bağlı olduğunun söylentilerini de ilk sayfaya taşımıştır.

Şekil 7: Hürriyet Gazetesi yazarı Bekir Coşkun'un Değerlendirmesi Tankların seslerinin yetmediğini ve bu yüzden ülkenin seçime gitmesi gerektiğine karar vererek değerlendirmeye alan Coşkun, bildiri taraftarı olmuştur.

Şekil 8: Hürriyet Gazetesi yazarı Tufan Türeç'in Değerlendirmesi 1997 yılını Türk Siyasal hayatının 1980 darbesi öncesi ile eş tutarak yarınların neler getireceğini geçmiş darbe örneği ile ispatlamış, yorumu okura bırakmıştır.

Şekil 9: Hürriyet Gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök'ün 20 Şubat 1997 tarihli yazısı

Özkök, yazısında Mehmet Ali Birand'ın yazısını eleştirerek mahalde endişeye gerek olduğunu vurgulamış, laikliğin savunucu olmuştur.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Osmanlı Devletinin Avrupa'da var olan dönüşüm hareketlerinde etkilenmesi sonucu başlattığı modernizasyon sürecinin yansımasıdır. Yönetim şeklinin değişimi ile birlikte iktidar kaynağının değişim geçirmesi, Osmanlı Devletinden kopuşu ifade etse de resmiyette olan bu kopuş tarihsel, sosyo-ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlamda olmamış, TC, Osmanlı mirasını devralmıştır.

Yönetsel bazdaki değişimin yaşanmamış olması asker ve sivil bürokrasi iktidarının cumhuriyet Türkiye'sinde de devamını getirmiş, halk ile yönetsel zümre arasındaki ayırım varlığını korumuştur.

Osmanlı Devleti, Avrupa'nın geçirmiş olduğu fikirsel ve zihinsel dönüşümleri değişimin kaynağı toplumsal taban olmadığı için Avrupa'daki gibi geçirememiş, bundan dolayı Batı'dan ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan Batı'nın kurumlarının alınması ile geleneksel sistemin devamı toplumda ikiliği oluşturmuş, halka rağmen, halk için, halk dışında yönetim anlayışını getirmiştir. Bu durum bürokratik vesayetın varlığını korumaya çalışması ile siyasal hayatta vuku bularak rejimin kazanımlarını koruma adına sınıfsal çıkarlar ön planda tutulmuş, çıkarlar adına baskı grupları kullanılmıştır.

Bu bağlamda Şerif Mardin'in analiz ettiği merkezin çevreye hükmünün Türk siyasal hayatının önemli şeması olmuştur. Bu şema; iktidar, medya ve sermaye çevrelerinin ilişkilerini açıklamada önem arz etmektedir. Nitekim iktidara gelen kesim, iktidarda kalarak varlığını korumak adına toplumsal sorumluluğu olan ve halkı bilgilendirmekle görevli bulunan basın kuruluşlarını ideoloji yaymada araç olarak görmüştür. Bu durum muhalefet konumunda olan kesim için de geçerlidir.

Türkiye demokratik hayatı, darbelerle kesintiye uğramıştır. Darbeler, düşünce ve düşünceyi açıklama ve bunun doğal sonucu basın özgürlüğünü kısıtlayıcı dönemleri de beraberinde getirmiştir. Askeri müdahaleler sonrasında oluşan sıkıyönetim gereği basına karşı uygulanan cezalandırma mekanizması her dönem uygulanmıştır.

Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna verilen cevaplar dahilinde çatışan fikirler, Türkiye siyasi hayatının eksenini belirleyerek grupların da gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Verilen cevaplar ve bu cevaplar doğrultusunda gösterilen faaliyetler grupların günümüze kadar süre gelmesine neden olmuştur. Siyasal yaşamda çevrenin kendini göstermesi merkez için olumsuz bir durum oluşturmuş, yönetimin kimde toplanacağı konusu çerçevesinde hareket eden bürokrasi, antidemokratik uygulamaları gerçekleştirmiştir.

Türkiye siyasal hayatı, merkez ile çevre arasındaki iktidar sorunun sonuçlarına sahne olmuştur. Bu sonuçlar, demokratik sistemin gerekliklerini de yerine getirirken antidemokratik uygulamaları da beraberinde getirilmesine neden olmuştur.

Toplumun ideolojik ve fikirsel bağlamda çeşitlenmesi özgürlüğün getirdiği doğal bir sonuç olmuş, bu sonuç dolayısıyla ayrışan kesimler taban ile bilgi alış verişinde bulunmak ve fikirlerin yayılmasını sağlamak için basına önemli sorumluluklar yüklemiştir.

Basın, toplum dönüştürücüsü rolünü üstlenirken endüstriyel ilişkilerden etkilenerek 1980’li yıllarda ekonomi politiği dolayısıyla kar maksimizasyonunu amaçlamış, bu bağlamda fikirsel gazetecilikten sapmalar yaşanmıştır. Özellikle bu dönem sonrası basında tekelleşme ve holdingleşmenin var olması, iş dünyasının basın kuruluşlarını elde etmesi hem pazardaki hem de iktidarda çıkar odaklı ilişkileri tetiklemiştir.

28 Şubat Postmodern Darbesi, bu yüzden “post” ve bu yüzden medya ile gerçekleşmiştir. Medyanın yankı uyandırabileceği, kamuoyu oluşturmada etkili araç olarak kullanılabilmesi iş ve bürokrat dünya tarafından keşfedilmiştir.

EKLER

EK- 1 : 28 Şubat 1997 MGK Kararları

1-Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2-Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3-Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a-8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.

b-Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4-Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5-Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6-Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7-İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi

dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.

9- TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10- Bu maddenin tam metnini Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayınlamayıyoruz.

11- Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12- T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademede kesin önlemler alınmalıdır.

13- Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14- Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15- Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtari örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16- Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17-Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18-Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

KAYNAKÇA

ADAKLI, Gülseren. **Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet Ve Kontrol İlişkileri**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.

AHMAD, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 2007.

AHMAD, Feroz. **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.

AKGÜL, Ahmet. **Din, Devlet, Demokrasi**, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2008.

AKŞİN, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

AKŞİN, Sina. **Jön Türkler Ve İttihat Ve Terakki**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2011.

AKPINAR, Hakan. **28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001.

AKYAZ, Doğan. **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İstanbul: İletişim Yayınları, 200.

ALEMDAR, Korkmaz. **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

ARSAN, Esra Doğru. “Medya, Güç, İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu”, **Haber, Hakikat Ve İktidar İlişkisi**, der. Çiler Dursun, Ankara: Elips Kitap, 2004.

ASLAN, Seyfettin ve YILMAZ, Seyfettin. “Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı Ve Düşüncesinin Değişimi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, C.II, S.1.

BARBIER, Frederic ve LAVENIR, Catherine Bertho. **Diderot’tan İnternet’e Medya Tarihi**, çev. Kerem Eksen, İstanbul: Oksyanus Yayın, 2001.

BAŞGİL, Ali Fuad. **27 Mayıs İhtilali Ve Sebepleri**, çev Cemal Aydın, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 2008.

BAŞGİL, Ali Fuat. **Demokrasi Yolunda**, İstanbul: Yağmur Yayınları.

BERKES, Niyazi. **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, ed. Ayşe Erdem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

BERZEG, Kazım. **Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği**, Ankara: Liberte Yayınları,2000.

BİRAND, Mehmet Ali Birand, BİLA, Hikmet ve AKAR Rıdvan. **12 Eylül Türkiye’nin Miladı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2010.

BİRAND, Mehmet Ali Birand ve YILDIZ Reyhan. **Son Darbe 28 Şubat**, İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

BÖLÜĞİRAY, Nevzat. **28 Şubat Süreci 1**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1999.

BÖLÜĞİRAY, Nevzat. **28 Şubat Süreci 2**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000

BULUT, Selda Bulut. “Medya’da Çokuluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrimle: Rupert Murdoch ve Fox Tv”, **Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi, Ekonomi Politik Yaklaşımlar**, der. Selda Bulut, Ankara:Ütopya Yayınevi, 2009.

BÜLBÜL, A. Rıdvan. **Haberin Anatomisi Ve Temel Yaklaşımlar**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

BÜLBÜL, A. Rıdvan. **Genel Gazetecilik Bilgileri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.

CHOMSKY, Noam. **Medya Gerçeği**, çev. Abdullah Yılmaz ve Osman Akınhay, İstanbul: Everest Yayınları, 2012.

CHOMSKY, Noam. **Medya Denetimi, Immediast Bildirgesi**, çev. Şen Süer, İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık, 1995.

CURRAN, James. “Medya Ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der

ÇAPLI, Bülent. **Medya Ve Etik**, Ankara: İmge Kitabevi Yayın arı, 2002.

ÇAVDAR, Tefvik. **İz Bırakan Gazeteler Ve Gazeteciler, Babıalı'den Geriye Ne Kaldı?**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.

ÇAVDAR, Tefvik. **Türkiye Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

ÇAVDAR, Tefvik. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839 – 1950**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali. “Meşrutiyet Dönemi (1876-1909) Aydın Ve Devlet Adamının/Bürokratin Kimlik Yapısı”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XII, S.2 (2008).

ÇİZAKÇA, Murat. **Demokrasi Arayışında Türkiye: Laik-Dindar/Demokrat Uzlaşmasına Bir Katkı**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

DEĞİRMENCİ, Aslan. **28 Şubat'ın İstihbarat Ağı**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

DEMİR, Vedat. **Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2007.

DUMANLI, Ekrem. **Haber, Gazetecinin El Kitabı Kılavuzu**, İstanbul: Zaman Kitap, 2011.

DUMANLI, Ekrem. **Medya, Makasların Gölgesinden İlkelerin Zirvesine**, İstanbul: Zaman Kitap, 2007.

DURSUN, Çiler Dursun ve ALEMDAR, Korkmaz. "Medya Dünyası", **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

DURSUN, Davut. **12 Eylül Darbesi Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler**, İstanbul: Şehir Yayınları, 2005.

EKSEN, Nazif. "Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Tekelleşme Yapısı (1965-1995)", **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

ERDOĞAN, Mustafa. "28 Şubat Darbesi", **28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Analizi**, İstanbul Birey Yayıncılık, 2007.

ERDOĞAN, Mustafa. **Türkiye'de Anayasalar Ve Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları, 2011

ERDOĞAN, İrfan. “Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

ERDEM, Burcu Kaya. “Nefret Söylemi Bağlamında Egemen Medya ve Azınlık Medyası: Türk Medyasının İdeolojik Tutumu İle Hrant Dink Olayındaki Sorumluluğun Değerlendirilmesi”, **İdeolojik Arena: Medya**, ed. Burcu Kaya Erdem, İstanbul: Beta Basım, 2012.

ERDİN, Murat. **Silahsız Kuvvetler Medya, Darbelerde Basının Ayak Sesleri**, İstanbul: Destek Yayınevi, 2010.

EYÜPOĞLU, Ercan. “İletişim, Siyaset, İktidar, Medya”, **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

FINDLEY, V. Carter. **Modern Türkiye Tarihi – İslam, Milliyetçilik Ve Modernlik (1789-2007)**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

FINDLEY, V. Carter. **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

GENCER, Bedri. **İslam’da Modernleşme 1839-1939**, Ankara: Lotus Yayınevi, 2008.

GİRGİN, Atilla. **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2008.

GİRGİN, Atilla. **Yazılı Basında Haber Ve Gazetecilik Etiki**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003.

GUREVITCH, Michael ve BLUMLER, Joy G. “Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002.

GÜNAY, Bekir. “Osmanlı Devletinde Seçkin (Elit) Bürokrasi Sınıfının Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler – 1”, **Demokrasi Platformu-Üç Aylık Fikir, Kültür, Sanat ve Araştırma Dergisi**, Y.4, S.14 (Bahar 2008).

GÜNDOĞMUŞ, Orhan Cemil Gündoğmuş vd., “Hürriyet Gazetesi”, **Haber Analizi Ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete**, ed. Şengül Özerkan, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2009.

GÜRSES, Ezgi. 28 Şubat Demokrasi Ters Şeritte, İstanbul: Şule Yayınları, 2011.

GÜZ, Nurettin Güz. **Haberde Yönlendirme Ve Kamuoyu Araştırmaları**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki. **Militan Demokrasi Anlayışı Ve 1982 Anayasası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000.

HALL, Stuart. “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002.

HALL, Stuart. “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der. Mehmet Küçük,, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

HAYEK, Friedrich von. **Kölelik Yolu**, çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Aslan ve Atilla Yayla, Ankara: Liberte Yayınları, 2010.

HEPER, Metin. **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006.

HÜLÜR, Himmet ve AKÇA, Gürsoy. “İmparatorluktan Cumhuriyet’e Toplum Ve Ekonominin Dönüşümü Ve Merkezileşmenin Dinamikleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.17, Bahar 2005.

İNUGUR, M. Nuri. **Basın Ve Yayın Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları, 2005.

İRVAN, Süleyman, DURAN, Ragıp ve İLKİZ, Fikret. **Medya , Etik Ve Hukuk**, der. Sevda Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005.

İSPİRLİ, Muhammet. **Medya Gerçeği Ve Haberler**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

İYİGÜNGÖR, Vildan. **Medyada Tanıklık: Türkiye’de Askeri Darbeler**, İstanbul: Beta Basım, 2009.

JEANNENEY, Jean-Noel Jeanneney. **Başlangıçtan Günümüze Medya Tarihi**, çev. Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

KABACALI, Alpay. **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın Ve Yayın**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2000.

KALAYCIOĞLU, Ersin ve SARIBAY, Ali Yaşar **Türkiye’de Politik Değişim Ve Modernleşme**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009.

KARAHİSAR, Tüba. **Türkiye’de Medya Sektörü Ve Gazeteciler**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2012.

KARATEPE, Şükrü. **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

KARACA, Emin. **Plazaların Efendisi Aydın Doğan, Bir Medya Patronunun Öyküsü**, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2003.

KARPAT, H. Kemal. **Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi**, çev. Ceren Elitez, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

KARPAT, H. Kemal. **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2010.

KARPAT, H. Kemal. **İslam'ın Siyasallaşması**, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

KARPAT, H. Kemal. **Osmanlı'dan Günümüze Asker Ve Siyaset**, çev. Güneş Ayas, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s.20

KARPAT, H. Kemal. **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, ed. Neval Akbıyık, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

KAYA, A. Raşit. **İktidar Yumağı, Medya, Sermaye, Devlet**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009.

KAYA, Raşit. "Medya, Toplum, Siyaset", **Medya Gücü Ve Demokratik Kurumlar**, der. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

KAYALI, Kurtuluş. **Ordu Ve Siyaset 27 Mayıs – 12 Mart**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

KEANE, John. **Medya Ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

KEJANLIOĞLU, Beybin. **Türkiye'de Medyanın Dönüşümü**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

KEYDER, Çağlar. **Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

KILIÇASLAN, Emine Çakmak. **Siyasal İletişim İdeoloji Ve Medya İlişkisi**, İstanbul: Kriter Yayınları, 2011.

KOCABAŞ, Süleyman. **T.C. Devleti Tarihi 5, Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)**, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2011.

KOCABAŞ, Süleyman. **T.C. Devleti Tarihi 4, İnönü Dönemi, Milli Şef Yönetimi-Demokrasiye Geçiş (1938-1950)**, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2009.

KOVACH, Bill ve ROSENSTIEL, Tom. **Gazeteciliğin Esasları**, çev. Serdar Göktaş, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007.

KOLOĞLU, Orhan. **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif yayınları,2006.

KÖKER, Levent. **Modernleşme, Kemalizm Ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

KÖKER, Levent. **Demokrasi, Eleştiri Ve Türkiye**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008.

KÜÇÜKÖMER, İdris. **Batılılaşma Ve Düzenin Yabancılaşması**, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2010.

LAÇİN, Şükrü. **Türkiye'de Devlet Ve Demokrasi**, İstanbul: Peri Yayınları, 2002.

LAUGHEY, Dan. **Medya Çalışmaları Teoriler Ve Yaklaşımlar**, çev. Ali Toprak, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2010.

LEWIS, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.

LUNDBY, Knut ve RONNING, Helge. “Medya, Kùltür, İletififim: Medya Kùltürü ve Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanıfifı”, **Medya, Kùltür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002.

MACAR, Elçin. **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul: İletififim Yayınları, 2004.

MARDİN, Şerif. **Türk Modernleşmesi**, der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletififim Yayınları, 2011.

MARDİN, Şerif. **Türkiye’de İslam Ve Sekülerizm**, çev. Elçin Gen ve Murat Bozluolcay, İstanbul: İletififim Yayınları, 2012.

MARDİN, Şerif. **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan, İstanbul: İletififim Yayınları, 2012.

MARDİN, Şerif. **Türkiye’de Din Ve Siyaset**, der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletififim Yayınları, 2012.

MARDİN, Şerif. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)**, İstanbul: İletififim Yayınları, 2012.

MARDİN, Şerif. **Türkiye’de Toplum Ve Siyaset**, der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletififim Yayınları, 2010, s.56

MEYER, Thomas. **Medya Demokrasisi, Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002.

MİLL, John Stuart. **Özgürlük Üzerine**, çev. Tuncay Türk, İstanbul: Oda Yayınları, 2008.

MORRESİ, Enrico. **Haber Etiği, Ahlaki Gazeteciğin Kuruluşu Ve Eleştirisi**, çev. Fırat Genç, Ankara: Dost Kitabevi, 2006

O'NEILL, John. "Piyasada Gazetecilik Yapmak", **Medya Ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, çev. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

ÖNGİDER, Seyfi. **Türk'ün Darbe İle İmtihanı**, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2010.

ÖZER, Ömer. **Haber, Söylem, İdeoloji, Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Konya: Literatürk, 2011.

ÖZGENTÜRK, Nebil. **Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi**, ed. Melda Davran ve Ali Sekmeç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.

ÖZGÜR, Faruk. **Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi**, Ankara: Liberte Yayınları.

SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar. **Türkiye'de Basın Özgürlüğü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

SANDER, Oral. **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2006.

SARIBAY, Yaşar. **Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler**, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001.

SHOEMAKER, Pamela ve REESE, Stephen D. "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002.

SÖĞÜTLÜ, İlyas. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Modernleşme Ve Bürokratik Vesayet", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.19, S.1 (2010), s.50

SÖĞÜTLÜ, İlyas. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Modernleşme: Kırılmalar Ve Süreklilikler”, **Muhafazakar Düşünce – Üç Aylık Yerel Düşünce Dergisi**, Y.5, S.18 (Güz 2008).

SUNAR, İlkay. **Demokrasi Türkiye Serüveni**, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2010.

SUNAY, Cengiz. **Türk Siyasetinde Sivil Asker İlişkileri 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül Ve Sonrası**, Ankara: Orion Kitabevi, 2010.

ŞEN, Serdar. “Ordu Korunması Gerekenin Temsilcisi”, **Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri**, ed. Hıdır Göktaş ve Metin Gülbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

ŞEN, Serdar. **Geçmişten Geleceğe Ordu**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000.

ŞEN, Serdar. **Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplum Mühendisliği**, İstanbul: Su Yayınları, 2011.

TANÖR, Bülent. “Siyasal Tarih (1980-1995)”, **Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003**, ed. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 2011, s.39.

TEK, Hayati. **Darbeler Ve Türk Basını**, İstanbul: Elips Kitap, 2006.

TOPUZ, Hıfzı. **II. Mahmut’ta Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan. **Türk Basın Tarihi**, Ankara: İsim Yayınları, 2011.

TÜRKÖNE, Mümtaz’er. **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, ed. Mehmet Akif Memmi, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2011.

ÜNSALDI, Levent, **Türkiye’de Asker Ve Siyaset**, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

ÜSKÜL, Zafer. **Siyaset Ve Asker**, Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

.YAYLA, Atilla. **Liberalizm**, Ankara: Liberte Yayınları, 2011.

YERASİMOS, Stefanos. **Milliyetler Ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya Ve Ortadoğu**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

YEŞİL, Ahmet. **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998.

YILDIZ, Nuran. **Türk Ordusunun Medya Ve Siyasete Spin Etkisi Tanklar Ve Sözcükler**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2010.

YILDIRIM, Ergun. **Hayali Modernlik, Türk Modernliğinin İcadı**, İstanbul: İz Yayıncılık.

YILDIRIM, Rahmi. **Dördüncü Ordu Medya**, Ankara: Karıca Yayınları, 2010.

YILMAZ, Aytekin. **Modern Demokrasi, Gelişimi Ve Sorunları**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000.

YÜCEL, M. Serhan. **Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006.

YÜKSEL, Erkan ve GÜRÇAN, Halil İbrahim. **Haber Toplama Ve Yazma**, Konya: Tablet Kitabevi, 2005.

YÜKSEL, Erkan. **Medya Ve Habercilik**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2010.

.

